

სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი

I

სახელი ჩემი სოლომონ, გვარი — მეჯღანუაშვილი. რაც ქვეყანაში კაცად გამოველ, მეთაკილებოდა ჩემი გვარი და ამიტომ ვცდილობდი გვარი როგორმე შემეცვალა, მაგრამ ვერ მოვახერხე, თუმცა სხვანი ადვილად ახერხებენ. ხან მინდოდა მიმეცა რუსული დაბოლოება, ესრეთ: მეჯღანუევ, მეჯღანუიჩ, მეჯღანუევსკი; მაგრამ სიტყვა ჯღანი არ ამოვარდა. ხან მინდოდა გადამეთარგმნა რუსულად, მაგრამ ვერცა მე გადავთარგმნე, ვერცა სხვამ. შემრჩა ისევ ეს გვარი. რა ვუთხრა ჩემ მამა-პაპასა!..

განსვენებული დედაჩემი მოგახსენებდათ, ვითომც ეს გვარი დაურქმევია მამიჩემისათვის ღვთისაგან კურთხეულს დიდს ერეკლე მეფეს. მაგრამ მე ეს არ მჯერა: ერეკლეს გვარების დარქმევისათვის არა სცალოდა. ჭკუაზედ უფრო ახლოა, რომ ეს გვარი დარქმევია მამაჩემს, იქნება პაპაჩემსაც, ქალაქელებისაგან (ცოტა-მატანი კი არ არიან ქალაქელები!), რადგანაც მამა-პაპა ჩემი მეჯღანენი ყოფილან.

და ესრეთ, აწ მე გახლავარ “სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი”.

მე დავიბადე ქ. ტფილისში, ციხის უბანში, პაპიჩემის სახლში, ანუ სწორედ ვსთქვა, ქობში, რომელიც უფრო მიემსგავსებოდა ღრმა სოროსა, დათვის სადგომსა, ვინამც კაცის სადგომსა. ამ სასახლეს ჰქონდა სიგრძით ხუთი, სიგანით ორ-ნახევარი ადლი.

მამაჩემს, ისაკს, თუმცა არა ჰქონია-რა, მაგრამ მე რო დავბადებულვარ (1800 წელსა), დიდი მეჯღლიში თურმე გადაუხდია. საკვირველი მოლხინე და მხიარული კაცი თურმე ყოფილა: არცა-რა ჰქონია, არც არა ჰკლებია. ფიქრი, ნაღველი და სევდა ვერ მიჰკარებია იმის გულსა, ამპარტავნობას არ დაუჭლექებია. ბედნიერი სიცოცხლეც ეს არის!

რალა გაგიგრძელოთ, მამაჩემი წლის თავზედ გამოგვესალმა და გარდაიცვალა ამიერ სოფლით გამოუთქმელ სიხარულით, გეგონებოდათ მიეშურებოდა რომელსამე დღეობაში ანუ ლხინში. გეგონებოდათ, რომ დაუტოვაო თექვსმეტის წლის ქვრივსა — ცოლსა, ერთის წლის ვაჟსა-ობოლს განძი და საცხოვრებელი. აღმოჩნდა, რომ მამა-ჩემმა დაგვიტოვა ზემოხსენებული ქობი, დამსხვრეული ტახტი. ერთი ძველი ჭილობი, ერთი დაგლეჯილი ფარდაგი და ერთი პატარა ხალიჩა (დედიჩემის მზითევი), ერთი ხელი ლოგინი, სამი ჩინური ჯამი, ხუთი თიხის ჯამი, ექვსი თიხის თეფში, ერთი პატარა ქვაბი და ორი შამფური. იმ დალოცვილმა აღარ იფიქრა, რომ იმის ქვრივსა, მაწოვარს სოფლის გაუცნობელსა, მაშინვე მოშივდებოდა და მე განუსჯელად მოვთხოვდი იმას წამდაწამ ძუძუსა!

არცა მამა-ჩემს, არცა დედა-ჩემს არა ჰყვანდნენ ახლო ნათესავნი; შორეულებმა კი შორს დაგვიჭირეს. დავრჩით მარტოდ-მარტონი, უპატრონონი.

ამ საშინელს მდგომარეობაში საჭირო იყო დედი-ჩემისთვის, შემთხვევიყო ისეთ გარემოებას, რომლის შეხეთქებისაგან უნდა გამოჩენოდა გზა ნუგეშინისცემისა და ცხოვრებისა. ეს შემთხვევა სასწრაფოდ გამოუჩნდა, და დედა-ჩემზედ იკრიბებოდა საშინელი განსაცდელი.

გაიანე (სახელი დედი-ჩემისა) იყო ლამაზი. ამიტომ, რა წამს დაქვრივდა, გამოუჩნდნენ იმას თაყვანისმცემლები. ესენი იყვნენ მეზობლები: ერთი ბაყალი, გეო ნონიაშვილი, რომელსაც არა თუ პერანგი არ გაერეცხინებინა ერთ მთელ წელიწადს, ხელ-პირის დაბანაც კი არ იამებოდა; მამა-ჩემზე მდიდარი არ იყო. მეორე — მეწვრილმანე გასპარ სარქისბეგაშვილი, ახალგაზრდა, თავმომწონე, შემძლებელი.

არ გაიარა ერთმა კვირამ, რაც მე დავობლდი და ბაყალი და მეწვრილმანე შეუდგნენ თავიანთ განზრახულ საქმესა. ამათ ჰყვანდათ შუამავლად თითო ბებერი დედაკაცი. თაყვანისმცემლები და იმათი ბებრები ისე საიდუმლოდ მოქმედებდნენ, რომ თავიანთი საქმე ერთმანეთს არ გააგებინეს. ბაყალის ბებერს მოჰქონდა ხოლმე დედა-ჩემთან ყოველ შაბათობით და კვირაობით, საღამოს, ერთი კერძი საქმელი და პური, სადაგ დღეში კი, დილით ხილი: ხურმა, წაბლი, თხილი და ვაშლი. მეწვრილმანე უფრო უხვად იქცეოდა. ეს უგზავნიდა სამშაბათობით, ხუთშაბათობით, შაბათობით და კვირაობით სხვადასხვა რიგ საქმელსა და ორშაბათობით, ოთხშაბათობით და პარასკეობით — ხმელ ხილსა: ინდის ხურმას, ნუშს, ქიშმიშს, აღჯანაბადსა და სხვა. დედა-ჩემს შიოდა და ამიტომ არ შეეძლო, არ მიეღო შემწეობა მეზობლებისაგან. მოწყალეა ეგონა და მადლობდა. სამ თვეს უკან — ეს იყო ყველიერის ორშაბათი, — ბაყალის შუამავალი მოვიდა დედაჩემთან და მოუყვა გეო ნონიაშვილის ქებას, აიყვანა ცამდის და დედამიწას აღარ დააკარა, მერე უთხრა:

— კარგა იფიქრე, შვილო! წარმოიდგინე შენი გარემოება, ვინა გყავს პატრონი, ვისგან რას მოელი? როგორ გინდა დარჩე? თექვსმეტის წლის ქალი, შემწყვდეული ერთ ქოხში, რა იქნები! სხვა არა იყოს რა, წყლის მოძწოდებელიც კი არავინა გყავს!

— რა უნდა ვქნა, დედიჯან! — უპასუხა გაიანემ გაკვირვებით.

— აი, შვილო, რა უნდა ქნა, — უთხრა ღიმილით ბებერმა — დამიჯერე, ჭკუას ნუ დაჰკარგავ, პატრონი გაიჩინე. გეუაზე უკეთესს პატრონს შენ ვერ იშოვნი. გეუას უყვარხარ შენ, გეუა შენთვის გიჟდება, ნატრობს შენ შერთვას. რასაკვირველია, ჯვარის-წერა ახლა არ იქნება... წლის თავზედ... მხოლოდ ახლა დაინიშნებით და დღეინდლიდამ გარედამ გიპატრონებს.

— გადაწყვეტილს მოგახსენებ, დედავ, — უთხრა შეწუხებულის სახით დედაჩემმა, — ჩემ ქმარშვილს ვერ ვუღალატებ. სარჩოსთვის არა ვზრუნავ, ქვეყანა დიდია.

წელმოწყვეტილი ბებერი გავიდა და აღარ დანახვებია დედაჩემს.

მეორე დღეს, სამშაბათს, უცებ შემოვარდა ჩვენსა ბებერი მეწვრიმალისა ქაქანით, ღრეჭით და თამაშობით. ეს ბებერი იყო გამხმარი, როგორც ჩაჩხი, შავი, როგორც მუგუზალი. სიცილში უჩნდა იმას ჩამავებული ღრჯოლები. იღლის ქვეშ ეჭირა გამოკრული ბოღჩა.

გაიანე შეკრთა. ბებერი დააშტერდა ქალს, მერე კატის სიმკვირცხლით შეახტა, მოეხვია ყელზედ და ჰკოცნიდა სადაგელის ტუჩებით. მინამ დედა-ჩემი დორბლებს მოიწმენდა და შეიკრეფდა ფიქრებს, ბებერმა ჩამოჰკიდა ყელზედ ძველებური ოქროს ძეწკვი, მოსტაცა მარჯვენა ხელი და ორ თითზედ გაუკეთა ზურმუხტისა და იაგუნდის ბეჭდები. თავზედ მოახვია ბაღდადი, გაშალა ბოღჩა და გადმოუწყო საპერანგე მოვები, შეიდიში, საკაბე, ლეჩაქი, ერთის სიტყვით ერთი ხელი ტანისამოსი, თანაც ღიღინებდა.

— შენ გეთაყვანოს ჩემი თავი, გაიანე, — უთხრა ბოლოს ბებერმა, — რა სახით გიხდება! ღირსი იყავ და მოგეცა კიდეცა! გადაყარე ეგ შავები!

დედაჩემს შეუბროწავდა ლოყები: ნიშანი ეგონა, მეწვრიმალისაგან გამოგზავნილი, და ეწყინა.

— ეს რას ნიშნავს, ბატონო? — ჰკითხა გაიანემ ბებერსა და სასწრაფოდ — ყოველივე ნივთები, რაც შეაყარა იმას მაჭანკალმა.

ბოხჩაში გამოუკრა და კალთაში ჩაუდო.

— ეს ნივთები მოგართვა გასპარამ, — უთხრა ბებერმა — დაიცადე კიდე, ეს რა არის, იმდენი მოგივა, რომ ერთ სკივრს გაავსებ!

— მიკვირს ბატონო! გასპარა მე რად მიგზავნის ნივთებსა? ნათესავი არა ვარ, თვისი და ტომი! გამომიციხადეთ თქვენი აზრი.

— ყმაწვილი ხარ ჯერ, ჩემო ლამაზო, რომ თვითონ შენ ვერ მიმხვდარხარ საქმეს! — უპასუხა ბებერმა უსიამოვნო ღრეჭით, — შენმა სილამაზემ ისე მოხიბლა გასპარა, რომ შენს მეტი აღარა ახსოვს რა მას ქვეყანაზედ!.. გასპარა გაგიჟებულია შენთვის; გასპარას უყვარხარ, ისე უყვარხარ, რომ წყალში და ცეცხლში მზად არის გადავარდეს შენი გულისათვის. ახლა წარმოიდგინე, რა ბედნიერი იქნები იმის ხელში! ხომ იცი, შემძლებელი კაცია: აგავსებს, აგავსებს, გარწმუნებ, აგავსებს!..

დედა-ჩემს გული აუჩქროლდა.

— თქვენმა სიტყვებმა, ბატონო, რაღაც უგუნურ ეჭვებში შემიყვანა, — უთხრა დედა-ჩემმა

— გამომიციხადეთ თქვენი აზრი.

— გასპარა გთხოვს, ერთ ღამეს გაატაროს შენთან დროება.

მეხი რო დასცემოდა საწყალ ქალს, ისე არ მოჰკლავდა. როგორადაც მოჰკლა ბებრის სიტყვებმა. დედა-ჩემს ყვითელმა ფერმა გადაჰკრა, თავით-ფეხამდინ თრთოლა დააწყებინა. ბებერს შეეშინდა და უკან დაიწია. როდესაც მობრუნდა და შეიკრიბა აზრები, დედამ ისეთის მრისხანის სახით შეხედა მაჭანკალს, ისე საშინლად დაუბრიალა თვალები, რომ სხვას იქვე სული გასცვივდებოდა, მაგრამ ბებერი უგრძობი იყო, გაშეშდა მორიელსავით ერთ ადგილას და იქამდინ იყო შეუპოვარი, რომ ლაპარაკს კიდეც აპირებდა. მაშინ დედა-ჩემმა აიტაცა თიხის ჯამი და ტყორცნა უსიამოვნო სტუმარს შიგ პირისახეში. ამითაც რომ ვერა გახდა-რა, ქალმა წამოავლო ხელი შამფურსა და ერთი თუ ორი მიაყოლა ბეჭებში. მაშინ იკადრა ბებერმა წასვლა. ქალმა კარები მაგრა ჩაიკეტა და საღამომდის ცრემლი ღვარა. წარმოიდგინეთ ყმაწვილი ქალი, მარტო, მწუხარე, ღამე, ბნელ სოროში შემწყვდეული... ეს ჯოჯოხეთი დასძლია საწყალმა მხოლოდ ლოცვით! რომ არა დარჩენოდა-რა სახლში პილწის მეწვრიმანისა, დედაჩემმა შუადამისას, რაც ხილი ჰქონდა შემოგზავნილი იმისგან, შეკრიბა, გაიტანა უშიშრად და დააბნია იმის კარების წინ...

გათენდა ოთხშაბათი ყველიერისა, დედა-ჩემს მოშივდა და არა ჰქონდა, რა ეჭამა.

ქართულად ნათქვამია: “თუ კაცი წაიქცა, დიდი და პატარა ზედ მისცვივდებიანო და გაჰქელავენო”. ასე დაემართა საწყალ ჩემს მშობელსაც. რა წამს გათენდა, სახლის მოძღვარმა, ტერტერა ტერაკოფამ კარი შამოალო. ჯერ მოიკითხა დედა-ჩემი, ნუგეში სცა და უქადაგა მოთმინება. მერე სთხოვა სასყიდელი რიგის გადახდისათვის მამა-ჩემზედ. გაიანემ გულის მჭერმეტყველობით აუწერა თავისი საშინელი გარემოება და შეუძლებლობა. სხვა კაცი ღმობიერებაში მოვიდოდა იმის სიტყვით, შეიბრალებდა ოხერს ყმაწვილ ქალს, მაგრამ ტერტერას გული არ დაურბილდა. მაშინ დედაჩემმა უჩვენა და სთხოვა მიეღო, თუ იკადრებდა: შამფურები, ქვაბი, ჯამები და თეფშები. ტერტერამ იცოტავა. დედა-ჩემმა მიართვა თავისი ხალიჩა. ტერტერამ უსვინდისოდ მოხვეტა ყოველივე და წაიღო თავისი ხელით. ჩვენ დაგვრჩა: ტახტი, ჭილობი, ფარდაგი და ლოგინი.

II

ჩამოეცალა რა ცრუ კეთილისმყოფელები, დედა-ჩემი მიეცა ფიქრებსა, ეძებდა ღონისძიებასა საზრდოს მოსაპოებლად. უკანასკნელ დამკვიდრდა იმ აზრზედ, რომ

უნდა დამდგარიყო ვისთანმე ან ძიძად, ანუ მოჯამაგირედ, მაგრამ აქ დახვდა იმას დაბრკოლება. იყო რა გამოუცდელი, სოფლის გაუცნობელი, ამასთან გაუბედავი, საწყალმა არ იცოდა, როგორ გასულიყო კარზედ, როგორ ანუ ვისით მოეძებნა ბინა და როგორ აერჩია ოჯახი. ამ ფიქრში და ჩემ რწებაში გაატარა ოთხშაბათი. ერთ დროს ორ საქმეს აკეთებდა საცოდავი: ჰფიქრობდა, როგორ მოეპოვა ლუკმა პური, რომ მე მეცოცხლა; მარწევდა, რომ მე შიმშილით გამშრალი იმისი ძუძუ არ მომეწოვა. მაგრამ ფიქრით და რწებით როგორ გამაძღობდა, როგორ გამიგრილებდა გამშრალ გულ-მუცელსა? მე, თურმე, გავსჩხაოდი, გავსწიოდი. საზღვარს გადავიდა დედიჩემის მწუხარება!

მაშინ დედაჩემმა აღარც აცივა, აღარც აცხელა, გაიტანა ბალიში და მიჰყიდა ახლო მეზობელს სამ პურად. მყიდველს შერცხვენოდა და ერთი ჯამი ლობიო დაემატებია. თვითონაც გაძღა, მეც გამაძღო. მაგრამ, ოჰ, რა გაძღომა იყო! შხამად შეარგეს დედაჩემს საჭმელი! მეწვრიმალის ბებერი მოუვარდა კეტით, წყევლით და უშვერის ლექსით დაუწყო, სულის მტერმა, ლანძღვა და არ გაათავა, სანამ ყბები არ ჩამოსცვივდა... ბედი დედიჩემისა, რომ კარები ჰქონდა მაგრა დაკეტილი, თორე მოჰკლავდა საცოდავსა! ამას არ დააჯერეს. ღამე თვით მეწვრიმალე მოვიდა და ქვებს ესროდა ჩვენს კარებს. შიშით კინალამ ჭკუაზე შესცდა დედაჩემი!

ხუთშაბათს ასეთივე დღე დააყენეს.

მოთმინებიდან რომ გამოვიდა, პარასკევს დილით ადრე წავიდა ქალაქს დედაჩემი, მთელი დღე იარა უბედურმა და ყველგან გაიგონა, რომ არავის ეჭირვებოდა მაშინ არცა ძიძა, არცა მოჯამაგირე. დაბრუნდა შინ მკვდარი, სასოწარკვეთილი ჩემი გაიანე, დაეცა პირქვე, ტიროდა და გმინავდა.

გათენდა შაბათი.

მთელი ღამის უძილობით და მწუხარებით დატანჯული დედაჩემი ფერმიხდილი იჯდა ტახტზე მოკეცილი, დაჰყურებდა დედამიწას, ერთი ხელით მე მარწევდა, მეორეთი ცრემლს იწმენდდა, თან ლოცვას ბუტბუტებდა პაწაწკინა ტუჩებით... ოჰ, საწყალო დედა-ჩემო, აგრე როგორ დაიტანჯე!

მსწრაფლ რაღაცა ბედნიერმა აზრმა გაუელვა დედა-ჩემსა. დედა-ჩემმა მოიმხიარულა, ამაყენა მე აკვნიდან, გამახვია საბანში და წამიყვანა ჩემ ნათლიასთან. ნათლია შინ არ დაგვიხვდა; იმისმა ცოლშვილმა კი ცივად მიგვიღეს. გამობრუნდა დედა-ჩემი გულმოკლული. მიდის... სად მიდის? არ იცის.

ამ დროს სიონის წინ გაიარა; კარები დახვდა გაღებული და ხმა მოესმა გალობისა, მწუხარეთა ნუგეში ეკლესიაა. “ოჰ, გმადლობ უფალო! ამაზე უკეთესი ბინა აღარ მინდა”, სთქვა და შევიდა დედაჩემი სიონში, დაეცა, გმინავდა, ტიროდა, ლოცულობდა, ლოცვა მისი იყო მხურვალე. იქვე წირვას ისმენდა ერთი ყმაწვილი ვაჟი, თექვსმეტის წლისა; იმან მიაქცია ყურადღება საცოდავს გაიანეს და თითქმის თვალი ვერ მოაშორა. გამოვიდა წირვა. გაიკრიბა ხალხი. ყველაზე ბოლოს გამოვიდა თექვსმეტი წლის ვაჟი, მერე დედა-ჩემი. მდულარე ცრემლი ეყარა საწყალს გრძელ წამწამზე და ლოყებზედ, თითქოს ბრილიანტი შეუბნევიათო. “ეს არის ჩემი ბინა”, სთქვა და დაჯდა სიონის კარებთან.

მაშინ თექვსმეტი წლის ყმაწვილმა ჰკითხა დედა-ჩემსა, რა მწუხარება გაქვსო.

დედა-ჩემმა პასუხი არ მისცა და სთქვა თავის გულში: “რა ღმერთი გასწყრომიათო, აქაც

არ მეხსნებიანო”.

ყმაწვილმა დააფიცა ღმერთი, ღვთისმშობელი და ბოლოს ჩემი თავი, რომ ეთქვა დედა-ჩემს გარემოება თავისი მწუხარებისა.

დედა-ჩემმა უამბო მოკლედ თავისი გარემოება.

მაშინ ყმაწვილმა ვაჟმა სთხოვა გაიანეს, გაჰყოლოდა იმას სახლში. დედამ უარჰყო.

კიდევ სთხოვა, აღუთქვა მრავალი კეთილი... კიდევ უარჰყო... მერე დაიფიცა... არ იქნა, ვერ გააბედვინა... იწყინა უგუნური სიკერპე დედა-ჩემისა და წასვლა დააპირა, მაგრამ მაშინვე წარმოიდგინა ჩვენი საცოდაობა და ბოლოს ასე უთხრა გაიანეს:

— დედა ღვთისა არის მოწამე, რომ მე მიგიღებ შენ, როგორადაც ღვიძლ ჩემს დას. მე მყავს დედა, რომელიცა შეგიყვარებს, გამოგზრდის და პატივით შეგინახავს, რომელსაც შენ ძლიერ შეიყვარებ. მე მყვანან გამდელები, მოახლეები, მოსამსახურე ბიჭები; მე მაქვს ოჯახი კარგი, სავსე ღვთის მოწყალებითა. ჩემს ოჯახში პირველი უფროსი დედაჩემია, მერე მე. არც გიმსახურებ, არც საჭიროა ჩემთვის შენი სამსახური. მე ვარ თავადი ლუარსაბ რაინდიძე. ღმერთსა სთხოვდი პატრონსა და აი მოგცა; დედაჩემზე უკეთესს პატრონს შენ ვერ იპოვი. წამოდი.

ლუარსაბის დიდკაცურ შესახედაობამ, იმისმა გულწრფელმა და ტკბილმა ლაპარაკმა, ზრდილობამ და მეტადრე მშვიდმა სახის მეტყველებამ გაუბნია დედაჩემს ექვეები. დედა გაჰყვა თავის სულგრძელს კეთილმყოფელსა. ძლივს მოწყალების კარი გაეღო საცოდავ ქვრივსა და ობოლსა.

— ბატონო დედავ! — მოახსენა ლუარსაბმა მშობელს, როდესაც შევიდა შინ, — მე გახლდი სიონში, მოვისმინე წირვა, გწყალობდესთ! იქ ღმერთმა ჩამაბარა ერთი მეტად საცოდავი ახალგაზრდა ქვრივი ქალი ძუძუთა ბიჭით. მე ვიცოდი, თქვენ გიამებოდათ ქვრივ-ობოლის შეწყნარება და მოგგვარე. აქ გახლავან. თუ ინებებთ, შემოვიყვან.

სახელი ლუარსაბის დედისა — დარეჯან. ეს იყო მშვენიერი, მსგავსი რომლისა არსად მინახავს. კარგი მხატვარი თავისის აზრით ვერ დახატავდა ისეთ მშვენიერ სურათს.

— უბრძანე, შვილო, შემოვიდეს, — უთხრა ლუარსაბს მშობელმა.

ლუარსაბმა ხმა მისცა და შევიდა დედაჩემი.

თუმცა ოყო ობოლ-ოხერი, უნუგეშო, დღიურ გამხმარ. ლუკმას მოკლებული, მაგრამ, შედგა რა ფეხი კარებში, გაეღვიძა იმას თავმოყვარეობა და ამპარტავნობა, — ითაკილა გლახა ამპარტავანმა, რომ მიადგა კარს მოწყალებისათვის, შეინანა იქ მისვლა და დააპირა უკან დაბრუნება, ესე ყოველი ცხადად გამოეხატა სახეზე დედა-ჩემსა.

დარეჯან იყო დედაკაცი ჭკვიანი და მაშინვე წაიკითხა დედას სახეზე, რაც იმას გულში უტრიალებდა და რომ განექარვა აღძვრა დედაჩემის თავმოყვარეობისა, სიფრთხილით შეუდგა დამშვიდებას იმის ამპარტავნობისა. ამისთვის კნეინამ მიიღო ისეთი ღონისძიება, რომელიც ეკადრება განათლებულ გვამსა.

— აქ მო, შვილო, დამიჯექ გვერდით, — უბრძანა კნეინამ.

ეს სიტყვები გამოიღო კნეინამ ისე ტკბილად, ისე ნარნარად და ალერსიანად, მასთან ისეთი სახე უჩვენა, რომ დედაჩემს ნამდვილად ეგონა, რომ კნეინა იყო მისი მშობელი და დაავიწყდა თავისი ვინაობა.

ლუარსაბ გარედ გავიდა. დედაჩემი ჩამოჯდა ტახტზედ, რომელზედაც იჯდა კნეინა.

— გაიგონე, შვილო! — განაგრძო კნეინამ — ქვეყანაზე არა არის-რა საკვირველი, გარდა ერთისა: ეს არის, ვისაც აქვს თვითმდგომარე ხასიათი, ვინცა ცნობს თავისს ღირსებასა

და დაიცავს პატიოსნებასა. დანარჩენი, მაგალითად: სიმდიდრე, სიღარიბე, სიდიდკაცე, სიპატარაკაცე სრულიად არა არის-რა. ესენი ეძლევა განგებისაგან კაცსა, რომ იყოს ქვეყანაზე წესი. მე შენით, შენ ჩემით უნდა გამოვიზარდნეთ, ვიცხოვროთ. რა წამს შემოგხედე, მე ვიპოვე შენში თვითმდგომარე ხასიათი, ამიტომ მე და შენ ღირსნი ვართ, ერთად გამოვიზარდოთ და ვიცხოვროთ. შენ ნახავ, შვილო, როგორადაც საქმით დაგიმტკიცებ ამ ჩემს სიტყვებსა. ახლა გთხოვ, მიაშობო დაწვრილებით ყოველი შენი გარემოება.

დედა-ჩემს გული აუღულდა, ენა დაება და გადმოცვივდა თვალთაგან მსხვილი ცრემლები.

— რათ ტირი, შვილო? — ჰკითხა კნეინამ.

— კარგა მეყურება თქვენი საკვირველი ყურადღება, რომელიც ჩემზედ უსასყიდლოთ მოიღეთ. ავწონე თქვენი გული, მივხვდი თქვენს კეთილს განზრახვას, ვგრძნობ ამას ყოველსა, მაგრამ სიტყვა არა მაქვს გამოვსთქვა მადლობა, ქალბატონო! მე ღირსი არა ვარ თქვენთან ახლო ჯდომისა: მიმიღეთ მოსამსახურედ... — ეს რა სთქვა, ადგა დედა-ჩემი, მაგრამ კნეინამ ისევ დასვა და უთხრა:

— ამ სახლის უფალი დღეს მე ვარ. ქმარი მე, შენსავით, აღარა მყავს. მაშ ჩემ სახლში ჩემი ნება უნდა აღსრულდეს. შენ ნუ სწუხარ, მოსამსახურენი ბევრნი მყვანან. ჯერ მიახბე შენი გარემოება, მერე მე გიჩვენებ შენს თანამდებობას ჩემს სახლში.

დედა-ჩემმა დაწვრილებით უამბო თავისი ცხოვრება და გარემოება; ბოლოს დაუმატა, რომ იმან ისწავლა ზრდილობა და ენა ერთი აზნაურის სახლში, რომელსაცა სახელად ეწოდებოდა ექვთიმე.

კნეინას გაუკვირდა დედა-ჩემის მოთმინება, გონიერება და ხასიათი და ძლიერ შეუყვარდა.

კნეინამ მაშინვე ამოატანინა ბაზრიდამ, რაც საჭირო იყო ჩვენთვის, ტანისამოსი სასწრაფოდ დააკერვინა და შეგემოსა...

კნეინა თვითონ ასწავლიდა დედა-ჩემს კერვასა, ქარგვასა და სხვა ხელსაქმეს. სხვა ამაზედ მომატებული საქმე არა ჰქონდა გაიანეს.

ერთი კვირის შემდეგ ლუარსაბი წავიდა პეტერბურგს. კნეინა წაბრძანდა შვილის ყმა-დამამულში, სოფელს წითლიანს, ქართლში და ჩვენც თან წაგვასხა...

მე რო მოვიზარდე, კნეინამ იზრუნა ჩემთვისაც; მიმაბარა თავიანთ მოძღვარს, რომელმაც მასწავლა წიგნი და წერა. თვითან კნეინა მასწავლიდა დავითნსა და მაკითხებდა ხოლმე “ვეფხის-ტყაოსანსა” და სხვა ქართულ წიგნებს; აგრეთვე მასწავლიდა ზნეობასა, ზრდილობასა, სიტყვა-პასუხსა. მე ვუჯერებდი, ვსწავლობდი, მივიღე მრავალი და, არ მახსოვს, რომ ოდესმე შემეწუხებინოს ჩემის ურიგო ყოფაქცევით ჩემი კეთილისმყოფელი.

ამასთან კნეინა ისე გვიფრთხილდებოდა ჩვენ, რომ უბრძანა გამდლებსა და სხვა მოსამსახურეებს, არამც და არამც არ ეწყენინებინათ ჩვენთვის ან სიტყვით, ან წარბით, ან საქმით. მოსამსახურეებს გაგიჟებით უყვარდათ ქალბატონი და წმინდად აღასრულეს ბრძანება მისი. მართლადაც თექვსმეტის წლის განმავლობაში არც დედაჩემს, არც მე არ გვინახავს იმათგან რაიმე მცირედი წინააღმდეგობა, ანუ წყენა.

მაგრამ თექვსმეტ წელიწადს უკან ბედნიერება მოგვეშალა. სიკვდილმა გამოგვაცალა კნეინა ხელიდან. დედა-ჩემს ისე უყვარდა თავისი კეთილის-მყოფელი, რომ უიმისოდ

ველარ გასძლო ჩვენთან და სამ დღეზე გამოუდგა იმას. ეს მოხდა 1817 წ. ამ დროს კნიაზი ლუარსაბი დაბრუნდა რუსეთიდან მაიორის ჩინით, მდიდარი ჯვრებითა. მან ერთი წელიწადი იგლოვა დედა, მერმეთ ცოლი შეერთო. მე ვიყავ მაშინ თვრამეტი წლისა. დრო იყო, რომ ამას იქით მე, მეზრუნა ჩემის თავისათვის. ამ მიზეზისა გამო გამოვეთხოვე ლუარსაბს, ამ საკვირველ კაცსა! მომიტევეთ, რომ მე გავავრცელე აქ ისტორია ჩემის მშობლისა. ისტორია მოვალეა მისცეს ადგილი თავის სტრიქონებში გამოჩინებულ პირსა, გინა იყოს იგი მეჯღანუას ცოლი.

III

დედა-ჩემის აღწერით და კითხვა-კითხვით, როგორც იყო, მივაგენ პაპა-ჩემის ქოხსა — ანუ სოროსა, რომელიც იყო დაკეტილი შინაგანის ურდულით. გასაღები ამ ურდულისა მქონდა მე.

იყო თებერვალი, ყველიერის სამშაბათი. დღე იყო სასიამოვნო, ცა-უღრუბლო, უნიავო; მზე ათბობდა ჩემს მშობელ ქალაქსა; მზეზე გამოსულიყვენ და თბებოდნენ ტფილისის მცხოვრებნი. სხვათაშორის, ციხის უბანში გამოსულიყო ვიღაცა მოხუცებული დედაკაცი და იჯდა სწორედ ჩემი კარების წინ გულ-ხელ დაკრეფილი, თავჩაღუნული, დაღვრემილი, რომელიც ზუზუნებდა, წუწუნებდა, ოხრავდა; თან მთელის სხეულით აქეთ-იქით ექანებოდა. ბოლოს ორის ხელით ლოყებში შემოიკრა მოხუცმა, მძიმედ ამოიოხრა, კავების წვერები გაიწ-გამოიწია, თვითონ გაექან-გამოექანა და წარმოსთქვა: “ტა-ტა-ტა-ტა! ეს რა დამემართა! ღმერთი რად გამიწყრა! სული რაზე წავიწყმიდე! უბრალო სულის სიკვდილის მიზეზში როგორ ჩავდექი! ვაი მე!”

— დედაშვილობას, მიბრძანეთ, — ვუთხარ მე მოხუცებულსა, რომელმაც აქამომდე ვერ შემნიშნა და რომელიც გამოიყვანეს ჩემმა სიტყვებმა ღრმა ფიქრებისაგან, —

დედაშვილობას, მიბრძანეთ, აქ სადა დგას გაიანე, ისაკ მეჯღანუაშვილის ცოლი? მოხუცებული ისე შეკრთა, რომ დაეფანტა აზრები: ველარ გამოერკვია, რომ მოეცა ჩემთვის პასუხი. მომარიდა პირი და რაღაცა წაიბუტბუტა, რომელიც მე ვერ გავიგე, რაღაც ჰკაწრავდა ბებერსა და მე ვისურვე გამომეაშკარავებინა იმისი საიდუმლო. ამიტომ განუთქორე იმას ჩემი თხოვნა გაიანეზე.

— რადა ჰკითხულობ გაიანეს? შენ ვინა ხარ? — მკითხა მოხუცებულმა ისეთის სახით, რომელმაც აშკარად გამომიხატა, რომ იმას სრულიად არ ეპიტნავა ჩემი თხოვნა და არ უნდოდა პასუხის მოცემა.

— ჩემი ახლო ნათესავია გაიანე, მინდა ვნახო, — ვუპასუხე მე.

— არ ვიცი, — თქვა ბებერმა და პირი იქით მიიღო.

მრავალი ვეცადე, ვუვლიდი ხან აქეთ, ხან იქით, საითაც კი მიიღებდა ხოლმე პირსა, არ იქნა, ველარ შემოვახედე ბებერი ჩემსკენ. ბებერი ცდილობდა აეცდინა თავისი თვალები ჩემი პირისახისაგან. ამ ბებრის ქცევამ უფრო გამიცხოველა სურვილი — გამომეხმო გარეთ იმისი საიდუმლო.

მაშინ მომაგონდა მრავალჯერ გაგონილი ქართული ანდაზა:

“ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებსო”, და მე ამოვიღე ორი აზაზი (გამოსალმების დროს ლუარსაბმა მაჩუქა ხუთი მანეთი თეთრი ფული), მივეცი მოხუცებულსა და ვუთხარი:

— ეს არის მოვედი სოფლიდან; ვარ დაღალული და მშიერი. თუ საწყენი არ იქნება, გეყოლებათ ვინმე, მოატანინეთ ბაზრიდან ღვინო და საჭმელი. მომიტევეთ, დედაშვილობას, რომ უნდა გაგსარჯოთ მაგდროული ადამიანი.

დაინახა რა ფულები, ბებერმა, თვალის დახამხამებამდის, შეირბინა მეორე ქოხში და

გაგზავნა ვიღაცა კაცი ბაზარში, — მგონია შვილი იყო იმისი, — სადილის მოსატანად; მერე მე შემიწვია.

— შენ, შვილო, მგონია იკითხე სახლი გაიანესი? — მკითხა მოხუცებულმა.

— დიად, ბატონო!

— სახლი გაიანესი აკრავს ჩემს სახლსა, სწორედ ის არის, სადაცა მე წელან ვიჯექ. მაგრამ, შენ ვინა ხარ და, რა ხარ გაიანესი?

— მე ვარ გაიანესი დისწული. დედაჩემმა, რაც გათხოვდა, გაიანეს ამბავი არა იცის-რა და გამომგზავნა შევიტყო იმისი გარემოება, — მანამდისინ ტყუილი არ მეთქო, მაშინ ვთქვი, და ამ ერთმა ტყუილმა, ოჰ, ღმერთო, შემდგომში რამდენი ტყუილი მათქმევინა! რა გავაგრძელო, მთელი ჩემი მოქმედება ტყუილზედ იყო დაფუძნებული!

— საკვირველია, — მითხრა მოხუცებულმა. — რა ძალიან გევხარ გაიანეს! ქალის ტანისამოსი რომ ჩაიცო, ვერავინ იტყვის, რომ შენ გაიანე არ იყო: შუბლი, წარბები, ცხვირი, ტუჩები, ნიკაპი, ელფერი. ტანი — სულ გაიანესი გაქვს. მიკვირს! ძალიან მიკვირს!

ბებრის ამ მოულოდნელ შენიშვნისაგან კინალამ შევკრთი. ნერწყვი ყელზედ დამადგა. მაგრამ ჩემ როლს ხომ ვერ ვუღალატებდი. მეტი ღონე არ იყო, მეორე ტყუილიც უნდა მეთქო, და სასწრაფოდ მოვახერხე.

— დედაჩემი და გაიანე ტყუპები არიან, — მივუგე მე მოხუცებულსა: — ტყუპები, როგორც მოგეხსენებათ, ერთმანეთს ხშირად ძალიან ჰგვანან, ასე რომ ერთს მეორისაგან ძნელად გაარჩევთ, რაღაცა ბუნების მონდომებით დედაჩემი და გაიანე ასე გვანან ერთმანეთს თურმე, რომ დედაჩემი ნახოთ, გეგონებათ, გაიანეს ხედავთ. მეც დედაჩემს ასე ვგეგვარ რომ, თუ ქალური ტანისამოსი ჩავიცვი, უთუოდ დავეგვანები გაიანეს.

— იქნება მართლა? საკვირველია!.. დიად, მე გამიგონია, მანახავს კიდეც — ტყუპები ძლიერ გვანან ერთმანეთსა... არა არის-რა. საკვირველი, რომ დისწული დაემსგავსოს დეიდასა! — მითხრა ბებერმა და მეტის სიამოვნებისაგან გაიღრიჭა.

გალრეჭაში ბებერს გამოუჩნდა ღრჯოლები, მაშინ მომაგონდა დედიჩემის აღწერა მეწვრიმალის ბებრის ღრჯოლებისა და მივხვდი ნახევრად, ვინც იყო სახლის პატრონი. ამასობაში სადილი მოგვივიდა, დავსხედით, შევექეციით. მადა გვქონდა ისეთი, რომ ბევრს მდიდარს შემურდებოდა. კახურმა წითელმა დასძლია ჩვენს ბებერსა, ამოუდგა მარადის დაუჩუმებელი ენა, რომელიც უფრო გაუღესა საჭიკჭიკოდ. ბებერმაც ხან სად გადასცა, ხან სად გადმოსცა, ხან ამ მთისა თქვა, ხან იმ მთისა. საგანი იმისი ჭიკჭიკისა იყო მორყვნა მეზობლებისა და თავისის თავის ქება.

დიად, კინალამ არ დამავიწყდა! ბებერმა დაიჩემა სადილზე, თავისის ძალით, თამადობა. გაიხლათ სადღეგრძელო თავის საყვარლებისა, ჩემი და სხვათა; არ დაივიწყა მიცვალებულიცა. მაგრამ გაიანე არც ცოცხლებში ახსენა და არც მიცვალებულებში. რასაკვირველია, ეს კარგი მიზეზი მომეცა, რომ გადამეტარებინა სიტყვა გაიანეზე.

.....

— მე გეტყვი, შვილო, გაიანეს ამბავსა. თუმცა უსიამოვნოა, მაგრამ... ბაფა... და რა გაეწყობა... კაცნი ვართ... მოთმინება გვმართებს... ეჰ, რაც მოხდა, მოხდა! იცი, შვილო, რა მოხდა? — აგერ თოთხმეტი თუ თექვსმეტი წელიწადია, რაც გაიანე თავისი შვილით წავიდა სადღაცა და მას აქეთ აქ აღარ გაუვლია. ჩვენ, მეზობლებს, გვეგონა, რომ იგი მიეკედლა რომელსამე ნათესავსა და გვიამა, ამიტომ რომ უპატრონო და უმოწყალო იყო. ამ კვირია კი გავიგე ასეთის ადამიანისაგან, რომელსაც ტყუილიც-კი დაეჯერება, არამც

თუ მართალი, რომ საწყალი გაიანე დამხვალა იმავე დღეს, როდესაც აქედან წავიდა, თავისის ერთი წლის ვაჟით მტკვარში. — მკვდარი ვარ, ცოცხლებში აღარ ვურევივარ! — ასე მეწყინა! შენ, შვილო, ნუ შეწუხდები! ალბათ რომ ასე ეწერა... — ღმერთმა განუსვენოს! — ეს რა სთქვა, დალია ღვინო, მაგრამ მძიმედ-კი ამოიკვნესა.

— ეგ მეც გავიგე, — ვუთხარ მე — მაგრამ არ დავიჯერე.

— სწორედ, სწორედ მართალია, ჭეშმარიტია! აბა წარმოიდგინე, შვილო, ტყუილს რა მათქმევინებს ამ დროულს ადამიანსა და ან რა გაჭირვება მაქვს ვთქვა ტყუილი.

— ტყუილი რა საკადრისია. (!) მაგრამ, ეს მიბრძანეთ: რა გაჭირვება ჰქონდა საწყალს გაიანეს, რომ სული წაიწყმინდა?

— სიღარიბე, შიმშილი, უპატრონობა!

— არა მჯერა! მე ვხედავ მრავალ ღარიბსა, მშიერსა, უპატრონოსა, მაგრამ წყალში-კი არავინ ვარდება. არა, აქ სხვა მიზეზი უნდა იყოს. ერთი ეს მიბრძანეთ, თუ გახსოვთ, რა დღეები იყო, როდესაც დეიდა-ჩემი ჩავარდა მტკვარში?

— მე კარგად მახსოვს — იყო ყველიერი.

— რა დღე იყო ყველიერისა?

— შაბათი.

— წინა დღეებში ხომ არავინ არა აწყინა-რა დეიდაჩემსა?

ბებერს ენა დაება, ლუკმა ყელზე დაადგა, კინალამ დაიხრჩო... მაშინ მცირე ხანს ლაპარაკი შევწყვიტე ამ საგანზე, მერე ღვინო დავალევი ბებერსა და ხელახლად განვუმეორე ჩემი უკანასკნელი კითხვა. მაშინ შექნა ბებერმა ღრიალი და მოთქმით ტირილი: “შე საწყალო გა-ი-ანე! ქორფა გა-ი-ანე! წუ-თი სო-ფელ-ში გა-უ-ხარე-ლო! რა კარ-გი რამ ი-ყავ! ყბა ვინ და-გად-გა, თვა-ლი ვინ-ა გკრა! რად გა-მო-ერ-ჩი-ე ტოლ ქა-ლებ-ში!..”

— სულ კი იმის უბედურების მიზეზი იყო ის შეჩვენებული მეწვრიმალე, — შეჰყვირა უცებ ბებერმა, როდესაც დაასრულა ტირილი.

— რომელი მეწვრიმალე?

— გასპარ სარქისბეგაშვილი, ამ წყეულ-შეჩვენებულმა გამრია... მაგრამ მე რა... მე სრულებით არაფერში ვურევივარ... მე მხოლოდ ვიყავი მოციქ...

— რას გადარეულხარ, ბებერო, — წაჰკრა შვილმა და შეუტია, — რას რომავ მოუკოდავ წისქვილივით!

— მე რა, შვილო! — უთხრა შვილს ბებერმა, — ერთი სიტყვა ვთქვი... ყოველთვის სიტყვა სიტყვას მოიტანს... მაგრამ, ამასაც გეტყვი, შვილო — მითხრა მე, — სარქისბეგაშვილი რომ... სიტყვით, სარქისბეგაშვილს მე რომ არ... რა თავი შეგაწყინო, სარქისბეგაშვილმა ხუმრობა დაუწყო საწყალს გაიანეს. გაიანე, საწყალი! თავმომწონე ქალი იყო, წავიდა და თავი წყალში დაიხრჩო. მე კი, შენმა მზემ, იმათ საქმეში არა ვრეულვარ; ფიცი შემიდლია, მაგრამ, რაც გავიგე გაიანეს თავის დახრჩობა, მე ისე ვიტანჯები, რომ ჩემს სულსა და გულს აღარა აქვს ლხენა. ოჰ! ღმერთო! ცოდვილი ვარ, მრავალი შეგცოდე, მომიტევე! აქამომდე ბებრის თვალზე ვერა ვნახე ცრემლი, ახლა-კი სინანულის ლოცვას დაადევნა იმან ცრემლებიცა.

— რა კაცია გასპარ სარქისბეგაშვილი? — ვკითხე მე. — როგორია? რა ხელობა უჭირავს? სადა დგას?

— დიდი ჰკვიანი კაცია, თავი კაცია ქალაქში შეძლებით, თუ ვაჭრობით. ის იყო პირველად მეწვრიმალე და ქონდა საკმაო შეძლება. ჭირიანობას საკვირველი ჰკუა

მოიხმარა: სოფლებში პურს ყიდულობდა იაფად, თვითონ-კი ერთი ოთხად, ხუთად, ათად ჰყიდდა. მაშინდელი სიძვირე, თუ გაგიგონია, აბა, იმან ჩამოაგდო. გაივსო, გაივსო ის ღვთის მტერი! ახლა დუქნები აქვს და ვაჭრობს. რამდენი ვაჭარი წაახდინა? ჩვენს უბანში იმას ჰქონდა სახლი. ის აღარ იკადრა, შუა ქალაქში ააშენა დიდი სასახლე. საშინელი წუწკია. ორჯერ ვიყავი იმასთან, ვსთხოვე შემწეობა, ორჯელვე პანდურის კვრით გამომაგდო. თავისთვის რო ვერას იმეტებს, ჩემთვის ანუ სხვისთვის როგორ რასმე გამოიმეტებს!

— კმარა! კმარა! — შევყვირე განრისხებულმა მაღალის ხმით.

ამ ამბავმა ისე გამამწარა, ისე გამაცეცხლა, ისე მოთმინებიდან გამომიყვანა, რომ აღარ ვიცოდი, სად ვიყავ, რა ვიყავ, რა უნდა მექნა; მეგონა, ეკლებს მჩხვლეტავდნენ ძარღვებში, ველარ დავჯექ, ველარც დავდეგ. არ შემიძლია ავწერო მაშინდელი ჩემი მდგომარეობა. მაშინ დამებადა გულში შურისძიება, — პირველად ვიგრძენ ამ ბოროტების ყოფნა ჩემში, რომელიცა სასწრაფოდ გაიზარდა, გავრცელდა, რომელმაც ფესვები განზე გაიდგა, ტყვედ შეიპყრა ჩემი სული, გონება და გული...

ბებერს სუფრაზე დაემინა. მე გამოვედი და გავაღე კარები ჩემი სახლისა. ჩვიდმეტი წელიწადი არ გაღებულყო ეს კარები. ჰაერი იყო ცუდი, ნოტიო და ცივი. და მე ვერ შეველ, მანამდისინ კარგად არ გაიკრიბა დაგუბებული ჰაერი.

ბოლოს შეველ. იქ დამხვდა ტახტი, ტახტზე — ფარდაგი, ჭილობი და გაშლილი ლოგინი, სწორედ იმ სახით, როგორც დაეტოვებინა დედაჩემს. იქ დამხვდა ჩემი აკვანი გაუსწორებელი, არტახზე აუკეცავი. მივიხედ-მოვიხედე, არცა სადმე სარკმელი, არცა ბუხარი. კარები მივხურე და მე დავრჩი შუადღისას საშინელს სიბნელეში. მაშინ წარმომიდგა დედაჩემი; მაშინ ცხოვლად ვიგრძენ, თუ რა საშინელი და ენით გამოუთქმელი ჯოჯოხეთი მოუთმენია აქ დედაჩემსა!

საზღვარი აღარა ჰქონდა ჩემს მრისხანებასა! რა არ ვიფიქრე, რა ღონისძიებას არ ვეძებდი, რას არ ვნატრობდი, რომ კმაყოფილმეყო ჩემი შურისძიება! იმ ჟამად მეწვრიმალე რომ ჩამვარდნოდა ხელში, ხორცებს კბილით დავაგლეჯდი!..

ლოგინი ავკეცე და დავალაგე სალოგინეზე. დავჯექ მოკეცილი ტახტზე, რომ წარმომედგინა მდგომარეობა დედიჩემისა, როდესაც ის იჯდა ხოლმე მარტოდ-მარტო იმ ტახტზე, მე მარწებდა, ან ძუძუს მამღევდა, შშიერი, მწყურვალე, სიცივეში, სიბნელეში, მწუხარე... უცებ ერთი ფიცარი აყირავდა და მე ჩავვარდი ტახტის ქვეშ ორმოში.

შემდგომში ვნახე, რომ ეს ორმო გათხრილი იყო სიგრძეზე ვიდრე ორ ადლ-ნახევარი და აქეთ-იქით გვერდებზედაცა. მგონია, სამალავი უნდა ყოფილიყო.

საღამომდის იქ დავრჩი. ღამე ველარ დავდეგ და გამოველ გარე...

IV

იმდენ სიკეთესთან, კნეინა რაინდიძისამ დაივიწყა — დედაჩემს ხომ სრულებით ფიქრშიაც არ მოსვლია, — რომ საჭირო იყო ესწავლებინათ ჩემთვის რომელიმე ხელობა. მარტო ზრდილობა და მცირედი წიგნური და ზეპირ მოთხრობითი სწავლა პურს ვერ მაჭმევდენ. მე გამოვდგებოდი მხოლოდ მოჯამაგირედ მოქალაქეებთან, ანუ ლაქიად მაღალ საზოგადოებაში, ისიც თუ დავხელოვნდებოდი ლაქიობის ხელობაში და ჩემში იპოვიდნენ საჭიროებასა. მაგრამ იმ დროს ქალაქში ლაქიობა ჯერ არ იყო გახშირებული. მოჯამაგირის თანამდებობის ასრულებას ადვილად შევიძლებდი, თუ რომ ჩვიდმეტი წელიწადი ნებიერ ცხოვრებაში არ ვყოფილიყავ. ესრედ ვიყავ მოკლებული საზრდოს მოსაპოებელს ღონისძიებასა!

ამ დიდ ნაკლულოვანებასთან შემემთხვა ასეთი გარემოებაცა, რომელიც, ვისაც კი-დაიმონებს, დაუბნელებს გონებასა, გაურყვნის გულსა, წაუხდენს ხასიათსა. გამოცდილებით ვიცით, რა ძნელია, რა საშიშია თუ ყმაწვილ კაცს ქალაქში არა ჰყავს ხელმძღვანელი, ანუ თუ არ შეხვდება კარგი საზოგადოება, ან კარგი ტოლი და ამხანაგები.

მე ვიყავ ცუდ მდგომარეობაში, ცუდ განსაცდელში. მე ვიდექ საშინელის უფსკრულის ნაპირზე და უთუოდ დავიღუპებოდი საუკუნოდ სულით და ხორცით, თუ რომ არ შემწევნოდა ჩემი მტკიცე ხასიათი და ნამეტნავად ის მცირედი სწავლა, რომელიც მივიღე თ-დ ლუარსაბ რაინდიძის სახლში. რაც შემემძლო თავი შევიმაგრე და ხელიდან არ გავუშვი. მაგრამ, თუმცა ერთს დიდს ბოროტს გადავრჩი, მასთანვე გავუღე გული მეორე ბოროტსა, რომელმაც დამიკარგა ცნება პატიოსნებაზე და კეთილშობილური ამპარტავნობა. სრული კაცი არ არის ის, ვისაც არა აქვს ეს თვისებები.

ზევით მოგახსენეთ, რომ მე გავექეც ჩემს მამა-პაპის სახლსა, რადგანაც მეჩვენა საშიშარ სადგომად. სირბილით დავეშვი ციხის უბნიდან და სად მივრბოდი, აღარ ვიცოდი. ვირბინე, ვირბინე, და მივაწყდი ერთ მიკიტნის დუქანსა, თათრის მოედანზე. იქ იჯდა სამხარზე თუ ვახშამზე სამი ყმაწვილი კაცი. — აბა რა შემიყვანდა იქა! — წავდექ წინ, გარშემოუარე მოედანს, საჩემო ადგილი ვერსად ვიპოვე. გავიარე ვიწრო და დახვლანჯული ქუჩები, კარები ყველას ჰქონდა ჩაკეტილი. დავტრიალდი ისევ მოედნისაკენ და, მეტი ღონე არა მქონდა, მოვედ იმ მიკიტნის დუქანშივე. შევედი, მივეცი მიკიტანს ერთი აბაზი, მოვთხოვე სასმელ-საჭმელი. მიკიტანმა სასწრაფოდ აღმისრულა თხოვნა. სიმშოლს სრულებით არა ვგრძნობდი; ამასთან მადა უფრო დამიკარგა მიკიტნის აყროლებულმა ტანისამოსმა. რაღას გავაწყობდი; დროების გასატარებლად ძალის-ძალამდე დავუწყე კიკნა პურსა და საჭმელსა; ჩემი ფიქრი კი იყო გართული მით, თუ სად უნდა გამეტარებინა ღამე.

ამასობაში მე შევამჩნიე, რომ სამი ყმაწვილი კაცი ერთმანეთს თვალით რაღაცას ანიშნებდნენ, ერთმანეთს უღიმოდნენ და ხანდახან ჩურჩულობდნენ კიდეცა, ბოლოს ერთმა მათგანმა მითხრა მე: — ყმაწვილო! მე გატყობ შენ, როგორღაც დაფიქრებული ხარ. რა დროს ფიქრია! ყველიერია! უნდა ვიქეიფოთ! თუ საწყენი არ იქნება, ჩვენ კამპანიასა სურს დრო ერთად გავატაროთ: ან შენ გვეწვიე შენის ჩარექით და ტაბაკით, ან ჩვენ გეწვევით ჩვენი თუნგითა და ხონჩითა.

ამ წინადადებათ სრულებით გამომათაყვანა: ენა დამება, გავლენჩდი, ვერა ვთქვი რა. მაგრამ კამპანიას ასეთი მაგნეტიზმური მიზიდულობა ჰქონდა, რომ წამითრია და მე უგრძნობლად ავიბარე ჩემის ტაბაკით და ჩარექით და შევერთდი იმათთან.

მედუქნემ დარაბები აუგდო, ნახევარი თუნგი შემოგვაწია და ინება მოკეცა ჩვენთან. ეს თავისუფალი ქცევა მოტურტვლილი მიკიტნისა ძლიერ გამიოცდა და მეთაკილებოდა კიდეცა იმასთან ჯდომა.

— აი რას ნიშნავს კარგ ოჯახში გაზრდილი კაცი!.. ოჰ, ნეტავი ისევ სიმშოლით სული ამომხდომოდა და, რაც ხასიათები მივიღე ლუარსაბის სახლში, არ დამეკარგა!..

სმა გაჩნდა შეტეული; არა ჰქონდა დასასრული პრომტებსა, არ ჰქონდა დასასრული სადღეგრძელოებსა. ვისი სადღეგრძელო არ დავლიეთ! განა დარჩა ქვეყანაზე კაცი, მიკიტანი, ჩარექები, თუნგები, რომ არ გვედღეგრძელებინოს! ამასთან აღარ მისწყდა სიმღერა, ხუმრობა, თამაშობა, ხვევნა, კოცნა, ტლაშა-ტლუში... ასე გავათენეთ ის ღამე, ასე

გავატარეთ მეორე დღე, მესამე, მეოთხე, კვირა. ღვინოში ისე შემიყვარდა მიკიტანი, ისე შემიყვარდა იმისი დუქანიცა, რომ უკეთესი კაცი, უკეთესი სახლი აღარ მეგონა სადმე. ამდენ სისულელესთან სხვა სისულელეც მომივიდა — თავი გამოვიდე და ხუთ დღეს მე გავუმასპინძლდი ჩემს ახალ მეგობრებს; ჯიბე დამიცალიერდა.

მოაწია ჟამმა, როდესაც მე ან გარყვნილების უფსკრულში უნდა დავღუპულიყავ, ანუ როგორმე მომერჩინა თავი. განსაცდელში კაცი, თუ თვითმდგომარე ხასიათის მექონია, უფრო გამაგრდება და თავს გამოიტანს.

იყო კვირა (ყველიერის უკანასკნელი დღე). როგორღაც მოხდა, რომ მე გავისინჯე ჯიბე. დიდხანს ვეძებე აბაზები, ჯიბის კუთხეები ავწიე-დავწიე, — რაღას ვიპოვიდი, რომ აღარა იყო-რა! ელდა მეცა, ჭმუნვა დამერთო, ფიქრები წარმომიდგნენ.

— ეი, რას დაფიქრებულხარ! — შამომკვილა მალლის ხმით და წამკრა გულში მუშტი ერთმა მეგობართაგანმა, რომელსაც ტვინი ძლიერ დასუსტებოდა ღვინისაგან: დიდმარხვაა?! რას გაჩერებულხარ?! ხვალ არის დიდმარხვა, დღეს კიდევე აღების ღამეა. უნდა ვიქეიფოთ! ეი, ღვინო!

მეგობრის მუჯღუფუნმა გამომაფხიზლა და მე, თავის გასამართლებლად, გულმტკივნეულად აღვუწერე მდგომარეობა ჩემის ჯიბისა.

— ჰა, ჰა, ჰა! გენაცვალოს, ვინც მდიდარია! — მითხრა უგუნურ ხარხარით იმავე მეგობარმა, — მაგისათვის როგორ მოგიწყენია. აი, ჩვენ ჩიტებსავით ვცხოვრობთ: არცა-რა გვაქვს, არცა-რა გვაკლია. მაგალითად გეტყვი: ამ ხუთ დღეს არცა გვიხნავს — გვითესავს, არც გვივაჭრია, მაგრამ აბა, კარგა წარმოიდგინე, რომელმა მდიდარმა ჩვენზე უკეთესად გაატარა დრო. ქეიფი-სასუფეველია. ეს სოფელიც ჩვენია, ქეიფიც ჩვენია! მდიდრისათვის ღმერთს გაუწყვეტია სიამოვნება და ქეიფი. ვიქეიფოთ, ძმაო! დაასხით!.. ესეც ღმერთმა ადღეგრძელოს ის ტურტლიანი ფეხები, რომლებმაც ეს ღვინო გამოგვიწურეს!.. ალავერდი!

— იახშიოლ! — უპასუხა მეორემ.

— რასა ფიქრობ, საყვარელო ძმაო? — განაგრძელა პირველმა მეგობარმა. — მე ვარ ხელმარდი, ასე გამოვაცლი კაცს ქეჩასა, რომ ვერ გაიგებს. ეს არის (მეორე მეგობარზე ხელი დაადო) წინამძღვარი ლამაზ ქალებისა, იმათის ხელობითა თვითონაც ცხოვრობს, იმათაც აცხოვრებს. კბილები რას დააკაწკაწე, ხომ არ... ეს საყვარელი ძმა და მეგობარი (მიჩვენა მესამეზე) საყვარელია ქალებისა, ასე რომ შურით და ერთმანეთის წინააღმდეგობით ბევრსაც აძლევენ ამას. ოჰ, ნეტავი იცოდე, როგორი შფოთი, როგორი თმის წეწა მოუვათ ხოლმე ქალებს ამის გულისათვის. ახლა მკითხე, რისთვის? თურმე ამ შეჩვენებულსა... აი ძმაო, როგორა ვცხოვრობთ! შენც-კი გაგიჩენთ თანამდებობასა! გარწმუნებ, ხვალვე!

მაშინ გავახილე თვალები და დავინახე, რა საზოგადოებაშიაც ვიყავი გარეული, რაცა მომელოდა შემდგომში; დავინახე, რომ უფსკრულის ზედ კინწირაზე ვიდექი და ერთს წამს კიდევე რო დავრჩენილიყავ ამ კინწირაზედ, ნიავი გარყვნილებისა გადამაგდებდა უფსკრულში. ცხოვლად დავინახე ჩემი მდგომარეობა და შიშის ზარმა ამიტანა.

მომაგონდა ერთი კაცისაგან ნათქომი ანეგდოტი, ერთი ყმაწვილი კაცი, თურმე, — რომელმაც ცურვა არ იცოდა, — ბანაობდა მტკვარში და უცებ ჩავარდა ორმოში, ასე რომ წყალი ერთ ადღზე თავზე ასხამდა. ყმაწვილმა კაცმა გონება დაიტანა და იფიქრა: თუ მარცხნივ წავედიო, შუაგულ მდინარეს მივეცემიო, თუ წინა — მორევში შემითრევსო;

ისევ მარჯვნივ ვეცდებიო და ეგების გავიდეო. მართლადაც, ყმაწვილმა კაცმა შიშით და ძრწოლით მარჯვენა ფეხი წყნარწყნარა ამოდგა ორმოდან, შეიმაგრა ზურგით წყალი და თავს უშველა. — შიშის ზარმა და ამ მაგალითმა გამამხნევეს, და მე აღარ დავიგვიანე, უცებ წამოვხტი, მარდად გადავახტი ზედ თავზედ გარყვნილ მეგობარსა, გავვარდი დუქნიდან და ისე ჩქარა მივრბოდი შინისკენ, რომ გაჭენებული ცხენი ვერ მომეწეოდა. გავაღე კარები ჩემის ქოხისა, მივიხედ-მოვიხედე და თავისუფლათ ამოვისუნთქე. ქოხი, რომელიც ხუთი დღის წინათ მაშინებდა, ახლა მეჩვენა მშვენიერ სასახლედ. რაღასაც გამოუთქმელ სიხარულსა ვგრძნობდი. მეგონა დავიხსენი მეთქი ტყვეობისაგან, სიბნელეთისაგან, ჯოჯოხეთისაგან. რა სახით შემიყვარდა ჩემი ქოხი! სულ კედლებსა ვკოცნიდი! აქ მეგონა მისხდნენ გვერდით მამა-პაპაჩემი და ჩემი საყვარელი დედა. გამინათდა გონება და გული. აღდგომის დღე იყო ჩემთვის ეს დღე! თან ჩემს თავს ვაყვედრიდი, ვლანძღავდი, თავპირში ვიცემდი უგუნურობისათვის... ჩემი აკვანილა? ოჰ, რავდენი რამ წარსული მომაგონა აკვანმა! აქ თვალწინ წარმომიდგა, თუ დედა როგორ მიკეთებდა ოდესმე აკვანსა, ჩამაწვენდა, ძუძუს მომცემდა, დამარწევდა, ნანას მეტყოდა: რამდენჯერ დრო სიამოვნებით გაუტარებია იმას ქმართან, ანუ მწუხარება მოუთმენია. ამგვარ ფიქრებმა გული ამივსო სიამოვნებითა; სიამოვნებამაც გამიტაცა, გამართო, ხორციელად აღარ ვხადდი ჩემ თავსა; მე ვიყავ ამ საათს სრული ბედნიერი. — მე აქ არას ვუმატებ. წარმოიდგინეთ, ვის არ გიყვართ მამა-პაპის ქოხი, თქვენი მშობელი ქოხი! ნუთუ სხვის სასახლეში უფრო თავისუფალნი იქნებით, უფრო შვება, ლხენა გექნებათ, ვინამც თქვენს მშობლიურ ქოხში?! იქნება მრავალნი წინააღმდეგნი იყვნენ ჩემის აზრისა, მაგრამ მე კი არ მივყიდი სხვას ჩემს ქოხსა; შეძლებისამებრ გავაკეთებ, გავამშვენიერებ და ანდერძად დავუგდებ ჩემ შვილის-შვილებსა, რომ ეს ქოხი არამც და არამც არ გაყიდონ...

დიაღ, იმას მოგახსენებდით, რომ მე ვიყავ ტკბილ ფიქრებში გართული. ამ დროს შამომესმა გარედან ფეხის ხმაურობა და არეული ორ-სამ ენაზე ლაპარაკი. არ გასულა ორი წამი და ჩემს სახლს მოადგნენ რამდენიმე პირნი სხვადასხვა გვარისა და ტომისა, რომელნიცა დაუკითხავად თავისუფლად შემოვიდნენ ჩემთან.

ვინამ ავწერ ამ განათლებულ ხალხის მოქმედებას, წინად საჭიროდ დავინახე გაგაცნოთ იმათი პიროვნება.

როგორც ბოლოს დროს შევიტყვე: ერთი იყო “პრისტავი”. ამ გამოჩინებულ გვამსა დარქმევოდა ქალაქელებისაგან მეტი სახელი “აქლემა”, იმიტომ რომ იყო აკვლანჭული, შუბლ ვიწრო და, თავით ფეხამდის, აქლემსავით უსწორ-მასწორო.

მეორე — “პერევიჩიკი”. მეტი სახელი იმისი “ნემსიყლაპია”. მოგახსენებენ ვითომც ეს სახელი დარქმევია, რადგანაც ქრთამები უყლაპავს, მრუდედ თარგმნა ჰყვარებია და არც ერთხელ სინიდისში არ გაზიდვია ეს ბოროტება.

მესამე — “წიპლონკა” დესეტნიკი — სალდათთაგანი. ეს სალდათი იყო დალეული, წირპლიანი და გამხდარი. წიპლონკა ამიტომ დაურქმევიათ.

მეოთხე — “ქათამა” დესეტნიკი — სალდათთაგანი. ქათამა დარქმევია წინააღმდეგ წიპლონკა დესეტნიკისა, რადგანაც იყო მოსული, გაჟივებული (არყისაგან) კაცი.

მეხუთე — იცით ვინ იყო? — შვილი მეწვრიმალის ბებრისა.

ეს კაცი, — მითხრა პერევიჩის პირით პრისტავმა მრისხანის და უგუნურ ამპარტავნის სახით და მიჩვენა ბებრის შვილზე, — ეს კაცი შენზედ სჩივის, შემოგწამებს, ვითომც შენ

იყო მიზეზი მაგის დედის სიკვდილისა. შენ რა სიმართლე გაქვს?

პირველ შემთხვევაში შევკრთი: ჩემს დღეში ამგვარი ცილისწამება არ გამეგონა; არც ვიცოდი ვინ იყვნენ დაუპატიჟებელი სტუმრები. გაშტერებული შევცქეროდი პრისტავსა და ამასთან ტუჩი ტუჩს (როგორც პერეოჩიკმა დამარწმუნა) თურმე მოვამორე და მცირეოდენ გავიღიმე. თქვენ მტერს დაადგეს ის დღე, რა დღეც პრისტავმა მე დამაყენა! როგორ თუ გაიღიმეო, პრისტავმა მაღლის ხმით შემომიღრიალა და დამტუქსა, მერე უბრძანა დესეტნიკებს: “გააწვინეთ ეგ (მე), როზგით გაწვიპეთო”. დესეტნიკები მომცვივდნენ, მაგრამ ვერ მომერივნენ. მე ჯერ არ ვიცოდი, რას მიპირებდნენ. როდესაც პერეოჩიკმა შემატყობინა, ამაყად და მრუდის თვალთ შებეხედე პრისტავსა და ვუთხარი: “თუ მოსამართლე ხართ, — სამართლიანად მოიქცით... როგორ შეგიძლიათ წკეპლით გამლახოთ, იცით მე ვინა ვარ? იქნება გგონიათ მე უპატრონო ვიყო!” პრისტავი ჯერ კი მოიდრიკა, მერე — პერეოჩიკის ჩაგონებით — უფრო გაწყრა, ერთი მთელი საათი მიყვიროდა, მლანძღავდა, ფეხებს ადგილზედ აბარტყუნებდა. როდესაც მოიქანცა, მითხრა:

— რა გაეწყობა, რომ თან არა მაქვს როზგები, თორე მე გიჩვენებდი შენ თამაშას! მაგრამ, სულ ერთია! პოლიციაში გაგლახავ შენის სიამაყისათვის! ახლა კი მე უნდა გამოვიძიო ამ კაცის საჩივარი და, ვაი შენი ბრალი, თუ არ გატყდები, სწორეს არ იტყვი. გარწმუნებ ციხეში დაგალპობ, იქნება ვეღარც კი გამოხვიდე იქიდან! სთქვი სწორედ, შენ მოჰკალი ამ კაცის დედა?

— არა, მე რად მოვკლავდი! რა საჭირო იყო ჩემთვის იმისი სიკვდილი! — მერე მივუბრუნდი ბებრის შვილსა და ვკითხე: — განა დედა-შენი გარდაიცვალა? როდის გარდაიცვალა?

— სწორედ იმ საღამოზე, როდესაც სადილი ერთად ვჭამეთ ჩვენ. შენ ხარ მიზეზი იმის სიკვდილისა.

— როგორ, რით მოვკალ? დავარტყი რამე, ხელით დავახრჩე, თუ იარაღი ვიხმარე?

— არა, ხელი და იარაღი არ გიხმარია, მაგრამ ან შეულოცე, ან ჯადო უყავი, ან მოწამლე. მე დედაჩემი მაცხოვრებდა, ახლა ვილა მაცხოვრებს!

— განიმეორე დაწვრილებით შენი საჩივარი, გარემოება დედაშენის სიკვდილისა და რა საბუთი გაქვს, რომ ამ კაცს (ჩემზე უჩვენა) სწამებ მაგ დიდს დანაშაულობასა? — უბრძანა პრისტავმა ბებრის შვილსა.

— ამ ბიჭს (ჩემზე უჩვენა) სრულებით არ ვიცნობ. ჩვენ სახლში და ქუჩაში აქამომდე არ გაუვლია. წარსულს სამშაბათს მოვიდა ეს დედაჩემთან, სადილის ფასი მისცა, ღვინო დააძალა საწყალს მოხუცებულსა. დედაჩემმა მოიგონა ვიღაცა გოგო გაიანე, რომელიცა წყალში ჩავარდა, დაიხრჩო; იწუხა, იკვნესა და იმავე საღამოზე სული დალია. ეს ბიჭი კი იმავე დღეს დაიკარგა და აი, ახლა მოვიდა, ისიც სხვის სახლში.

— ოჰ, მაგაზე მეტი საბუთი აღარ არის საჭირო, — შეჰყვირა პრისტავმა — უცნობი მოვიდა და გაგემცნაურათ, თავის ხარჯით სადილი გააკეთა, ღვინო დააძალა, ხუთ დღეს დაიკარგა... წაიყვანეთ პოლიციაში!

— ნუ ჩქარობთ, ბატონო! — მოვახსენე პრისტავსა — გაიგონეთ ჩემი სიმართლეცა: სამშაბათს მე ჩამოვედი სოფლიდან და, რადგანაც მშიერი ვიყავ და ქალაქში არ ვყოფილიყავ, ვთხოვე ამ კაცის დედასა საჭმელი მოეტანინებინა ვისთვისმე ბაზრიდან. ამისმა დედამ მოატანინა სადილი, თვითონ სიხარბით ღვინო დაიძალა. სადილს უკან

წავედ ჩემ ნათესავების საძებნელად. — სად არის მკვდარი დედაკაცი? — ვიკითხე მე.

— მიწაში — მომიგო პრისტავმა.

— მაშ ჯერ ამოიღეთ მკვდარი, გასინჯეთ და თუ აღმოჩნდება, რომ ბებერი მომკვდარა ან საწამლავითა, ან ხელითა, ან იარაღითა მაშინ მე დავიბრალე იმის სიკვდილსა.

პრისტავმა კბილები დააკრაჭუნა, მაგრამ კიდეც აბრუ არ გაიტეხა.

— სადაური ხარ და ვინა ხარ?

— ჰკითხეთ მაიორს თავადს ლუარსაბ რაინდიძეს, ის გეტყვით ვინცა ვარ.

პრისტავმა მრუდის თვალთ გადახედა პერეგოჩიკსა. ამ უკანასკნელმა თვალეზით მიუგო. მაშინ პრისტავმა მითხრა:

— მაიორს თავადს ლუარსაბ რაინდიძეს კარგა ვიცნობ. მანამ იმას ვკითხავ, შენ უნდა პოლიციაში იჯდე ტუსადად და იქნება ციხეშიაც გაგზავნო. — ეს რა სთქვა, უბრძანა დესეტნიკებსა — წაიყვანეთ პოლიციაში!

მე გავყევი...

გზაზე პერეგოჩიკმა მიჩნია, რომ ქრთამით მეშველა ჩემის თავისთვის. მე დავარწმუნე, რომ ცალი ფულის პატრონიც არ ვიყავი. პერეგოჩიკმა, მგონია, შეატყობინა ამაზე პრისტავსა. მაშინ პრისტავი და იმისი კამანდა ასე გაიპარ-გამოიპარნენ, რომ მე ვერ გავიგე. დავრჩი რა მარტო, გავბრუნდი შინ.

ბოლო დროს ბებრის შვილმა მიაშხო, რომ ეს კომედია ათამაშებინა ზემოხსენებულ ხალხსა პერეგოჩიკმა.

V

აღების ღამეს, დიდმარხვის ორშაბათს და სამშაბათს შინ ვიყავ მშვიერი და მწყურვალე. მეოთხე დღეს, დილით, გამოველ ღვთის ანაბრობაზე. ვიარე დასუსტებულმა უთავბოლოთ და უკანასკნელ გამოვჩნდი თათრის მოედანზე. აქ გლეხ-კაცებს მოეზიდათ სოფლიდან მრავალი პური (ფქვილი). ავიარ-ჩამოვიარე და რას ვიფიქრებდი! არ შემძლია მოგცეთ ანგარიში, ამიტომ, რომ რაღაც რამ გამოუცნობელი მაწვა გულზე, რაღაცა განუსაზღვრელი მქონდა ფიქრები. ზმორება და მთქნარება დამაწყებინა და მე, თურმე. უმსგავსად გავალრინე პირი მთქნარებაში და ამასთან, რაც ძალი მქონდა, გიჟიანად გავიზმორე. ეს უმსგავსი პირისახის და სხეულის დაგრება შემამჩნია ერთმა კარგი ოჯახის (ზედ ეტყობოდა) შვილმა და მაგრძნობინა ჩემი შეცდომა და უზრდელობა. შემრცხვა, ასე შემრცხვა, რომ ერთის (მოედნის) კუთხიდან გავიქეც მეორე კუთხემდის. აქ ვნახე: ერთი მოქალაქე ევაჭრებოდა გლეხ-კაცსა ოც ტომარა პურსა და ვერა რიგდებოდნენ. გლეხი კაცი კოდს აფასებდა ათ შაურად, მოქალაქე აძლედა ხუთშაურ ნახევარს. კარგა ხანს ყური ვუგდე იმით ვაჭრობასა და რომ დასასრული არც ერთმა არ მისცა, მე შევედი (სხვის მიხედვით) იმათ შორის შუამავლად. მოქალაქეს ნახევარი შაური მოვამატებინე და გლეხი კაცი ძლივს, რის ყოფით, რის ამბით, ჩამოვიყვანე ექვს შაურზე. მოქალაქე დამრჩა მეტად მადლობელი, იმიტომ რომ იმაზე იაფად პური არავინ იყიდა და ამ სიკეთისათვის მაჩუქა იმან ახლად მოჭრილი ოქროიანი ბაღდადი. სხვა ვერა მკადრა რა, რადგანაც კარგად მეცო. მგონია, გლეხმა კაცმაცა სცა პატივი ჩემს ტანისამოსსა!..

მოედნიდან წავედი ქალაქის გასაცნობლად და ქუჩაში შემხვდა ვიღაც ჩინოვნიკი რუსი, რომელიც ქართულად თვითო-ოროლ სიტყვას ამტვრევდა. ჩინოვნიკმა მკითხა:

“ბაღდადს ჰყიდიო?” მე მივართვი ბაღდადი. ჩინოვნიკმა მიიღო, მითხრა მადლობა და ოქროც მადლობასთან თან დაადევნა. კაცის ენაზედ ვერ ვპოებ სიტყვასა, რომ გამოვთქო,

როგორ შამიყვარდა ის ოქრო! ღვიძლები შაიქნა ის ჩემის სულისა! ჩემმა გულმა გაუღო კარები და მაგრა ჩაიკრა. ახლა ადვილად შაგიძლიანთ წარმოიდგინოთ, თუ რა სახით გამაცოცხლებდა, რა სახით გამახარებდა ოქრო, რა სახით შევტრფოდი მე ოქროსა!.. მერე ჩინოვნიკმა მთხოვა მეყიდა მისთვის სასმელ-საჭმელი სადილად და მე ავუსრულე; ხურდა, შავი ფული — იქნებოდა შაურ ნახევარი — მაჩუქა გასამჯელო. დავეჩვიე მუქთათ ფულების შოვნასა და მთელ დიდ მარხვას, ყოველ სადილობის დროს, განგებ დავუჭერდი ხოლმე გზასა იმ ჩინოვნიკსა, და იგიც მაყიდვინებდა ხოლმე რაც დასჭირდებოდა და მაჩუქებდა გროშებსა. ამ სახით შავაგროვე კარგა ფული. ასე რომ მქონდა ექვს მანეთამდის. დიდ ხუთშაბათს ერთი ათშაურიანი ბატკანი მივართვი ჩემს ჩინოვნიკსა და იმან ერთი მანეთი მაჩუქა. მაშინ დამებადა აზრი, რომ ჩარჩობით ფულს მოვიგებდი. ამიტომ ამავე საათს გავიქეცი ქალაქს გარეთ, სადაც მოერეკნათ ბატკნები; ვიყიდე ათი ბატკანი და იმავე დღეს გავყიდე მოგებით. მოგებამ წამაქეზა და მე მოვულალავად, ცისმარე დღეს ვყიდულობდი და ვყიდდი ბატკნებს მოგებით, ასე რომ ერთ თვეზე შემიგროვდა სამთუმან ნახევარი.

აქ უნდა მოგახსენოთ ესეცა, რომ რადგან ჩემი მორთულობა მამღვედა ამპარტავნობასა და არ მოუხდებოდა ჩარჩობას, მე პირველშივე ვიყიდე ლეინის პერანგი, ახალუხი და ძველი ქუდი, და მორთულობადა ჩემი, თითქმის წაღებიც კი, შევიწინა. არ ვიყავ ჩვეული ფეხშიშველობასა და შევეჩვიე.

დადგა მაისი. გაჩნდა ვარიობა. ჩემზე ადრე არვინ შემოურბენდა ხოლმე ქალაქს. ვყიდულობდი სოფლელებისაგან ვარიებსა და ყოველ დღე ასზე მომეტებულსა ვყიდდი. შეუძლებელი იყო, რომ დღეში ორი მანეთი, უფრო მეტიცა, არ მომეგო. მაისის გასულს ჩემს ხაზინას მოემატა ექვსი თუმანი. ხაზინაში სულ მქონდა ცხრა თუმან-ნახევარი. შემოვიდა სხვადასხვა ახალი ხილი. კინტუობა დავიწყე და ჩემი ცხრა თუმან-ნახევარი შეიქნა ცამეტ თუმნად.

გაჩნდა ნესვი და საზამთრო. ბედმა ამ ხელობაშიაც არ მიღალატა. ორი თვის ვაჭრობაში თუმანმა სამი მანეთი მოიგო. გამიხდა ჩვიდმეტი თუმანი მანეთ-ნაკლებ.

შემოდგომასა და ზამთარში მოედანს არ მოვშორებულვარ. ვყიდულობდი, რასაც-კი მოვახლებდი სოფლელების ხელში. ვყიდდი, ხან ვდალალობდი. ხაზინა ჩემი გავრცელდა ვიდრე ოცდაათ თუმნამდის.

მეორე გაზაფხულზე თიბათვემდინ ჩემ სამფლობელოში შეიკრიბა ოცდათხუთმეტი თუმანი.

ახლა მოგახსენებთ, როგორც ვცხოვრობდი. თოთხმეტი თვის განმავლობაში მშრალი პურის გარდა სხვა საჭმელი, და ნამეტნავად ღვინო არ მიყიდნია, არც დამიხარჯია ფული: სანთელზე, საპონზე, წყალზე, შეშაზე, ნახშირზე, არცა ტანისამოსზე. მხოლოდ ვიყიდე საზამთროდ სალდათის ლურსმნებიანი ჩექმები და ერთი ოსური ჩოხა, ისიც ნახმარი. ღამე ვიძინებდი ჩემს ქოხში, ფულს ვინახავდი ტახტის ქვეშ, თხრილი რო იყო, რომ არავის მიეგნო. გავაახლებინე ჩემი ტახტი და გარშემო მივაკვრევი ფიცრები. მანამ არ დაამტვრევდით ტახტსა, ვერ მიხვდებოდით, რომ იმის ქვეშ უნდა ყოფილიყო სამალავი.

1819 წ. პირველს ივნისს მოვირთე, მოვიკაზმე, — სულ სხვა ყმაწვილი ბიჭი დავდექი. მოედნის ხალხი ვეღარ მიცნობდა კოპწია ტანისამოსში, ასე დავშვენდი, და ჩემის ოცდათხუთმეტი თუმნით წაველ პირდაპირ ლუარსაბთან, იმ მიზნით, რომ სოფელს

წითლიანში და სხვა სოფლებში უნდა მეყიდნა პური და ქერი.

ლუარსაბმა მიმიღო ძლიერ კარგა, სწორედ ისე, როგორც ეკადრებოდა; როგორც სჯული სტუმრის პატივისცემისა მოითხოვს, როგორც ტოლი და მეგობარი. სამაგალითო იყო იმისი ხასიათები. არას დროს არ შემამჩნევინებდა ხოლმე, — არა თუ მარტო მე, ყოველ სულსა — რომ ის იყო ჩემზე მაღალი ჩამომავლობით, ზრდილობით და ნამსახურობით. მე ამას ვაჩემებ ნამდვილ გონების და გულის განათლებასა. რამდენიც ასე იქცეოდა, იმდენი იმაში ვხედავდი კაცსა. ასწილ ჩემ გულში ვამაღლებდი იმას ჩემზედა და პატივსა ვსცემდი... მე შევხვედრივარ ზოგიერთებს, რომელნიც თავსა სდებენ განათლებაზე და რომელთაც უგუნურად დაუგრეხიათ ჩემწინ ცხვირ-პირი, მაგრამ მე მაშინვე გამღვიძებია თავის მოყვარეობა და ისინი დამიწევია ჩემზე ქვევით, ამიტომ რომ ამათში არ მიპოვია სრული ჭკუა.

ლუარსაბმა საკუთარი მონაწილეობა მიიღო ჩემში. როგორც მამამ შვილსა და უფროსმა უმცროსს ძმასა, გამომკითხა თვითოეულად ჩემი ყოფა-ცხოვრება. მე, რასაკვირველია, როგორ რასმე დავუმალავდი ამისთანა კეთილისმყოფელს კაცსა. ყველა ჩემს მოქმედებას დაწვრილებით ვუამბობდი, მაგრამ ამ ჟამად დაგვესწრა შინაური მოსამსახურე, ჩემი ხნის ბიჭი, ჩემთან ერთად შეზრდილი, სოსია გამწკვავიშვილი. სწორედ მოგახსენოთ, ამ ბიჭისა ძალიან შემრცხვა და ამიტომ წარსული ჩემი ცხოვრება და მოქმედება, მაგალითებრ სამიკიტნოში გარყვნილ ბიჭებთან დროს გატარება, კინტუობა, ჩარჩობა, და სხ. ვერ გამოვაცხადე; მე მივკიბე-მოვკიბე ტყუილები და ასეთი სიცრუე ავაშენე, რომ არ შეიძლებოდა ლუარსაბს არ ერწმუნა. მე მოვახსენე, რომ თხუთმეტი თვე დავყავ ერთ ვაჭართან, რომელმაც კარგა შემინახა, მასწავლა ვაჭრობა და უკანასკნელ, მაჩუქა ერთგულებისათვის მერვედი ნაწილი თვისის მოგებისა — ოცდათხუთმეტი თუმანი. დასამტკიცებლად ჩემის სიტყვისა ამოვიღე პარკი და მივართვი ლუარსაბს. ლუარსაბს იამა ჩემი ბედნიერება, მაგრამ ზედაც არ დახედა პარკსა. მაშინ ვთხოვე მე, რომ ეს ფული შეენახა დაკეტილ ზანდუკში, ამასთან გამოვუცხადე ჩემი აზრიცა, რაზედაც უნდა მომეხმარებინა ფული...

ამ ლაპარაკში რომ ვიყავით (ჩვენ ვისხედით ვენახში და იყო საღამო ხანი), უცებ შამოვარდა ქაქანით ერთი მსახურთაგანი და მოახსენა ლუარსაბსა:

— გახარებ, ბატონო! ქალბატონი მშვიდობით დაიხსნა... ვაჟიშვილი დაგებადათ!

— ასე ჩქარა?! რამდენ ხანს გაუვლია? გმადლობ, უფალო!.. — სთქვა ლუარსაბმა და სახეზედ ცხოვლად გამოეხატა სიხარული.

ახლად დაბადებულსა დაარქვეს სახელად ალექსანდრე. სტუმარი სტუმარზე ეწვია ვაჟის მამასა და დიდხანს გაგრძელდა ლხინი და დღესასწაულობა...

ალექსანდრეს სახელობაზე იყიდა ლუარსაბმა ათი კომლი ყმა, ერთი დიდი ვენახი და წისქვილი. ფული დააკლდა და ჩემგან ივალა ოცდაათი თუმანი ერთის წლის ვადით: სარგებელი ზედ შეაკეცა და მომცა ვექსილი.

მე დავრჩი ლუარსაბთან ერთი თვე. წამოსვლის დროს ლუარსაბმა მაჩუქა ერთი ურემი პური და გამომატანა უხვად სასმელ-საჭმელი. გარდა ამისა, გლეხკაცებისაგან ვიყიდე ხუთი თუმნის პური და ქათმები, ინდოურები, ბატები და იხვები. ეს ყოველი ფულად ვაქციე ქალაქში.

დავიწყე ხელმეორედ ჩემი ხელობა — კინტუობა და ჩარჩობა. მხნეობას მოვუმატე, ძილი და მოსვენება არ მქონდა. ჩემი გონება იყო გართული ფულებით, ჩემი გული გრძნობდა

მხოლოდ ფულების სიყვარულს. ეს სიყვარული იქამდე გამიცხოველდა, რომ ხშირად მშრალ პურსაც არა ვყიდულობდი, რომ გროში-გროშს არ მოჰკლებოდა. ხშირად, განდეგილ ბერსავით ოცდაოთხს საათში არასა ვსჭამდი, ხანდახან ორ დღესაცა. მხოლოდ ბერისაგან გავირჩევოდი მით, რომ ბერი არა ჭამს, გინდ მრავალი ეწყოს თვალწინ, მე კი ვეძებდი ხოლმე შემთხვევას, ეგების უფასოდ ჩამეგდო სადმე რომელიმე დარდიმანდის სუფრა. დაღალულობას, შიმშილსა, სიცივესა და სიცხესა ხომ სრულებით არა ვგრძნობდი. უსიამოვნობას ვგრძნობდი მაშინ მხოლოდ, როდესაც ტყუილი უნდა მეთქვა, ტყუილად უნდა დამეფიცნა. მაგრამ ამასაც შევეჩვიე. ასე რომ ხელის ხელსახოცად გავიხადე ტყუილი ფიცი, რადგან შეუძლებელი იყო უამისოდ მომეგო გროში. ამ წვითა და დაგვით ერთ წელიწადს შევაგროვე სამოცი თუმანი. ეს ფული ვაფრინე, 1820 წ. თიბვის დროს სოფ. წითლიანში. მაშინ ყოველ გლეხკაცს უჭირდა ფული და მე პური კი აღარ ვიყიდე, არა, ფული გავასესხე სარგებლით. სარგებელი დავაწესე სამ მანეთზე ერთი კოდი პური წელიწადში და ესრეთ სოფ. წითლიანი მაძლევდა წელიწადში ორას კოდს სარგებელსა.

წლის თავზე, 1821-სა სრულებით ავკრიფე სარგებელი წითლიანელებისაგან, გავყიდე ოც თუმნად. ამ ფულს დავუმატე ჩემი ერთი წლის ნაწვავ-ნადაგიცა — ოცდაათი თუმანი, და ეს ორმოცდაათი თუმანი ვასესხე დიდმელებსა და მცხეთელებსა.

მესამე წელიწადს ზემოხსენებულ სოფლებში აღებული სარგებელი და ქალაქშიაც მოგებული ფული გავასესხე წილკანსა, წეროვანსა და ოკამსა.

ამავე გვარად მეოთხე, მეხუთე, მეექვსე... 1826 წლამდის მოვალე სოფლებიდან ვიღებდი სარგებელსა და წლის მოგებასთან, რომელიც მქონდა ქალაქში კინტუობით და ჩარჩობით, გავცემდი ხოლმე სხვა სოფლებზე. ასე რომ მთელ ქართლში მტკვრის ორივე მხარეს არ იყო სოფელი, რომელსაც ჩემი ფული არა მართებოდა.

პირველ ხუთ წელიწადს თავადმა ლუარსაბმა წლისა და წლის თავზე გამომიცვალა ვექსილი და სარგებლები ზედ შეაკეცა. განა არ შეეძლო გადაეხადნა ვალი, მაგრამ არ გადაიხადა, ამიტომ რომ ადგილ-მამულის პატრონობა დაიწყო და მამულზე მამულს უმატებდა. ასე რომ ჩემი ვალი იმის შემოსავალთან სრულებით არა ჩანდა, და ამიტომ არ ეშინოდა მცირედის ვალის გავრცელებისა. შემდგომში კი ვალის გადახდა სრულებით დაუმძიმდა და ვალს ვალი მოემატა, ვექსილი ყოველ წელიწადს იცვლებოდა და ამის მიზეზი იყო შემდგომი გარემოება.

თავადი ლუარსაბის მხნეობა და გამდიდრება შეშურდათ იმის განაყოფებსა და მეზობლებს. მეშურნეთ კი არ მიბამეს იმის მხნეობასა, ზომიერ ცხოვრებასა და ჭკუას, რომ შეეძინათ სიმდიდრე, არა, დაუწყეს უგუნური წინააღმდეგობა და მტრობა. დღეს ერთი ბიჭი გაუქციეს, ხვალ მეორე, ზეგ მესამე... დღეს ერთი მამული მოსტაცეს, ხვალ მეორე... აუტეხეს დაუსრულებელი და დამქცევი დავა სასამართლოებში უგზო-უკვლოდ და თუმცა მრავალი დააკლეს ლუარსაბსა, სიცოცხლე გაუმწარეს და ბოლოც მოუღეს, მაგრამ თავიანთი ოჯახი და ცოლ-შვილი უფრო დაღუპეს. გაიგეს რა სუდისა და პოლიციის ჩინოვნიკებმა ამათი შფოთი, ცეცხლს დაჰბერეს და ცეცხლს ცეცხლი მოუმატეს. იმათ ასწავლეს ლუარსაბის მტრებსა არამზადული გზები. ისინივე ხლართავდნენ განგებ გზებს თავიანთ სარგებლობისათვის, უწერდნენ ხუთ-გროშიან არზებსა და ართმევდნენ თუმნობით, ხუთ თუმნობით, ათ თუმნობით... მოდავეების პური და ღვინო, საკლავი და ავეჯეულობა ხომ გადიტანეს იმათ თავიანთ სახლებში.

იცით, როგორ დაუხვლანჯეს საქმე? — რაც პოლიციას უნდა გადაეწყვიტა, სუდს მიაჩემეს, და რაც სუდს უნდა გადაეწყვიტა, მიაჩემეს პოლიციას. მოდავენი გაეზნენ მახეში და აღარ იქნა, ვეღარც თვითონ გამოვიდნენ, ვეღარც გამოიყვანეს ჩინოვნიკებმა. ბოლოს როდესაც მოდავეებმა ხალიჩის მაგიერ დაიგეს ჭილობი, კაბის მაგიერ ჩაიცვეს გლეხური ჩოხა, ფარჩის მაგიერ ჩითიც ვეღარ იშოვეს, ჩინოვნიკებმა დაუბოლოვებელი საქმეები (თითოს კაცი ძლივ ასწევდა) ჩუმად გადაყარეს არხივში.

ლუარსაბს გადაეკიდა მტერზე ნამეტნავად პოლიცია, რადგანაც აგრე რიგად ვერას სარგებლობდა ამისაგან. უსამართლობით და შეუწყვენელობით რომ ვერა დააკლო-რა ლუარსაბსა, პოლიციამ ქვებუდანობით დაუწყო წინააღმდეგობა. ლუარსაბს ჰყავდა რვა მდიდარი კომლი ყმა ურია. იმათ ოქროებს კბილს უკრეჭდა ერთი უპრავის დიანბეგთაგანი. უკანასკნელმა გაიხმო ურიები ერთხელ სოფელ გარეთ, როდესაც ლუარსაბი შინ არ იყო, და უთხრა: “მე მაქვს კარგი საბუთები, და თუ მომცემთო ასს ოქროსა, ყმობიდან გაგანთავისუფლებთო”. სიხარულით აღფრთოვანებულმა ურიებმა აღუთქვეს ასი ოქრო და ბეი მისცეს ოცი ოქრო. დიანბეგს დაეწერა ათი სავსე თაბახი არზა. არზაში მთელი დაბადება გადმოეწერა და იმათ თავისუფლებას მით ამტკიცებდა, რომ ისინი იყვნენ ისრაელნი, შვილნი აბრამისანი და იაკობისანი, რომელნიც თვით ღმერთმა გაააზნაურა (!!) პირველში, როდესაც დაინახეს დიდი რვეული დაწერილი, ურიებს ეგონათ, არზა ქვას გახეთქავდა, მერე-კი, როდესაც დიანბეგმა გადაუთარგმნა, მოსწყდათ წელი: გაახილეს ურიებმა თვალი და დაინახეს ვერაგობა მაცდურისა. აბა დანაშთენს ოთხმოც ოქროს როგორღა მისცემდნენ. თავად ოცი ოქროც რამდენიმე წელიწადს იგლოვეს.

მეორე უპრავის დიანბეგმა ეს რომ შეიტყო, იმასაც მოუნდა ურიების ოქროები; შემთხვევაც მალე გამოჩნდა. ერთის დღის სავალზე ოსებს კაცი მოეკლათ. უპრავამ შეიტყო და უბრძანა იმ დიანბეგს, გამოეძიებინა ეს საქმე. დიანბეგმა დაარიგა იასაულები: “გადიტანეთო მოკლული კაცი და ჩაუგდეთ ბინიდან ღამე ლუარსაბის ერთ-ერთ ურიას სახლშიო”, რასაკვირველია, იასაულებმა მარდად აღასრულეს დარიგება, მაგრამ ვერაგობა დიანბეგისა გამოჩნდა... თვითონ გაება მახეში. რასაც ურიებისაგან მოელოდა, ორი იმოდენი დაეხარჯა და გადარჩა სასჯელსა...

რა ესა, რამდენი რამ ვიცი!.. გიამბობდით ყველასა, მაგრამ ვუფრთხილდები, საყვარელნო მკითხველნო, თქვენს ყურებს!..

VI

თორმეტს წელიწადს, როგორც მოგახსენეთ, მე დავიჭირე მთელი ქართლი. არა თუ გლეხი, მნელად გადარჩა მებატონეცა, რომ ჩემი მოვალე არ ყოფილიყო. ჩემს ბადეში გაეხვივნენ ფრიად მრავალნი, უკანასკნელი ხუთიათასი კომლი. ჩააგდეთ კომლზე კოდი პური — კოდი მანათად შეიქმნა — წელიწადში ჩემი შემოსავალი ხუთასი თუმანი გახდა. ამას მხოლოდ მაგალითად მოგახსენებთ. თვით საქმით-კი ყოველ წელიწადს მქონდა შემოსავალი ათას თუმანზე მომეტებული, იმიტომ, რომ კომლი იყო, მამლევდა ორს, სამს, ოთხს, ხუთს კოდსა. ამასთან ქართლური კოდი ქალაქურზე ერთ ნახევრად მეტია. ამოდენი ფული არ შემეძლო, არ მესარგებლებინა. ფული უნდა იყოს მოძრაობაში. ფულმა ფული უნდა მოიგოს. მეც ვეღარ დავჯერდი ათას თუმნებსა. მინდოდა მილიონი, — ნუ გამამტყუნებთ, ასეთია ბუნება კაცისა... მაგრამ სად უნდა გადამეზნინა ჩემი ძლიერი ფული? ქართლში ადგილი აღარ იყო; ქალაქელი ვაჭრებისა მეშინოდა: ჩემს ფულს, რა წამს ხელში მოიგდებდნენ, მაშინვე განგებ გაკოტრდებოდნენ და მე

დავრჩებოდი თვალუჩინარი მდიდარი, მაშინ, როდესაც მქონდა მე დიდების მოყვარეობა—ვეფოფილიყავ სახელ-განთქმული მდიდარი. მე ავირჩიე სარბიელად ჩემის მოქმედებისა კახეთი და ბორჩალო. ეს იყო 1832 წელი.

ჯერ კიდევ გვიან იყო კახეთში მოსავალი და მე დავტრიალდი ქალაქში, რომ მომეყვანა მოქმედებაში ერთი აზრი, რომელიც დიდი ხანი ვზარდე ჩემს გონებაში.

გასპარ სარქისბეგაშვილი ანუ, როგორც ადიდებდნენ, გასპარ მიკირტიჩ სარქისბეგოვი, პირველში მეწვრიმალე, მერე თავი მოქალაქე და ვაჭარი, გაითქვა ქალაქში და საქართველოში ჭკუით, სიმდიდრით. მართლაც, იმ დროს იმას არავინა სჯობდა.

როგორც იმისმა ბებერმა მაჭანკალმა ამიწერა, სწორედ ისე შეეკრიბა იმას სიმდიდრე. ჩემ დროსაც კიდევ პურს ყიდულობდა და ჰყიდდა, იდუმალ ალაფების თავი იყო. ამასთან სოვდაგრობდა კიდევ: მოჰქონდა მოსკოვიდან მაუდი, ჩითი და სხვ. და ჰყიდდა ქალაქში ადლობითაც, თოფობითაც. ერთი სიტყვით ბედნიერი ალებ-მიცემობა ჰქონდა.

რასაკვირველია, მრავალ ვაჭარს შურდა და სურდა როგორმე დაცემულიყო სარქისბეგაშვილი და თვითონ დაწინაურებულიყო, მაგრამ ვერავინ აჯობა. ყოველივე ეს მე კარგად ვიცოდი და მოველოდი დროს. ტანჯვა დედაჩემისა თვალ-წინ წამ-და-უწუმ მეხატებოდა და სურვილი ჩემი იყო, ჩამეგდო ეს პილწი მდიდარი ისეთსავე ტანჯვაში. როდესაც მე გავავრცელე ჩემი ალებ-მიცემობა ქართლში, სარქისბეგაშვილს ძლიერ შემოაკლდა მოგება პურში. ამას არ დავაჯერე, სამს წელიწადს ვაზარალე რვაასი თუმანი თეთრი. სარქისბეგაშვილი ყიდულობდა ნაღდ ფულად პურსა და უთუოდ უნდა მომატებით გაეყიდნა. მე მხოლოდ სარგებელს ვყიდდი და იმაზე ბევრით იაფად. ასე რომ ის უნდა ჩამოსულიყო თავნიდან. რომ გაუჭირდა და ზარალი ვეღარ აღიდგინა, სარქისბეგაშვილმა ხელი აიღო ამ ვაჭრობიდან და იწყო ვაჭრობა აბრეშუმისა. თვითონ დადიოდა ქვეით ქვეყნებში, ყიდულობდა და მიჰქონდა მოსკოვს აბრეშუმში.

1832 წ. იმას ჰქონდა, ძველი მამა-პაპის სახლის გარდა (ციხის უბანში), საკუთარი შეძენილი ორი დიდი სასახლე, ოცი დუქანი, შვიდიათასი თუმანი ნაღდი ფული და სავაჭრო ხუთი-ათასი თუმნისა. ვალი ჰქონდა მოსკოვის ვაჭრებისა, ერთის წლის ვადით, ექვსი-ათასი თუმანი.

ამ წელიწადს ჩვეულებრივ აღარ წავიდა თვითონ ქვეით ქვეყნებში აბრეშუმის სასყიდლად, იმ აზრით რომ იქაური ვაჭრები მოიტანდნენ მაშინ ქალაქში და, რასაკვირველია, ის უფრო იაფად იყიდდა. —ერთიორად უნდა მოეგო, მაგრამ მე აქ დავხვდი.

მართლაც ქვეით ქვეყნების ვაჭრებმა თვითონ მოიტანეს აბრეშუმი რვა ათასის თუმნისა, რომელიც მოსკოვში გაიყიდებოდა ათიათას თუმნად. სარქისბეგაშვილმა წინათვე მაგრა დაიჭირა თავისი საქმე: აქაურ ვაჭრებს გადაუხადა დიდი წვეულება და სუფრაზედვე სთხოვა, რომ არავინ შესცილებოდა. ყველა ვაჭარი ეხათრებოდა, ემონებოდა სარქისბეგაშვილსა და ვერავინ გაბედავდა იმის წინააღმდეგ საქმესა. მეორე დღეს სარქისბეგაშვილმა დასინჯა აბრეშუმი და ცხვირტუჩები ასწია. ამითი აჩვენა, რომ ვითომ ის მყიდველი არ იყო და არცა საქონელი ღირდა იმ ფასად; მაგრამ უთხრა კი ბოლოს ცივად:

— რახან მოგიტანიათ, აი, ჩემი უკანასკნელი ფასი: სამიათასი თუმანი. ეგეც ძალიან ბევრია.

ვაჭრებმა გაიღიმეს.

— რას იცინით? — შეტევით უთხრა სარქისბეგაშვილმა. — იქნება გგონიათ, მეტად ღირდეს თქვენი საქონელი! მაგ ფასს მე გაძლევთ, თორემ სხვა ვინ უფუნური გამოიმეტებს სამიათას თუმანსა!

ვაჭრებმა კიდევ გაიღიმეს.

— მაშ, კარგი! — უთხრა სარქისბეგაშვილმა თავმოწონებით. — სხვა ხომ არავინ მოგცემთ მაგ ფასსაცა და, თუ გამოჩნდა ვინმე მომატებულის მომცემი, პატიოსან სიტყვას გაძლევთ, რაც უნდა დიდი ფასი იყოს, მე ხუთასს თუმანს კიდევ დავუმატებ. ყაბული ხართ?

— ვართ! — უთხრეს ვაჭრებმა.

მაშინ ხელი-ხელს დაჰკრეს და გაშორდნენ. სარქისბეგაშვილმა კი მაშინვე დაუარა ქალაქის ყოველ ვაჭარსა, დაარიგა და სთხოვა, რომ არავის სამიათას თუმანზე მომეტებული არ მიეცა, და გაგზავნა კიდევცა ორიოდე ვაჭარი, რომ განგებ ევაჭრათ, და იმათ წმინდად აღასრულეს იმის დარიგება და თხოვნა.

მთელი დღე ვდიე სარქისბეგაშვილსა, ყური უგდე, იდუმალ, მივხვდი იმისს აზრსა, შევადგინე პლანი იმის დასაცემად და ვსწუხდი, რომ ათასი თუმნის მეტი არა მქონდა ხელში, მაინც უფულობამ ვერ შემაშინა და გავბედე ჩემის პლანის აღსრულება.

შვიდ დღეს აღარ გამოვჩნდი. იმ ერთ კვირას შევიკერე ახალი კაბა, შალვარი, პირისფერი ატლასის ახალუხი, ჩექმები. ვიყიდე ახალი ატლასის სარტყელი, ბუხრის ქუდი, ფერჩატკები, ბაღდადი და ოქროს საათი თავისი ოქროს ძეწკვითა. ვიყავ აბანოში, გავლამაზდი, ასე გამოვიცვალე, რომ ვერავინ მიცნობდა.

მეშვიდე დღეს ორი კაცის პირით შევატყობინე აბრეშუმის პატრონებსა, რომ მე მსურდა აბრეშუმის ყიდვა, რომ განგებ ამისთვის ჩამოველ გორიდან და დავუნიშნე დღე და საათი ვაჭრობისათვის. ამასთან ამ ორ კაცს უნდა დაემატებინა თავისის მხრით, რომ ჩემი სიმდიდრე იყო ურიცხვი.

დანიშნულ დღესა და საათს უცხო ქვეყნის ვაჭრები მოუთმენლად მიმელოდნენ.

სარქისბეგაშვილს შეეტყო ეს ამბავი და გაეგზავნა ოთხი სანდო კაცი, რომელნიც უნდა დასწრებოდნენ ჩემს ვაჭრობაში და რომელთაც ყოველივე დაწვრილებით უნდა შეეტყობინებინათ იმისთვის.

დანიშნულ დროს მოვირთე გემოვნებით და მდიდრად და გავექანე დროშკით (დროშკა მაშინ იშვიათი და ძვირი იყო) სიონის ქუჩისკენ. დროშკა დადგა მელიქიანთ ქარვასლის წინ. კარებთან მიმელოდა მრავალი ხალხი, რომელსაც სურდა, თურმე, ჩემი ნახვა.

როდესაც გადავხტი დროშკიდან, მე შემომესმა შემდგომი სიტყვები: “რა ახალგაზრდაა, რა ჭკვიანია, სახეზე ეტყობა, რაც არის!” გულში გამეცინა და წარმოვიდგინე იმათი დაბრმავება, რომ ვერ იცნეს ჩემში კინტუა სოლომონა.

აბრეშუმის პატრონებმა მძიმედ თავი დამიკრეს და დამიწყეს ყურება მოწიწებით. მე გავმინჯე აბრეშუმი, დავთვალე ცალები და ბოლოს ამაყად ვკითხე:

— რამდენი ლიტრაა?

— სამი ათას ხუთასი.

— როგორ აფასებთ?

— რვა ათას თუმნად.

— უკანასკნელი ფასი მითხარით!

— ნაკლებ აღარ შეგვიძლია მივცეთ. თვითონ ჩვენც ძვირად გვიღირს.

— უკანასკნელი ჩემი სიტყვა — შვიდი თასი თუმანი. ლიტრა მოდის ორი თუმანი.

— ვერ მივცემთ მაგ ფასად.

— ეს იცოდეთ, მე დღესვე დაგითვლით ნაღდს შვიდი ათას თუმანსა. ქართველი იტყვის: “დღევანდელი კვერცხი მირჩევნია ხვალინდელ ქათამსაო”. იქნება სხვამ მომეტებულ იც მოგცეთ, მაგრამ ნაღდ ფულს ვერ დაგითვლისთ, აიღებს ნისიად და ბარათებით. ასე, მომატებულ წვალეზასა, მგონია სჯობდეს ერთ საათს მორჩეთ და მოისვენოთ: თორემ, გარწმუნებ თქვენ, მოვალეს უკან დევნით დაილღებით და ბოლოს, იქნებ სრულიად ველარა აილოთ-რა. თქვენი მოვალე იტყვის: “გავკოტრიო”. აბა რაღას იქთ მაშინ? სულით ხორცამდის ხომ დაილუპებით!

ეს დარიგება წავუკითხე განგებ. ამით შიში ჩავუგდე იმათ, რომ ნისიად არ დაენებებინათ აბრეშუმი სარქისბეგაშვილისათვის, რომელსაც სურდა ამ სავაჭროს ყიდვა.

— ღმერთმა დაგვიფაროს, ნისიად ან ბარათით არავის მივცემთ! — მიპასუხეს ვაჭრებმა.

— მაშ გადაწყვეტილი მითხარით.

— ხვალამდინ დაგვაცადეთ. ჩვენც ვიფიქრებთ, მოვილაპარაკებთ და, თუ ჭკუაში დაგვიჯდება, ხვალ გადაწყვეტილს მოგახსენებთ. — ეს პასუხი მომცეს, ამიტომ რომ ჯერ სარქისბეგაშვილი უნდა გამოეცადათ.

— ვა, ეს რა საქმეს ჩადიხარ, ბატონო?! — მითხრეს ქართულად სარქისბეგაშვილის ფისკალებმა სომხურის კილოთი. — რამდენ ფულს აძლევ?... უჰ, ვინ გამოიმეტებს ემ დიდ ფულს!.. ჩვენ ვაძლევთ იმათ სამიათას თუმანს...

— ქალაქელ ვაჭრებსა ცუდი ესა გჭირთ, რომ არა გაქვთ ძმის არც სიყვარული, არც შებრალება. საზოგადოების აზრსა ხომ თქვენს პატიოსნებაზედ არად აფასებთ. თქვენ იმას ცდილობთ, რომ მანათიანი ნივთი გროშად ჩაიგდოთ და მანათად კი გაყიდოთ.

როდესაც თქვენ ყიდულობთ, მასხარად იგდებთ იმას, ვინცა გიფასებთ ღირებულ ფასად და როდესაც თქვენ ჰყიდით, მასხარად იგდებთ იმას, ვინც ღირებულ ფასს გაძლევთ... ეს იმას ნიშნავს: ოღონდ თქვენ ფული-კი მოიგოთ, სხვა თუნდ დაილუპოს, რას დასდევთ!

არა, ასე არ უნდა იყოს. ვაჭარმა თუ არ მოიგო, ცოდვია. იფიქრეთ თქვენ თავზედ, თუ არას მოიგებთ, როგორღა ივაჭრებთ, როგორღა იცხოვრებთ? უეჭველია, დაილუპებით! თქვენ ხომ კარგა იცით, რომ ეს აბრეშუმი ადგილს ღირს ხუთი ათას თუმანად. სამი ათასს რო აძლევთ, რა უნდა ქნან ამ საცოდავმა ვაჭრებმა! დანაშთენი ორიათას ხუთასი თუმანი საიდგან-ღა აღიდგინონ? იზარალონ? რადა, როდესაც ეს აბრეშუმი ქალაქში

გაიყიდებოდა რვა ათას თუმანად, მოსკოვში — ათიათას თუმანად; მე ვაძლევ შვიდი ათასსა, ამიტომ, რომ ვიცი, როგორც სად გაიყიდება აბრეშუმი და არ ვიზარალებ.

ნამეტნავად მოსკოვში რო წავილო, მოვიგებ ხუთი ათას თუმანსა, ამიტომ რომ მოსკოვში, როგორც მწერენ ჩემი პრიკაშნიკები, აბრეშუმი ძალიან გაძვირებულა და თურმე სრულებით არ არის. ოთხ თვეს რომ შვიდი ათასს მოვაგებინო ხუთი ათასი, მეტი მოგება განაღა შეიძლება! ამათ-კი, გზის ხარჯი რო გამოვიდეთ, შეხვდებათ ორასორასი თუმანი მოგება კაცის თავს. ეხლა მგონია მიხვდით, რო მე ფულს წყალში არ ვყრი. მშვიდობით!

ყოველივე ეს დაწვრილებით უამბეს სარქისბეგაშვილსა. უკანასკნელმაც დაიჯერა სიცრუე, სიხარულისაგან, თურმე, გონება დაჰკარგა. საჩქაროთ დაიბარა აბრეშუმის პატრონები, დაუთვალა შვიდი ათას ხუთასი თუმანი, როგორც აღუთქვა (ხუთასი თუმანი გამოიტანა თავისი მაღაზიიდან), ჩაიბარა აბრეშუმი და მეორე დღესვე გაისტუმრა მოსკოვს. სხვა ხუთასი თუმანიც გამოიტანა მაღაზიიდან. ამ ფულიდან სამას

ორმოცდაათი თუმანი მისცა ქირა, დანაშთენი ას ორმოცდაათი თუმანი დაინარჩუნა თვითონ გზის ხარჯათ. გარდა ამისა, ათასი თუმანი ვალად აიღო აქაურ მოქალაქეებისაგან (ყოველი შემთხვევისათვის) და ორი კვირის შემდგომ წავიდა მოსკოვს, სრულის იმედით, რომ მოიგებდა ხუთიათას თუმანსა.

ერთი ნაწილი ჩემის პლანისა აღსრულდა, და იმავე დღეს მივიმალე: გავიხადე ძვირფასი ტანისამოსი, შევიხადე მძიმედ და ჩავიცვი ძველი მიგლეჯილ-მოგლეჯილი ტანისამოსი, ხელ-პირი მოვითხუპნე და სულ სხვა გამოვჩნდი...

აღსასრულებლად ჩემი პლანის მეორე ნაწილისა საჭირო იყო ჩემთვის გამომეკვლია სარქისბეგაშვილის საიდუმლოება. ამ საიდუმლოების გამოკვლევა შეიძლებოდა მხოლოდ იმის პრიკაშჩიკის შემწეობით. ძნელი იყო პრიკაშჩიკის მოსყიდვა, მაგრამ ფულს რა არ შესძლებია... ერთის სიტყვით, მე მივწვდი ჩემს საწადელს, და აი, რა გამოვიკვლიე:

ათი ათასი თუმნის საქონელიდან პირველშივე გასცა თურმე ნისიად ათასი თუმნისა, მაგრამ დასწოდა და ფულად გროშიც არ მიეღო. ნაღდ ფულად გაეყიდა ათას ხუთასი თუმნისა, ამ ფულიდან ხუთასი თუმანი სარქისბეგაშვილმა თვითონ მოახარჯიანა, ათასი თუმანი ხომ, როგორც ზემოთ ვთქვი, დახარჯა აბრეშუმზე. დანაშთენი-ღა საქონელი თითქმის ნახევარ ფასადაც აღარ ისყიდებოდა, ამიტომ რომ იყო დამპალი და დამწვარი. ამის გამო სარქისბეგაშვილი იყო თურმე დიდ ზარალში და ცუდ მდგომარეობაში. ეს იყო მიზეზი, რომ ის მაგრა დაებლაუჭა აბრეშუმსა და უკანასკნელს აბაზსა აღარ გაუფრთხილდა.

რომ გაესწორებინა როგორმე მოსკოვის მოვალეებთან საქმე, სარქისბეგაშვილმა, თურმე, განგებ გატეხა კლიტე მაღაზიისა და გამოუცხადა პოლიციას, ვითომც ქურდებს გაეტეხოსთ იმისი მაღაზია და უმეტესი ნაწილი სავაჭროსი მოეპაროსთ. ამაზე შემდგარიყო საქმე, სარქისბეგაშვილს აეღო მოწმობა პოლიციისა და თორმეტის ვაჭრისა. მაშინვე მე გამოვაწერიე პრიკაშჩიკს სახელები და გვარები იმ მოსკოვის ვაჭრებისა, ვისიც ვალი ემართა სარქისბეგაშვილსა.

ამ უწყებით გავიქეცი მაშინვე ჩემ ძველ მეგობარ ჩინოვნიკთან და დავაწერიე წიგნი მოსკოვის ვაჭრებთან, წიგნში ავაწერიე დაწვრილებით ყოველი მოქმედება სარქისბეგაშვილისა და ვურჩიე იმათ, მიეღოთ ღონისძიება, რომ ფული არ დასწოდათ სარქისბეგაშვილზე.

რაც შედეგი ჰქონდა ამ წიგნსა, მე გაიამბობთ მაშინ, როდესაც სარქისბეგაშვილი დაბრუნდება მოსკოვიდან და მე კახეთიდან, სადაცა წავედი მაშინვე, წიგნის გაგზავნის უკან.

VII

საგანი ჩემის მოგზაურობისა კახეთში იყო დროებითი ადგილობრივი სირაჯობა, ანუ, მარტივად, ადგილობრივი სყიდვა-გასყიდვა ღვინისა.

ეს იდეა საკუთრად მე მეკუთვნის.

ჯერ კახეთი არ მენახნა, კახელ ხალხს ხომ სრულებით არ ვიცნობდი. არ ვიცოდი საქმე ვისთან და როგორ უნდა დამეჭირა. სიტყვით, არ ვიცოდი სირაჯების საიდუმლოება.

ამიტომაც ვშიშობდი. — და შიში ჩემი იყო საფუძვლიანი, — რომ ჩემს ათასს თუმანზე არ დავმჯდარიყავ კახეთში მგლოვიარედ. მაგრამ ვეღარც დავიშალე, წაუსვლელობა ჩემი შეუძლებელი იყო, რადაცა უხილავი ძლიერი ძალა მწევდა კახეთში.

ამ ჟამად მიდიოდნენ კახეთში სირაჯები ცხენებით. მე იმათ დავუახლოვდი და ვთხოვე,

რომ მგზავრობა ერთად გვექონიყო. სირაჯებმა ნება დამრთეს.

ჩემს მომზადებას დიდი ხანი არ უნდოდა. იმავე დღეს ვიყიდე ცხენი და რაც საჭიროა მგზავრობისათვის. ხურჯინში ჩავილაგე ტანისამოსი, ფული და ორიოდე პური.

წავედით. ქალაქს გარე რო გავედით, ერთი ცხვირი მომივიდა: მაშინვე ზედ თავზედ ყვავმაც დაგვჩხავლა. მე არა მქონდა ამო მორწმუნება: კვლავ ხშირად ერთი ცხვირიც მომსვლია, ყვავსაც დაუჩხავლია, მაგრამ წასულა, გაუვლია, მე ფიქრიც არ მომსვლია. მაშინ-კი უნებლიედ მივაქციე ამ გარემოებას ყურადღება; არცა მჯეროდა, ფიქრშიაც შევედი — რაღაცა განუსაზღვრელი იჭვნეულება დამებადა...

მაშინ გომბორზე იყო შიში და ამიტომ ჩვენ წავედით სიღნაღის გზაზე. მგზავრობაში სირაჯები მიმიხვდნენ, რომ მე დიდი ძალი ფული მქონდა ხურჯინში, და არ შეიძლებოდა არ მიმიხვდარიყვნენ: ხურჯინი იყო ძლიერ მძიმე, ასე რომ, სადაც დავისვენებდით, ძლივ-ძლივ გადმოვიღებდით ხოლმე ცხენიდან ხურჯინსა. სირაჯები გაოცებული მიყურებდნენ, თავით-ფეხამდის მსინჯავდნენ, და ჰკვირობდნენ ამოდენი ფულის პატრონი რომ ვიყავ. ერთმანეთს ეუბნებოდნენ ჩემზედა: “ვინ უნდა იყოსო? თუ თავისია ფული, ვის მიუციაო... მეჯღანედ უნდა იჯდესო. თუ სხვისიაო, როგორ გაგიჟდა პატრონიო, რომ ანდო უბირ კაცსაო”. უკანასკნელ ერთმა მოგზაურთაგანმა მკითხა და თვალი თვალში გამიყარა. რომ გამოეცნა ჩემი სახის მეტყველებისაგან ჩემი გულის აზრი: — შე დალოცვილო, ცხენი როგორ არ გებრალემა! მაგ სიმძიმე ფული აგიკიდა და შენცა ზიხარ. გზაზე რო დაგივარდეს, რაღასა იქ! ჩვენ ხომ ყარაულად არ დავუდგებით შენს ფულსა, და თუ მინდორში დარჩები მარტო, ავაზაკები გაგმარცვენ.

თქვენ მტერს დაადგეს ის დღე, რაც მე მაშინ დამადგა. ასე შევკრთი, ასე გადავირიე, ასე გამოვრეტდი ელდისაგან, რომ აღარ ვიცოდი, რა ცხოველი ვიყავ. ხან გავწითლდი, ხან გავყვითლდი, ამასთან სრულიად დავბლუვდი და ძლივ-ძლივ, მინაზებულები ხმით, ვთქვი, დაუფიქრებლივ, რაც მომადგა ენაზედ.

— მე ფული ვინ მომცა! ხურჯინში მარილის თვლებია!

აშკარა ტყუილი იყო. მარილის თვლებს ვინ არ შეატყობს ხურჯინში! ღირსი ვიყავ, რომ ჩემზედ კარგა გაეცინათ, და მართლაც სირაჯებს უცებ ასეთი სიცილი აუტყდათ, რომ მუცლები ორის ხელით ეჭირათ. მაშინ მოვედი გონებას და შემრცხვა, ასე შემრცხვა, რომ თავი მაღლა ვეღარ ავიღე, ვეღარც აქეთ-იქით მივიხედე. ჭირის ოფლში გავიწურე. დიდხანს იცინეს, იკასკასეს, როდესაც მოიღალნენ, მითხრეს:

— საყვარელო ძმაო! ჩვენ რად გვიმალავ ფულსა. კარგა უნდა იცოდე, რომ აქ შენის ფულის წამრთმევი არავინ არის. თვითონ ჩვენც გვაქვს ას-ასი თუმანი, მაგრამ შენ კი, როგორც გეტყობა მომეტებული უნდა გქონდეს.

— მეც ასი თუმანი მაქვს, ესეც ხომ ჩემი არ არის, სხვისია, — ვუპასუხე მე ასეთის მოკვდინებულის და დაღრეჯილის სახით, რომ სირაჯებს წასკდათ ხელ-მეორედ სიცილი.

სანამ სირაჯები სიცილს გაათავებდნენ, საყვარელნო ამ ამბის მკითხველნო, მოგახსენებთ სიტყვასა: აღწერილ მოგზაურობაში მე, მართალია, ვულალატე ჩემს ხასიათს, მაგრამ ამასაც ნუ დავივიწყებთ, რომ ჩემი იმედი და სიცოცხლე იყო ფული, მე ვიყავი უდაბურ ადგილს, არ ვიცნობდი ჩემს ამხანაგებს, რომელნიც ეგრეთვე იყვნენ ფულის მოყვარულნი და დღე-და-ღამ ლოთობდნენ და, უკანასკნელ, რომ მეც მინდოდა მეცოცხლა. ამ მიზეზის გამო მე დავკარგე მცირე ხანს ჩემი გამბედაობა.

გავაგრძელოთ ამბავი.

მგზავრებმა, შემდეგ სიცილისა, იწყეს ჩემს ანგარიშზე ოხუნჯობა, ყოველი იმათი სიტყვა იყო მარილიანი, ზედ გამოჭრილი, ცოცხალი, მაგრამ ნალველზე მწარე, უზრდელი, ბრანგული. მახვილ-გონებიანი ხუმრობა სასიამოვნოა, თუ ითქმის განვითარებულის გემოვნებით. მაშინ მე მიკვირდა ამხანაგების სიბრიყვე, ახლა-კი აღარ მიკვირს და ვერც გავამტყუნებ იმათ, რადგანც აწინდელ განათლებულ დროშიაც ვხედავ მე ზოგიერთ კარგა ნასწავლ ყმაწვილ კაცებს, რომელნიც მრავალს კითხულობენ და დაიარებიან განათლებულ საზოგადოებაში. მაგრამ ჯერ კიდევ გაუთლელნი არიან.

მე დავკარგე მოთმინება და მენატრებოდა, რომ განვმორებულიყავ ოხუნჯ ამხანაგებსა. ნატვრა საჩქაროდ აღმისრულდა: მოვეწიენით ურმებსა, რომელნიც მიდიოდნენ ქალაქიდან კახეთსა. მე მაშინვე ხურჯინი გადმოვხადე ცხენიდან და დავაკარ ურემზე და მეც გვერდით მოვუდექე. ძლივს მოვრჩი სირაჯებსა! მაგრამ, მეორეს მხრით, ამათი მადლობელიც დავრჩი, რადგან ღვინოში ერთმანეთს არიგებდნენ, რა ფასზე მეტად ღვინო არ იყიდონ, როგორ აერწყათ და სხვ. და ამ სახით გამოთქვეს თავიანთი ხელობის საიდუმლოება.

მოვედი სოფ. გურჯაანს. იყო დილა.

აქ ხის ძირში ჩამოვხტი, ცხენს ქერი მივეცი და რადგან უძილო ვიყავ, ხურჯინზე თავი მივდე. ურმები წავიდნენ.

დილის ნიაზე ტკბილად ჩამძინებოდა, მაგრამ მოსვენება საჩქაროდვე გამიმწარდა, თითქოს ჩემმა სვემ შეინანა, რომ მე მივიღე ძილში მცირე ჟამს სიტკბოება. ძილში შემომესმა რაღაცა არეულობა, ღრიალი. უცებ წამოვხტი დაბნედილსავით, მივიხედ-მოვიხედე და ვნახე, გლეხ-კაცი მირბოდა სოფლის გზაზე, დაემბდა მოპარულ უღელს კამეჩებსა, თან ხმამაღლა სწყევლიდა და უშვერის პირით ლანძღავდა მომპარავსა, ვინ იცის, რომელ მხარეს მიფარებულსა!.. მაშინ გამოვფხიზლდი. მივვარდი ხურჯინსა, ხურჯინი ადგილს დამხვდა, — მიამა. მივვარდი ცხენსა... სადღა იყო ცხენი!.. ოჰ, ღმერთო! რა წამი იყო ჩემთვის! ელდამ შუაზე გამაპო!.. გავიქეც გიჟსავათ ცხენის საძებნელად და მაშინვე დავბრუნდი. რომ ხურჯინიც არ მოეპარათ. გავშალე ხელები, გავაღე პირი, რომ ხმა მიმეცა ვისთვისმე, ხმა ჩამიწყდა და ხელებ-გაშლილი, პირ-გაღებული ვიდექ ერთ ადგილს რამდენიმე ხანს ხესავით გაშეშებული... ზედდატანებით მიდიოდა ქვრივი დედაკაცი, რომელიცა გულამოსკვნილი სტიროდა მდულარის ცრემლით. ამ საცოდავისთვის ძროხა მოეპარათ, დაეკლათ და გაუტყავებელი ქვევრში ჩაეკიდათ. მერე ვის?.. სჯობს არა ვსთქვა, რომ ჩემის თქმით არადაშავდეს-რა.

შიშის ზარმა ამიტანა... ქურდ ხალხში რაღა დამაყენებდა!.. ავითრიე ხურჯინი და მივედი ერთ გლეხკაცისას, ვიქირავე ურემი, ურემზე ხურჯინი მაგრა დავაკარ, ხურჯინზე მოვიკეცე (ჯერ კი არ შეებათ) იმ განზრახვით, რომ გინდა დაგორებულიყო ურემი მაღალის მთიდან უფსკრულში, მე ხურჯინს არ უნდა მოვმორებულიყავ და ხურჯინი მე... ველისციხის საზღვარს რომ გავცილდით, სულ სხვა ხალხი ვნახე...ძლივ მაშინ მსუბუქად ამოვისუნთქე.

მე გაველ პირდაპირ ყვარელს. ყვარელმა მიმილო დიად ჩინებულად, უკეთესად აღარ შეიძლებოდა!

ერთ კვირაზე ვიყიდე თავი ღვინოები ათასი თუმნისა, და ორ კვირამ აღარ გაიარა, მე გავყიდე იგივე ღვინოები ქალაქელ სირაჯებზე ათას ხუთას თუმნად.

ამ აღებ-მიცემობაში მე გავიცან იქაური მებატონენი, რომელთაც კარგა მიმიღეს, თითქმის აღარ მომიშორეს გვერდიდან. ერთთან რომ ვყოფილიყავ სადილად, მეორე ვახშმად მიმიწვევდა... ერთი ხასიათი შევნიშნე იმათში და სრულიად კარგი კახეთში: დიდი და პატარა მებატონენი შეკავშირებულნი არიან ერთ-სულობით, ერთ-გულობით, სიყვარულით, მეგობრობით, პურმარილობით. ეს წარჩინებული ხასიათი ძნელად სადმე იპოება.

იყო ვინმე ქოსა დალაქი, ცალის თვალით ბრმა, კოჭლი. გარდა ამ ნაკლულოვანებისა, ვერას უპოვნიდით კარგსა სახეში იმას. მაგრამ აღწერილი ნაკლულოვანება შემატებოდა იმის ჭკუას, ენასა და ხელებსა. მართლაც, დალაქი იყო ჭკვიანი, მჭევრმეტყველი, საკვირველი ოხუნჯი, მომღერალი და თარის დამკვრელი. ეს კაცი ყოველგან იყო მიღებული, ყველასი საყვარელი და ასეთი კადნიერი, რომ დაუპატიჟებლივ გამოიჭიმებოდა ხოლმე თავადიშვილის სუფრაზე. მე ნამეტნავად გამიარშიყდა და თვალს აღარ მაშორებდა. შეუძლებელი იყო, თუ სადმე ვყოფილიყავ სადილად, ანუ ვახშმად ისიც იქ არ მოსულიყო.

ერთ სადილზე ამ კაცმა სთქვა: — “ერთ კაცს ჭანდრაკს ვეთამაშებიო, და ასე მყავსო ჯარი და ზარბაზნები დაწყობილიო, რომ გამარჯვება მე დამრჩებაო”.

ეს იგავი ვერავინ განმარტა და ყველამ სთხოვა, თვითონ განემარტა, ამის პასუხად ასე უთხრა:

— როდესაც გავიმარჯვებო, მაშინ გამოიცნობთო ჩემ იგავსო...

მეორე დღეს ქოსა დალაქმა მიმიწვია სადილად. გულმოდგინებით ვიახელი, უფრო იმიტომ, რომ შემეყვარდა ამ კაცთან დროების გატარება. სახლი იმისი გაიყოფებოდა ორ ოთახად: ერთ ოთახში მე მიმიღო მასპინძელმა. იქ დამხვდა ვიღაცა კაცი. დალაქმა ერთი კი სახელი და გვარი მითხრა ამ კაცისა და მაშინვე დაგვტოვა მარტონი. მეორე ოთახის კარი ერთ მტკაველზე იყო გაღებული, ასე რომ შეიძლებოდა გაგვეშინჯა იქ მყოფნი. მე გავიარ-გამოვიარე და უცებ შევასწარ თვალი (მეორე ოთახში) ერთ მშვენიერ ქალსა (ოჰ, ნეტავი თვალი დამბრმავებოდა და ის ქალი არ დამენახა!) დიდხანს შევცქეროდი მშვენიერებასა... გული გამეღო, შევსტრფოდი... რომ შემძლებოდა შორიდან ჩავყლაპავდი...

ახლად გაცნობილმა კაცმა (ეს კაცი ყურმახვილი იყო) გაიგონა ჩქარი და ძლიერი ჩემი გულის-ცემა. წყნარ-წყნარა მომიახლოვდა და მკითხა:

— ვის უყურებთ? — მე პასუხი არ მივეც.

— საკვირველია, რა ნახეთ ისეთი, რომ თვალი ვეღარ მოგიშორებიათ? — მკითხა კაცმა ცბიერის გაკვირვებით.

— ვინ არის აგერ ის ქალი? — ვკითხე მე იმასა.

— დალაქის ქალია.

— რას ამბობთ! განა იმ უჯმაჯურ კაცს აგეთი ქალი ჰყავს?

— რად გიკვირთ! ახლა გახდა აგეთი უჯმაჯური, თორემ სიყმაწვილეში რა უჭირდა.

— რა კარგი რამ არის!...

— რამდენი თავადიშვილი სთხოვს! თვითონ მე ვარ შუამავალი, მაგრამ მამა ვერ იმეტებს.

— ოჰ, რა კარგი რამ არის! — განვიმეორე მე.

— ეს უნდა იცოდეთ, — მითხრა ახლად გაცნობილმა კაცმა, — დალაქს ეგ ერთი ქალი

ჰყავს. ვაჟიც ეგ არის და ქალიცა. აქვს ოთხი კარგი ვენახი და ოთხას თუმნამდის ფული. ვინც ქალს შეირთავს ზედ-სიძედ შევა ამ გაკეთებულ სახლში.

ქალი, ვენახები, ფული ჭკუაში მომივიდნენ და მე მსურდა, რომ იმავე საათს ჯვარი დამეწერა. სურვილი ჩემი ჩემწინ გამოვთქვი და ძლიერ დაბალი ხმით, რომ ახლად გაცნობილ კაცსა არ გაეგონა. მაგრამ ჩემს მოუთმენლობას და სურვილს მიმიხვდა ის და საჩქაროდ გავიდა...

სუფრაზე მეტად გამხიარულდა მასპინძელი, თარს უკრავდა და დამღეროდა სამიჯნურო ლექსებსა. საკრავმა, ლექსებმა და ღვინომ ამიღელვეს გრძნობანი, გამიტაცეს ფიქრების სოფელში, სადაცა მე ვემუსაიფებოდი, შევტრფოდი, ვეხვევოდი, ვკოცნიდი ქოსა დალაქის მშვენიერს ქალსა. გამოუთქმელ ნეტარებასა ვგრძნობდი, სამოთხეში ვიყავ!. და როდესაც გამოვერკვით ოცნებისაგან, უცებ დავღონდი და დავკარგე იმედი მშვენიერი ქალის შერთვისა. მე ვიფიქრე, რომ დალაქი არ მომცემდა თავის ქალსა, რადგანაც ჰყოლოდნენ უკეთესი მთხოვნელნი.

მაშინ მოვიფიქრე მე უკანასკნელი ღონისძიება. ავიღე ქათმის მკერდი. ჩამოვაცალე ხორცი და ორ-კაპა ძვალი (საწიწკნარა) დავანახვე დალაქსა:

— ვითამაშოთ — ვუთხარ მე.

— რაზე?

ასს თუმანზე! — ჩემი სიმდიდრე მინდოდა მეჩვენებინა, რომ ეგების მისისა გრძნეულის ძალით დამეტყუვნა ქალი.

— ათას თუმანზე! — მითხრა დალაქმა გულადად.

— ხუთიათას თუმანზე! — მივუგე მე.

— არა, ათას თუმანზე და ჩემი სოფიკოც ზედა, რადგანაც ყოველი ჩემი ქონება იმისია.

— ბატონი ხარ!

ვითამაშეთ... მოვიგე სანაძლეო!

— ჩემი სიტყვა სიტყვაა, — მითხრა ქოსამ — შენი ბედი ყოფილა ჩემი ქალიცა და ჩემი ქონებაც. არ დაიჯერებ, ჩემო საყვარელო ძმაო, შვილო და სიძევ, ოთხი კარგი თავადიშვილი მთხოვდა და... რაღა გავაგრძელო, შენი ბედი ყოფილა!..

— დღესვე მინდა ჯვარი დავიწერო! — (ვეშურებოდი, რომ და ლაქი არ გამოფხიზლებულიყო ღვინისაგან და სხვისთვის არ მიეცა ქალი).

— ეგ სრული შენი ნებაა.

— მაშ, უნდა მღვდელს შევატყობინოთ.

— ბატონი ბრძანდებით. ადევ, ძმაო, — უთხრა ქოსამ მეორე სტუმარსა — მოამზადე ყოველივე...

მოვირთე თავ-პირი მოვილამაზე და წავედი ეკლესიაში... ჯვარის წერის დროს არც აქეთ, არც იქით არ მიმიხედნია, პირდაპირ ვუყურებდი საკურთხეველსა, ჩემ ფიქრში გვერდით მედგა მშვენიერი ქალი, მიხაროდა. დავნატროდი ჩემს თავს, ბედნიერი მეგონა ჩემი თავი.

გათავდა ჯვრის წერა. ტერტერამ მიბრძანა, პატარძალს აკოცეო. რასაკვირველია მიამა, მაგრამ სანამ მოვიხედავდი, პატარძალი გამექცა.

პირველ ღამეს თვალით არ დამანახვეს პატარძალი... დაგვაწვინეს უსინათლოდ...

მოუთმენლად ველოდი გათენებასა, რომ გავმძლარიყავ ჩემის ცოლის მშვენიერებით.

ბოლოს გათენდა... ოჰ, ნეტავი არ გათენებულიყო! დავხედე ჩემს სატრფო მეუღლეს...

“ვაიმე!” ერთი-კი შევეყვირე და გულ-შემოყრილი დავეცი ბალიშზე... მშვენიერი ქალის მაგიერ მკლავზე მიგორავდა ქოსა დალაქის თავპირი. დიად, ქოსა დალაქის ქალი ისე გვანდა მამასა, რო თვითონ დალაქი მეგონა. ღმერთმა კიდეც მით შემიბრალა, რომ მეუღლე ჩემი არ იყო მამასავით კოჭლი და ბრმა...

ქოსას ჭანდრაკის თამაშობა და გამარჯობა ამას მოასწავებდა. რაღა მეთქმის, დალაქმა მაჯობა. კარგა დაეწყო იმას ჯარები და ზარბაზნები, კარგა ესწავლა ტაქტიკა და სტრატეგია, მხედართ-მთავრობა შეეძლო.

მშვენიერი იგი ქალი იყო ასული... რომელიც განგებ დაეპატიჟათ სადილად და დაესვათ კარების პირდაპირ, რომელმაცა განზრახვა დალაქისა არ იცოდა. მეორე სტუმარი კაცი, ქოსა სულითა, იყო მასპინძლის ცოლის ძმა. ქალის მშვენიერებამ და ამ კაცის სიცრუემ დამიბნელეს გონება.

არა თუ ოთხი ვენახი, ოთხასი თუმანი ფული, — ოთხი ვაზი და ოთხი მანეთიც-კი დალაქს არსად ეპოებოდა.

კარგა მოვსტყუვდი: მშვენიერი ქალის მაგიერ შევირთე ჟამი, ყოვლისფრით უმსგავსი ქალი, ანუ სწორედ, გოგო.

რასაც დასთესავ, იმას მოიმკი. მე რომ სარქისბეგაშვილი მახეში არ გამება, მეც ასე არ მოვტყუვდებოდი.

VIII

დიდხანს ვეღარ დავრჩი უსიამოვნო ცოლთან. მაგრამ რას ვამბობ? უსიამოვნო ცოლს რად ვაბრალებ! ბრწყინვალე ცოლიც რომ მყოლოდა, მაინც კიდეც ვერ მოვითმენდი, რომ ახალი ოქროს მადანი არ მომეძებნა სხვა ადგილას. დიად, სწორედ ამ აზრით მე გადაველ ბორჩალოს, აქაც ბედი მემსახურებოდა და ათას-ხუთასი თუმანი ერთი-ორად გადავაქციე... მე ვყიდულობდი და ვყიდდი ცხვარსა, საქონელსა და სხვ.

1833 წ. იანვარში ჩამოველ ქალაქსა და დავიწყე ჩემი ჩვეულებრივი ალებ-მიცემობა — ჩარჩობა.

იმ დროს გამოვიდა რუსეთიდან ჩვენი სარქისბეგაშვილიცა, როგორც იტყვიან, ცარიელ-ტარიელი. აქ გაიმბობთ, რაც გარდახდა ამ გამოჩინებულ მდიდარსა.

ჩემმა წიგნმა, რომელიც მივსწერე მოსკოვის ვაჭრებსა — სარქისბეგაშვილის მოვალეებსა — იმოქმედა თურმე ისე, როგორათაც მე მსურდა. ვაჭრები მოელოდნენ მხოლოდ სარქისბეგაშვილსა და იმის აბრეშუმებს და, რა წამს მივიდა, იმათ წარადგინეს ვექსილები ჯეროვანს სასამართლოში, რადგანაც ამ ვექსილების ვადა იყო გასული; ამასთან პირობა შეჰკრეს, რომ ფუთი აბრეშუმი ოთხ თუმანზედ მეტად არავის ეყიდა. სარქისბეგაშვილმა პირველად, მისვლის შემდეგ, გამართა წვეულება, რომელიც ძვირად დაუჯდა. მოსკოვის ვაჭრები მიხვდნენ იმის განზრახვასა და არ ეწვივნენ.

მერე ათასი თუმანი განაწილდა და დაურიგდა მოვალეებსა.

წარადგინა მოწმობა ტფილისის პოლიციისა, აუწერა თავისი ზარალი, რომელიც შეემთხვა ვითომც გაცარცვის გამო მაღაზიისა და სთხოვა მიტევა რაოდენიმე ვალისა. მაგრამ არავინ შეიბრალა...

სასამართლომ დაიბარა, მოსთხოვა ხუთი ათასი თუმანი ვალი. სარქისბეგაშვილმა სთხოვა ერთის თვის ვადა... მისცეს ვადა, მაგრამ ვალი ვერ გადაწყვიტა: აბრეშუმი ვერ გაეყიდა. სწორედ ის გაჭირვება დაადგა იმას მოსკოვში, როგორიც თვითონ დააყენა იმან ტფილისში ქვემო ქვეყნის ვაჭრებსა. მხოლოდ ამათ შორის ის გარჩევა იყო, რომ უკანასკნელებს ტფილისში გამოუჩნდათ მშველელი, სარქისბეგაშვილს-კი მხსნელი არ

გამოუჩნდა მოსკოვში. (მგონია, ცუდ კაცსა, როდესაც იმის საწყაო აივსება, ანგელოზი მფარველი ჩამოეცლება და მაშინ ხსნა აღარ აქვს გაჭირვებისაგან!).
სარქისბეგაშვილს, როგორადაც ჭირს, ყველა ერიდებოდა, ფული არავინ ასესხა, არცავინ თავდებად დაუდგა. უკანასკნელ, მიცემული ვადა გავიდა... აუწერეს აბრეშუმი, დაბეჭდეს... სარქისბეგაშვილმა უჩვენა თავისი მალაზია, სახლები და დუქნები ტფილისში ვალის უზრუნველ-საყოფად არ მიიღეს... გაუყიდეს აბრეშუმი და ძლივს ააყენეს სამი-ათას ასი თუმანი... სასამართლომ დაიჭირა სარქისბეგაშვილი საპყრობილეში და მოსწერა ტფილისის მთავრობას, აეწერა და გაეყიდა, რაც რამ მოძრავი და უძრავი ჰქონდა ათას ცხრაას თუმნის გადასახდელად.

ამასობაში სარქისბეგაშვილის პრიკაშჩიკმა შეიტყო იმისი ცუდი მდგომარეობა, უმეტესი ნაწილი სავაჭრო გაყიდა იაფად და ფული ჩაჯიბა.

მოვიდა მოსკოვიდან ქალაქი. პოლიცია ამ შემთხვევაში ფრიად მარდად მოიქცა. იმავე წამს დაბეჭდა მალაზია სარქისბეგაშვილისა და სახლი, რომელშიაც იდგა იმისი ცოლ-შვილი. ასწერა თვითოეულად ყოველი ნივთი. მაგრამ ამ აწერაში დაიკარგა მრავალი ვერცხლეული, ოქროული, თვალ-მარგალიტი, რომელნიც ამ მიზეზის გამო აღარ იყვნენ მოხსენებულნი სიაში. სარქისბეგაშვილის ცოლ-შვილი შემწყვდეული ერთ ოთახში, უნუგემოდა სტიროდა და არა ფიქრობდა, რომ თავიანთი სამკაული მაინც დაეცვა გაძარცვისაგან.

იმათ საუნჯეს სწორეთ ასე დაემართა, როგორათაც ნათქვამია: “უპატრონო ეკლესიას ეშმაკები დაეპატრონენ”.

მაშინ ქალაქის მოქალაქეებმაც წარადგინეს ვექსილები ათასის თუმნისა და ითხოვეს დაკმაყოფილება.

დანიშნულ დღეს ბარაზანი დაჰკრეს. ქალაქელებმა ეს პირობა შეჰკრეს: ერთი მეორეს არ უნდა შესცილებოდა ვაჭრობაში. გაიყიდა მალაზია სარქისბეგაშვილისა, — მანათიანი ნივთი აბაზად. ფული ადგა სამას ოთხმოცი თუმანი. სახლის ავეჯი გაყიდეს ოც თუმნად. მერე გაყიდეს სახლები და დუქნები მესამედ ფასად, ერთი სახლი გაიყიდა ხუთას თუმნად, მეორე — ცხრაას თუმნად, დუქნები ათას ას თუმნად, სარქისბეგაშვილის ვალი, თუმცა სრულიად გადიხადა, მაგრამ იმის ცოლ-შვილს აღარა დაშთა-რა. გარდა ტანისამოსის და მამაპაპის სახლისა (ციხის უბანში).

სანამ სარქისბეგაშვილი გამოვიდოდა რუსეთიდან, იმისი ცოლ-შვილი ჰყიდდა ტანისამოსს და პურსა ყიდულობდა. უკანასკნელ ეს საშუალებაც მოაკლდა. მცნობთა და ნათესავთა ზედ არ შეხედეს, რადგანაც გულდამწვარნი იყვნენ ისინი სარქისბეგაშვილისაგან. მრავალს უხაროდა ამ მდიდარი კაცის დაცემა და მიწასთან გასწორება, ამიტომ რომ იმისაგან მრავალი კაცი იყო გაფუჭებული და დაღუპული და არავის მისი სიკეთე არ მოაგონდებოდა.

ჩვენი გასპარ მიკირტიჩ (ვილაცას წამოეყვანა მოსკოვიდან სამადლოდ) კარგა რომ მოლამდა, მაშინ მოვიდა ქალაქში. ამ უბედურმა დაინახა რა მშობელი ქალაქი, წარმოიდგინა წარსული თავისი დიდება, სიმდიდრე, სილაღე და აწინდელი არარაობა, სიღარიბე და დამდაბლება, ამოიკვნესა საშინლად და გადმოყარა მსხვილი ცრემლები. ცეცხლი უფრო მოეკიდა, როდესაც ნახა თავისი ცოლ-შვილი, უსინათლოში სიმშლით გადახწნეული.

— ვაიმე, შვილებო, რა დღეში გხედავთ თქვენ!

ცოლი და შვილები მისცვივდნენ, მოეხვივნენ და ერთს საათს აღარ ჩამოეხსნენ.
— სანთელი ამინთეთ, დამენახვენით, გამაძლეთ თქვენი ყურებით, გამიგრილეთ
დამწვარი გული! რაღას იგვიანებთ! სანთელი, ჩქარა სანთელი აანთეთ!

— არ გახლავთ, მამაჯან, სანთელი, — მოახსენა ერთმა.

— რას ამბობ! იმ დიდი საცხოვრებელიდან ერთი აბაზიცი აღარ დაგრჩათ?

— არა.

— მაშ როგორა ხართ?

— გუშინ და დღეს არა გვიჭამია-რა.

— ვაიმე, ვაიმე ცოლ-შვილო დაღუპულო! — შამოიკრა თავპირში სარქისბეგაშვილმა,
პირქვე დაეცა საცოდავი დედა-მიწაზედ, გმინავდა, სტიროდა და არ ისმენდა ცოლ-
შვილის ნუგეშის ცემასა.

შეუძლებელია აიწეროს ამ კაცის მწუხარება და ტანჯვა: მთელი ღამე კვნესით, ოხვრით
გაათენა. ათი წლის სიცოცხლე მოაკლდა იმ ერთ ღამეს. ხშირად ეტყოდა იმ ღამეს
ცოლშვილსა:

— ამ სიბნელეთში, ამ ჯოჯოხეთში, ამ გაყინულ ბნელ სახლში როგორ ყოფილხართ,
როგორ გაგიძლიათ. თქვენი თვალები რას უყურებდნენ, რასა ხადავდნენ! რა დღეში
ხართ, ჩემო გვრიტებო!

მაგრამ მწუხარებას ველარ გაუძლო, ლოგინად ჩავარდა და, თუ მე არ მივშველებოდი, ორ
დღესაც ველარავინ იცოცხლებდა.

მთელი ღამე იმათ კარებს არ მოვშორებვარ, ყურს ვუგდებდი. ცალკე სიცივემ, ცალკე
იმათმა საცოდაობამ დამწო. მეც იმათთან თანასწორად ვიტანჯებოდი, მაგრამ ჩემი
ტანჯვა გარდაემატებოდა იმათ მწუხარებასა. სვინდისმა მამხილა ჩემი შეცდომა, ჩემი
უგუნურება, რომ მე შური ვუგე ბოროტ კაცსა. შურის-გება მე არ მეკუთვნოდა და
ამიტომაც შევიწინე, ცრემლით გავბანე ჩემი შეცოდება და აღთქმა დავდე, რომ ისევ მე
უნდა დამეხსნა სიკვდილისაგან რამდენიმე სული.

ჯერ არ გათენებულყო. მე ვიყიდე ბაზარში პური და მოხარშული საჭმელი, რაც ერთ
დღეს ეყოფოდათ. კარები წყნარად შევაღე, (ახლად ჩამინებული იყვნენ და ვერ გაიგეს).

საზრდო ტახტზე დავუტოვე და საჩქაროდ გამოვბრუნდი. ერთი კვირას ხელი ასე
შევუწყე, მაგრამ არცა შეშა, ანუ ნახშირი, არცა სანთელი არ მივაწოდე განგებ, რომ
გასპარას უფრო ცხოვლად ეგრძნო, თუ რა ძნელია უცეცხლო და ბნელ ოთახში ყოფნა.
გათენდა, გასპარამ თვალები გაახილა, მიიხედ-მოიხედა და ნახა, რომ იმის ცოლ-შვილსა
ლოყები დასწოდათ ცრემლისაგან, ტანისამოსი ეცოთ უბრალო და ჩირქიანი და სახლში
სრულიად არა ებადათ-რა; წაიშინა თავპირში და ერთი ასე ამოიოხრა, რომ იმავე წამს
მომაკვდავის ფერი დაედო სახეზედ...

ამასობაში დღე სცვლიდა ღამესა. ღამე დღესა.

დროის განმავლობაში შეეჩვია სარქისბეგაშვილი მოუწელებელ ჯოჯოხეთსა, და
რამდენიც დამშვიდდა, სინანულში მოვიდა. მაშინ განელვიძნენ იმას კაცობრივი
გრძნობანი, გული დაურბილდა, გონება გაუნათლდა, სასოება და იმედი დაებადნენ;
მოთმინებით და სარწმუნოებით დაემორჩილა იგი ღვთის განგებასა. ერთ საღამოს ასე
უთხრა ცოლ-შვილსა:

— ჩვენ კიდევ რა გვიჭირს! ხუთნი მაინც ვართ, ერთმანეთს ხმას მაინც ვცემთ, ჩვენზე
კიდევ საცოდავნი ყოფილან და არიან. აი, მაგალითად: ჩვენს მეზობლად იყო ქვრივი

ერთის მეჯღანისა, თექვსმეტის წლის გოგო, ძუძუთა ბიჭით, მარტოდ-მარტო, ბნელსა და გაყინულ სოროში, უსაზრდოვო და უნუგეშო. ოჰ-მე! მე რომ ის საცოდავი შემეწყნარებინა, იქნება ჩვენ ეს დღე არ გვენახა!..

საკვირველი ეს იყო, რომ ერთი არავინ მივიდა ამ კაცთან სანახავად და ნუგეშის საცემლად, არცა მეგობარი, არცა ამხანაგები და არცა თვისი ტომი...

ამ კაცს ჰყავდა სამი მოსწრებული ქალი, დაცულნი და დაკრძალულნი. ამათი დედა იყო დიად კარგი დედაკაცი, კარგი ოჯახის ქალი. ეს უბრალო სულნი ღირსნი იყვნენ, რომ მწუხარება გაჰქარვებოდათ, ღირსნი იყვნენ ბედნიერებისა. და, მართლაც, საცოდაობა იქნებოდა, რომ ეს ქორფა ყვავილნი უდროოდ დამჰკნარიყვნენ!

მერვე ღამეს, — იყო ცხრა საათი, — გავიხადე ჩემი ბრანძვი ტანისამოსი, და მოვირთე ძვირფასი ტანისამოსით, საათით, ფერჩატკებით და სხვ. წავედი სარქისბეგაშვილის მოძღვრისას და დავარაკუნე კარები.

— ვინა ხარ? — მკითხეს შიგნიდან.

— მოძღვარი შინ ბრძანდება?

— შინ გახლავარ. თქვენ ვინა ბრძანდებით? რა გნებავთ? — მკითხა ტერტერამ და გამოაღო კარები.

— მამაო! უკაცრავად, რომ უდროოდ-დროს შეგაწუხეთ, თქვენთან ერთი სიტყვა მაქვს სათქმელი.

— მობრძანდით, შვილო!..

— თქვენ, ვიცი მოგეხსენებათ გასპარ სარქისბეგაშვილი.

— დიად, დიად, შვილო!

— მე ვგონებ, თქვენც გაიგონებდით ამ საცოდავის კაცის უბედურებასა.

— რასაკვირველია. ოჰ, რა სახით მებრალება. საწყალი! მაგრამ, ღმერთო, მომიტევე, ღირსი იყო...

— კარგი ცოლ-შვილი ჰყავს, მამაო, ამიტომ ღირსია შებრალებისა.

— ცოლ-შვილი-კი კარგი ჰყავს, დიად.

— მაშ ჩვენ უნდა ვუპატრონოთ, რომ ბოლოს სანანად არ გაგვიხდეს, არცა მე და არცა თქვენ.

— თქვენ ვინ ბრძანდებით? — მკითხა ტერტერამ.

— მე მსურს, არავინ იცოდეს, ვინცა ვარ მე; არ მინდა გამოვჩნდე.

— მე როგორა ვარ მოვალე სარქისბეგაშვილისა?

— მამა ბრძანდებით.

— დიად, მართალს ბრძანებთ; მაგრამ მე რა შემიძლიან! მე ერთი საწყალი მღვდელი ვარ და დიდი ოჯახი კისერზე მაწევს!

— მე შემიძლიან! თქვენ გთხოვთ მხოლოდ შემწეობას.

— მე მზად გახლავარ დავებმარო კეთილ საქმესა, რამდენიც შემიძლიან. გამომიცხადეთ თქვენი აზრი.

— სარქისბეგაშვილსა ჰყავს სამი საუცხოო ქალი. მე მსურს გავათხოვო ისინი. მზითევს მე მივცემ.

— ვის გნებავს მისცეთ?

— მე მყავს არჩეული სამი ახალგაზრდა ბაზაზი: მ... ზ... ი... პირველს მსურს მივსცე გასპარას უფროსი ქალი, მეორეს — შუათანა, მესამეს — უმცროსი.

— მზითვად რას აძლევთ?

— ორას-ორას თუმანსა ფულად და ოც-ოც თუმანსა ფულადვე, ტანისამოსის მაგიერ, თუ ინებებთ და ამ საქმეს მოახდენთ, აი, ეს ათი თუმანი თქვენი გასამრჯელო.

— ღმერთმა გაკურთხოს, შვილო! ბარაქა მოგცეს! თუ ცოლშვილი გყავს, გიცოცხლოს და გიბედნიეროს! ამინ.

ფული გამომართო ტერტერამ და საჩქაროთ უბეში შეინახა.

— პასუხს როდის შევიტყობ?

— მე ხვალვე დავიწყებ საქმეს და იმედი მაქვს ორ დღეზე გავათავო.

— მაშ ხვალ-ზევით გაიხლები ამ დროს. მშვიდობით.

— ღმერთმა გადღეგრძელოს!

მეორე დღეს ტერტერამ გულმოდგინედ დაიწყო საქმე: სამივე ჩემგან არჩეული საცოლო ვაჟი და იმათი მშობლები ნახა და გადასწყვიტა, როგორადაც მე მსურდა. მერმე მივიდა სარქისბეგაშვილთან და სთხოვა ნების დართვა. ამ უბედურ კაცს არ სჯეროდა და, როდესაც მოძღვარმა დააჯერა გასპარა წამოჯდა (სიხარულისაგან ღონე მიეცა) და ჰკითხა:

— ვინ არის მიზეზი ჩემი ბედნიერებისა და სიცოცხლისა?

მოძღვარმა არ გამოუცხადა და დაარიგა, რომ ღვთისათვის მაღლობა შეეწირა...

მე ეს ყოველივე ვიცოდი და დანიშნულ დროს მივედი შუამავალთან. ამან მომილოცა და კეთილის საქმისათვის დამლოცა. მაშინ გადავუთვალე ექვსას სამოცი თუმანი, სამი ქალის მზითევი და გამოვეთხოვე.

ამის შემდგომ შევუგზავნე სარქისბეგაშვილს სამი ხელი საქორწილო ტანისამოსი და მივსწერე შემდეგი წიგნი:

“ძმავო გასპარ მიკირტიჩ!

სამ ხელს საგვირგვინო ტანისამოსს გიგზავნი შენი ქალებისათვის. უმორჩილესად გთხოვ, დააშურო მაგათი ქორწილი. ამასთანა ამასაც გთხოვ, ნუ მოსძებნი შენს კეთილის მყოფელსა, რომელსაც არც იცნობ და ვერცა იპოვი. 25 იანვარს, 1833 წ.”

ერთი კვირის შემდეგ ჯერ უფროსს ქალს დასწერეს ჯვარი, მეორე დღეს შუათანასა, მესამე დღეს უმცროსსა. სამსავე ჯვრის წერას დავესწარ მე, მაგრამ ყველაზე უკანასკნელი მე ვჩანდი. ამიტომ რომ მეცო ჩემი მიგლეჯილ-მოგლეჯილი ტანისამოსი და ზედაც არავინ შამომხედა.

.....

IX

ჩვიდმეტს წელიწადს კიდევ ჩემი აღებ-მიცემობა და ცხოვრება სწორეთ ისე წავიყვანე, როგორათაც აქამომდე მიმყავდა. სარბიელად ჩემის მოქმედებისა იყო: ზაფხულში — ქართლი, შემოდგომას — კახეთი, ზამთარში — ბორჩალო და განჯა, გაზაფხულზე — ქალაქი ტფილისი. ბედი მქონდა ყველგან და არსად არასდროს ზარალი არ მინახავს. მაგრამ უკანასკნელს წელიწადში ქართლმა მიღალატა: ყველამ, ვისაც-კი ჩემი ფული ემართა, ჭკუა ისწავლა, სარგებელი აღარ მომცა და თავნი დამიბრუნა.

თავადი ლუარსაბ რაინდიძე, მანამ ცოცხალი იყო — 1846 წლამდის — ყოველს წელიწადს ვექსილს მიცვლიდა. იმის შემდგომდა ჩემის ვექსილის გამოცვლა შედგა იმ მიზეზით, რომ ალექსანდრე სიცოცხლის დროსვე ლუარსაბმა გაისტუმრა პეტერბურგს სასწავლებელში და სხვა იმისი შვილები მცირე-წლოვანობის გამო ოპეკუნის მფარველობის ქვეშ იყვნენ.

ჩემს ცხოვრებას მოემატა ხარჯი წელიწადში ვიდრე ათ თუმნამდის, რადგანაც ჩემი ცოლი და შვილები — ერთი ვაჟი და ერთი ქალი — გადმოვასახლე ქალაქში. მაგრამ ჩვიდმეტ წელიწადს უკან ჩემი ცხოვრება უცებ შეიცვლება. ჩემში ველარ იპოვი კინტუა სოლომანასა. მიზეზი იყო თავადი ალექსანდრე რაინდიძე. ამ ყმაწვილ-კაცს გაგაცნობთ შემდგომში...

ნაწილი მეორე

I

ერთ მშვენიერ მაისის დილას ჯერ მზე არ ამოსულიყო, მივრბოდი მე თათრის მოედანზე სარჩოს მოსაპოებლად, თითქოს ჩემს ცოლ-შვილსა სარჩო გასწყვეტოდა და მე სიღარიბისაგან ვიყავი დევნილი. თითქოს, თუ არ გავქცეულიყავ, დავკარგავდი ისეთ შემთხვევას, რომლისაგან ფრიად გავმდიდრდებოდი. მოედანზე დამხვდა სხვადასხვა თემის ხალხი: რუსი, ქართველი, სომეხი, თათარი, ნემეცი, ლეკი, ოსი, ფრანგუზი და სხვადასხვ., რომელნიცა ირეოდნენ, ყაყანებდნენ და ვაჭრობდნენ ზოგი პურსა, ზოგი ყველსა, მაწონსა და ერბოსა და სხვ. მე ძლიერ მეწყინა, რომ ამოდენა ხალხმა მიმასწრო მოედანზე. ვიფიქრე, რომ ბედნიერების შემთხვევას უთუოდ ავცდი-მეთქი. მაინც კიდევ იმედი არ დავკარგე, ხუთ წამს შემოვირბინე ყოველი კუთხე და ადგილი მოედნისა, მაგრამ არა დამხვდა-რა ჩემი საკბილო სავაჭრო. კარგა ხანს ვაყვედრე ჩემს თავს დაგვიანებისათვის. უცებ თვალი შევასწარი ერთ სოფლელ გლეხკაცსა, რომელსაც მოჰქონდა გალიით ვარიები გასაყიდად.

— ეი, ვარია, ვარია, აქ მო! — შევმახე გლეხკაცსა, რომელიცა სწრაფად წინ დამიდგა, და ვკითხე:

— აბა, ჩემო საყვარელო! რამდენი ვარია არის და როგორა ჰყიდი?

— თვრამეტი ვარია გახლავსთ. ორი მანეთი მიბოძეთ.

— ეჰ, ჩემო საყვარელო! ისეთი ფასი თქვი, რომ ჭკუაზედაც ახლო იყოს. სწორედ გითხრა ორ მანეთად არ ღირს და არც არავინ მოგცემს მაგდენ ფულსა; ხომ კარგა იცი, ფული ქვიშასავით წყალში არა ყრია ან პანტასავით ტყეში არ მოდის.

— ეგ კარგა ვიცი, თქვენც კარგა უნდა იცოდეთ, რომ ვარიებიცა ტყეში არ იზრდებიან, რომ ამათაც მოვლა და გაზრდა უნდათ, რომ შორის სოფლიდან მოვდივარ.

— მაშ, სწორე ფასი რა არის?

— ცხრა აბაზი.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! რა დრო შეგვექნა, ხუთ გროშიან ვარიასაც-კი ფასი დაედო! ვინ გაუძლებს ამისთანა საშინელ სიძვირესა! აბა, ღმერთი რად მოგვცემს კარგს!

— მე იმ დროს მოვესწარ, როდესაც ქალამანს ვყიდულობდი ხოლმე შაურად და ორ შაურადა; ახლა-კი ათ შაურადაც ველარ გვიშოვია. თუ თქვენ ქალამნებსა ფასი მოემატა, მითამ ჩემს ვარიებს ფასი რატომ არ უნდა მოემატოს?!

— გხედავ, ძმაო, ჭკვიანი კაცი ხარ, მაგრამ ძვირად კი აფასებ ვარიებსა. ოთხი აბაზი მოგცე?

— ვერ მოგცემს!

— ოთხ აბაზ-უზალთუნი? — და ამასთან ეს რა ვუთხარი, თეთრი ფული ამოვიღე და დავანახვე ვარიების პატრონსა, განგებ, რომ დამებრმავებინა ფულის სილამაზითა.

— მაგისთანა ფულები ბევრი მინახავს. მე არ მიკვირს.

— აჰა, მანეთი!

— არ შეიძლება.

- მაშ რას ითხოვ?
- უკანასკნელი ფასი — ცხრა აბაზია.
- მოიცა, სად მიხვალ! აბა, მიჩვენე შენი ვარიები!
- აი ვარიები, გასინჯეთ; თვითო ამისთანა ვარია აქ, ამ მოედანზე, სამ შაურად იყიდება, მე-კი გთხოვ ორ შაურსა! ხუთ აბაზს რომ იძლევი, ღმერთი არ არის თქვენში!
- უჰ, რა გამხდრები არიან, თითქოს არა გიჭმევია-რა.
- მართალია, გზაზე არა მიჭმევია-რა.
- მაშ, რაღას დიდს იძახი, შე დალოცვილო!
- განა გამხდარსა და მსუქან საქონელს ერთი ფასი სძევს?
- აქ ნებაყოფლობით, უნდა იყოს ვაჭრობა; თუ არ მოგწონს სავაჭრო, თქვენ თქვენთვის, მე — ჩემთვის.
- აჰა, ხუთ-აბაზ-უზალთუნი.
- არ იქნება.
- დაიჭი, დაიჭი ექვსი აბაზი; ამასაც შენი ხათრისთვის გაძლევი, თორე...
- რას მობრიყვებ, გამიშვით!
- სად მიხვალ?
- წავალ, ქალაქი დიდია.
- მაიცა, დაიცადე, ერთ სიტყვას გეტყვი.
- აჰა, მოვიციდი: მითხარი ერთი სიტყვა.
- აი, ძმავო, რას გეტყვი: აქედან სიონამდის რომ წახვიდე, ჯერ ერთი, რამდენ დროს დაჰკარგავ, მეორე ქალამანი გაგიცვდება, მესამე — ვარიები შიმშილისაგან უფრო შემსუბუქდებიან, იქნება კიდევ დაიხოცნენ, და მაშინ, რასაკვირველია, არავინ მოგცემს ექვს აბაზსაცა! ჭკუასაც ნუ დაჰკარგავ.
- ახა, ღმერთო ჩემო! ეს რა ჭირში ჩავვარდი! სად გაგონილა, რომ კაცს თავისს საქონელზე უფლება არა ჰქონდეს, მანამ არ გაყიდოს. აღარა ვყიდი, თავი დამანებეთ!..
- ხომ არ გაგიჟებულხარ, ოხერო! ვინ გეჭიდება! ჯანდაბამდის გზა გქონდეს. მაგრამ იმასაც-კი გეტყვი, ჭკუას წააგებ: ქართველი სხვა ვინ ყოფილა ჭკვიანი, რომ შენ იყო.
- გარწმუნებ, აქამომდე მქონდა ჭკუა და მას აქეთ, რაც შენ შეგხვდი, ჭკუა დავკარგე. ასე გასინჯე, აღარ ვიცი, ექვსი აბაზი რამდენი ფულია. გამარჯვებით!
- ეს რო სთქვა, გლეხკაცმა წამოიკიდა გალია და დააპირა წასვლა. მაშინ ერთს ჩემ ამქართაგანსა (ჩარჩები გარს შემოეხვივნენ და არავინ შემეცილა; ასეთია იმათში დებულება) თვალით ვანიშნე, რომ შუაკაცად შემოსულიყო და მოვერიგებინე გლეხკაცთან.
- შუაკაცად არჩეულმა ჩარჩმა მაშინვე დააბრუნა გლეხკაცი და უთხრა:
- სირცხვილი არ არის, ორნი დარბაისელნი კაცნი ვერ მორიგებულხართ! აქ მო, მე მოგარიგებთ. მომეც აქ ფული. — მითხრა მე — რას აძლევი?
- ექვს აბაზს ვაძლევი, აჰა ფული!
- ორი შაურიც ამოიღე, — მითხრა შუაკაცმა.
- არა, ორ შაურს არ მივცემ; შენი კარგის ხათრისათვის. აჰა, ერთი შაური.
- მოიტა, მოიტა ორი შაურიცა.
- აჰა, ეს ორი შაურიცა, ახლა მორჩი?
- ორი შაურის საქმე არ არის აქა. თავი დამანებეთ, — გვითხრა გლეხკაცმა და გაიწია

წასასვლელად.

— ერთი შემატყობინე, შენი სიტყვა რა არის? — ჰკითხა შუაკაცმა გლეხკაცსა.

— ცხრა აბაზი.

— ჩამოიღე, ჩამოიღე გალია; შვიდი აბაზი იყოს; ხმა აღარ ამოიღო! კარგ ფასს გაძლევს, — უთხრა შუაკაცმა.

— ძვირია, ძვირია, ვერ მივცემ შვიდ აბაზსა.

— რა ვუყოთ! ხან ძვირად ვიყიდოთ, ხან იაფად!

— მიეცი, მიეცი შვიდ აბაზად; ძალიან კარგი ფასია, მეტად არა ღირს, — შეჰყვირეს ერთი ხმით ჩარჩებმა, რომელნიც დაესწრნენ ამ ანბავსა.

შუა-კაცმა შვიდი აბაზი თითქმის ძალით მისცა გლეხ-კაცსა და დაუმატა:

— გალიასაც დაგიბრუნებს, გეყოფა, შვილო, ისე ღმერთმა მე მიშველოს, როგორც კარგ ფულს გაძლევენ.

ეს რომ სთქვა, შუაკაცმა ამოასხა ვარიები, მომითვალა, გალია პატრონს ჩააბარა, მიაბრუნა ხიდისკენ და გააცილა რამოდენიმე მანძილი, თან ეფიცებოდა, რომ იმან მომატყუა მე.

საწყალი გლეხ-კაცი დაღონებული და თავდაკიდებული წავიდა.

მე-კი მიხაროდა, რომ იაფად ვიყიდე ვარიები. არ გავიდა ნახევარი საათი, იქვე გავყიდე წყვილი ვარია ხუთ-ხუთ შაურად და მოვიგე ოთხი აბაზი და ერთი შაური.

ჩარჩებმა მკითხეს რამდენი მოვიგე და, როდესაც ვუთხარი: ერთმა იმათგანმა, ყმაწვილმა ბიჭმა, უცებ ისე მაგრა ჩამარტყა ხელი თავში, რომ ცრემლები წამომცვივდა, ამ დარტყმასთან შეჰყვირა:

— ამ შეჩვენებულსა, ყოველთვის ბრმა ბედი როგორა სდევს?

იმავე წამს, ჯერ ცრემლები არ მომეწმინდა, უცებ წინ დამიდგა სოსია გამწკეპავიძე, ჩემთან სიყმაწვილითვე ერთად შეზდილი და აღმზრდელი თავად ალექსანდრე რაინდიძისა, რომელმაც წამტაცა ხელი და მომიკითხა ასე:

— ოჰ, საყვარელო ჩემო სოლომან! ვმადლობ ღმერთსა, მშვიდობით ხარ... აგერ ნახევარი საათია გიყურებ, გმინჯავ და ძლივს გიცან, უთუოდ გამდიდრდები.

ჩარჩისაგან თავში ჩარტყმა ისე არ მეტკინა და მეწყინა, როგორადაც ამ კაცის, გამწკეპავიძის, დანახვა მეწყინა და ეტკინა ჩემს გულსა. მრავალჯერ ჩაურტყამთ ჩემთვის თავში, მაგრამ წასულა, გაუვლია, ფიქრში და გულში სრულიად არ მომსვლია. ახლა-კი, რადგანაც გამწკეპავიძესთან ჩამარტყეს თავში, დამებადა სრული ჩემი თავმოყვარეობა და მეწყინა, ისე მეწყინა, რომ დედამიწა რომ გახეთქილიყო და თან ჩავეტანე ის მერჩივნა; ისე მეწყინა, რომ აღარ მეყურებოდა, რა ვიყავ, სად ვიყავ და რა უნდა მექნა.

ნამდვილად არ ვიცი, რათ მეთაკილებოდა, რომ გამწკეპავიძეს შეეტყო რაიმე ნაკლულოვანება ჩემი. ჩემის აზრით, ამის მიზეზი უნდა იყოს ისა, რომ რაინდიძის სახლში მე აღვიზარდე, როგორც თვით ალექსანდრე რაინდიძე, გამწკეპავიძე-კი — როგორადაც ყმა და მონა. მე მეწყინა და მეთაკილა, რომ გამწკეპავიძემ მნახა, როგორადაც ჩარჩი, ვარიების მოტყუებით, ფიცით და გინებით მსყიდველი და გამსყიდველი, უბრალო გლეხურ ტანისამოსში, თავში ჩაკრული მაშინ, როდესაც იმას მე ყოველთვის უნახივარ კარგა ჩაცმული, დარბაისლურ ყოფა-ცხოვრებაში და ის პატივს მცემდა ხოლმე და მივაჩნდი საპატიო მოქალაქედ. მით უფრო უმეტესად მომიკვდა გული, რომ ხუთი წლის უნახავი ვიყავი გამწკეპავიძესთან, რომელიცა იყო პეტერბურგს, სადაცა,

რასაკვირველია, მიიღებდა განათლებასა, და რომელიცა ახლა, უცებ, მოულოდნელად გამომეცნაურა იმ დროსა, როდესაც მე ვიყავ უმსგავსო და სასაცილო მდგომარეობაში. ამ აზრებმა ელვასავით წამს გამიარეს გონებაში, გავანჩხლდი, დაუფიქრებლივ მივევარდი ჩემს თავში ჩამკვრელსა და ჩხუბი და ცემა დავუწყე. რასაკვირველია, ჩარჩმა არ დამითმო და, რაც დამაკლო, შემისრულა.

— შე უმზგავსო, შე ქვეყნის სასაცილო! — მითხრა ჩემმა წინააღმდეგმა ჩარჩმა: — რამდენჯერ ჩამირტყავს შენთვის თავში და არც ერთხელ არ გწყენია, ამიტომ რომ ხუმრობით ჩამირტყამს — და ახლაც ხუმრობით ჩაგარტყი, გული რაზე მოგივიდა? განა არ გიცნობ, ვინცა ხარ და რა ხარ? შენი ციცი და ჯამიც-კი ვიცი!

ბრძოლა გაგრძელდებოდა, რომ ხალხს არ გავემველებინეთ. ერთი მშვიდობის მყოფელთაგანი იყო გამწკეპავიძეცა.

უკანასკნელმა შემთხვევამ უფრო დამისერა გული. უფრო გამიცხოველა სირცხვილი. გამწკეპავიძის დანახვა არ მინდოდა და ამიტომ გავიპარე მოედნიდან. მე ვიყავ არეული, გაწითლებული, სისხლიანი, საკინძამოგლეჯილი. თურმე ნუ იტყვით, გამწკეპავიძე დამედევნა.

— სოლომან-ჯან, სოლომან-ჯან, შენი სულისა, სოლომან-ჯან! — მომძახოდა გამწკეპავიძე, — შეიცადე ერთ წამს, სიტყვას მოგახსენებ.

კინაღამ გულს შემომეყარა, რა დავინახე გამწკეპავიძე. მეც არ გავიგონე და ცუხ-ცუხით, თავდაღუნული მივეჩქარებოდი შინისკენ, რომ აღარ დამენახა უსიამოვნო ნაცნობი.

— სოლომან-ჯან, გამიგონე, შე დალოცვილო, რას მირბიხარ! მხოლოდ ერთი სიტყვა მაქვს სათქმელი.

მითამ არ მესმოდა, მოუხედავად მივრბოდი კლდისუბნის აღმართზე.

— ოჰ, დავიღალე, აღარ შემიდლიან! საყვარელო სოლომან! გამიგონე, ხომ... ხომ მოვკვდი ამ აღმართზე სირბილითა, გამიგონე... ალექსანდრემ გთხოვა: ფული, შენი ვალი მიიღეო. მაინც კიდევ არ შევიბრაღე გამწკეპავიძე.

— ოჰ, სოლომან-ჯან! აღარ შემიდლიან! არ გეკადრება მაგგვარი საქმე, შენი ნებაა!

გამწკეპავიძემ ველარ შესძლო აღმართზე სირბილი და დაეცა. მე დიდად მიამა, იმიტომ, რომ არ მინდოდა ამოდენა დამდაბლებასთან ენახა იმას ჩემი ქოხი და ცოლ-შვილი.

გამწკეპავიძე უკან დაბრუნდა. მე-კი, როდესაც მივედი შინ, ისეთის მრისხანის სახით ვიყავი თურმე, რომ ჩემი ცოლ-შვილი გაცვივდა შიშისაგან გარედ. მართლაც თუ რომ იქ დაშთენილიყვნენ, უთუოდ ძნელ დღეს დავაყრიდი, ასე ვიყავ გონება-დაკარგული. ვმადლობ ღმერთსა, რომ მიხსნა განსაცდელისაგან. ეს დღე და საათი ჯერაც არ დამვიწყებია და არც დამავიწყდება.

II

კარგახანს ვიყავ აღწერილ მდგომარეობაში. მერე თანდათან დავმშვიდდი. მაშინ წარმომიდგა აზრი — შემეტყო, თუ რამდენის საუნჯისა ვიყავ მფლობელი. საკვირველია, აქამომდე ერთხელაც არ მომსვლია სურვილი დამეთვალა ჩემი ოქრო და ვერცხლი. მე მხოლოდ ფულს ვუმატებდი ფულსა. ვიცოდი, რომ დიდძალი მქონდა, მაგრამ ის-კი არ ვიცოდი რამდენი უნდა ყოფილიყო.

უკანასკნელ წელიწადს მე ვიზარაღე ას თუმნამდის და ხელი ავიღე დიდ ვაჭრობისაგან, რომ სარქისბეგაშვილივით არ გავკოტრებულიყავ. ოფლით და მრავალის მწუხარებით შეკრებილს ფულს არას ვაკლებდი და ვსჯერდებოდი ცოტ-ცოტათი გავრცებულიყო ჩემი ჯიბე. კერძო კაცის ხელში ვერ გავეცი, გახშირებულ კოტრობისა და უნდობლობისა გამო;

პრიკაზის გზა-კი ჯერ არ ვიცოდი.

იყო ისევ დილა. ჩემი ცოლშვილი წავიდა თავიანთ საქმეზე (მერე მოგახსენებთ, ვინ რომელ საქმეზე იყო ჩემგან დადგენილი) და მე მქონდა დრო დამეთვალა ფული. ჩემმა ცოლშვილმა არ იცოდა არც ადგილი, სადაცა დაცული მქონდა ფული, არც რიცხვი მისი, ისინი იყვნენ ჩემგან დარწმუნებულნი, რომ მე ვიყავ ვითომც გლახა და უფულო. ისინი ვერ მიხვდებოდნენ ფულის ადგილსა და რიცხვსა, ამიტომ რომ იმათ თვალწინ არა დროს ტახტი არ მომიწევია და ფულის გზა არ მისწავლებია. გარდა ამისა, ტახტი მქონდა შინაგან დამაგრებული, ასე რომ უჩემოდ არვის შეეძლო მოეწია, დამაგრებული იყო ამ სახით: წინა ფიცარი ტახტისა მქონდა დაკეტილი იმ უჩინარის კლიტით, როგორსაც ხმარობენ კამოდისთვის. ახდით ამ ფიცარსა, ნახავდით, რომ ფეხები ტახტისა იყვნენ მიმბულნი მსხვილი რკინებითა კუნძებზე, რომელნიც იყვნენ ღრმად ჩასმულნი მიწაში. და ესრედ მე შევუდექე საქმესა, კარები ჩავკეტე, სანთელი ავანთე, (უსარკმელო ქოხში ბნელოდა), ტახტი მოვწიე, ხურჯინით ამოვზიდე ფული. გადავთვალე ათასი, ათი-ათასი, ოცი-ათასი, ორმოცი ათასი, ოთხმოცი ათასი თუმანი! ოცი ათასი რომ გადავთვალე, გადავავლე თვალი დაუთვლელსა, გამიკვირდა და მიხაროდა, რომ უმეტესი ნაწილი კიდევ იყო დასათვლელი. როდესაც ორმოცი-ათასი გადავთვალე და დავინახე, რომ ერთი იმოდენი კიდევ იყო დასათვლელი, უფრო გამიკვირდა, სიხარული უფრო გამიცხოველდა, და როდესაც უკანასკნელი მეოთხმოცე ათასი გადავთვალე, მაშინ გული და თვალი ძლივ-ძლივ შევიმაგრე: კინაღამ სიხარულისაგან და განკვირვებისაგან გული შემიღონდა და ჭკუაზე გადავირიე. წყლით მოვიბრუნე გული, სანთელი გავაქვრე, წყნარ-წყნარა კარი გავაღე და გამოველ გარედ, რომ ჩემი გონება დამშვიდებულიყო. მე გამოიცდა ამიტომ რომ მესამედი ფულის იმედიც არ მქონდა, ამავე მიზეზის გამო ჩემს სიხარულს მოემატა სიხარული და, რასაკვირველია, ამ მიუწვდომელს და მოულოდნელსა შეეძლო გონებიდან გამოვეყვანე. გონება და გული რომ დავიმშვიდე, ისევ შევედი შინ, სანთელი ავანთე, ღმერთს თავყვანისცემით მადლობა შევსწირე. ტკბილათ დავკოცნე ფულები (ასე გასინჯეთ, სიხარულის ცრემლებიც-კი გადმომცვივდა) და დავაბინავე ისევ თავისავე ადგილსა.

მაშინ წარმომიდგნენ ჩემი საცოდავი ცოლი და შვილები, რომელნიც მე დავსაჯე და რომელთაც მოვათმენინე მრავალ წელს საშინელი და ენით აუწერელი სიღარიბე, სიშიშვლე, სიმშილი, სიცივე და სიბნელე, მოვაკელი სიამოვნება, განცხრომა, მშვიდობა და ნამეტნავად აღზრდა. წარმოვიდგინე ჩემი თავიცა, საცოდავად ყოველ ჟამს დამცირებული და მოკლებული ყოველ კეთილცხოვრებასა, მაშინ როდესაც მე შემეძლო ამეცდინა ყოველივე ესე თვრამეტის წლის წინათ; რასაკვირველია, ამოდენა აღარ მექნებოდა, მაგრამ სამოცი ათასს თუმანს-კი აღარ დააკლდებოდა-რა, თუმცა ახლა ოთხმოცი ათასი თუმანი მქონდა, მაგრამ ოჰ, რამდენი დავაკარგვინე ჩემს ცოლშვილსა! შეიქმნა სადილობა. დრო იყო დაბრუნებულიყვნენ შინ ჩემი ცოლი და შვილები სადილად. მაგრამ რა დახვდებოდათ, გარდა მშრალი პურისა! მაშინ დავინახე ჩემი უგუნური სიძუნწე, მაშინ ვიგრძენ ცოლ-შვილის საცოდაობა.

პირველად შემოვიდა ჩემი ქალი, თექვსმეტი წლის თამარ, რომელიცა მეზობლისას სწავლობდა ხელსაქმესა და წერა-კითხვასა. მანამდის არ დამინახავს, რომ იმას ეცო გახუნებული, მოკლე ჩითის კაბა, ჭუჭყიანი მიტკლის პერანგი და ქუსლებ-დაყრევიანებული ქოშები შიშველ ფეხებზე. ჩემი თამარი თუმცა იყო დედასავით მომცრო

ტანისა, შავ თვალ-წარბა, მხრებ-აწეული, მოკლე-კისერა, პირნაყვავილარი, ცხვირ და ტუჩებ-დიდი, მაგრამ დედასა სჯობდა ელფერიითა. აქამომდე ძლივ ესწავლებინათ წინდების და ქისების ქსოვა, საბაზრო პერანგისა და ახალუხის გამოჭრა და შეკერვა და ანბანი თავისის “უფალოთი”.

თვალეზიდან ცრემლები გადმომცვივდა, დავინახე-რა თამარი, მაგრამ გული შევიმაგრე და თამარს გაუვცინე. თამარს გაუკვირდა ჩემი სიმხიარულე, რომელიც ძნელად სადმე უნახავს იმას ჩემს პირისახეზედ.

— თამარჯან! ჯერ პურს ნუ სჭამ, კარგი სადილი მოგივა, — ვუთხარი მე ღიმილით და მამობრივის გულმტკივნეულობით.

თამარი დამაცქერდა და უნდოდა წაეკითხა ჩემს სახეზე მიზეზი მხიარულობისა და მამობრივი ალერსისა, იმიტომ რომ თავის სიცოცხლეში პირველად გაიგონა ალერსი...

ამ დროს შემოვიდა ჩემი ვაჟი ისაკი, რომელსაც ილლიის ქვეშ ეჭირა წიგნები. ის იზრდებოდა, ანუ სწავლობდა, გიმნაზიაში. ისაკი იყო მჭმუნვარე და მოწყენილი.

— რათ ხარ, შვილო, აგრე მოწყენილი? — ვკითხე მე ისაკსა.

— კურსს ვასრულებ, მაგრამ ჩინის იმედი კი არა მაქვს.

— რატომ, შვილო? ამხანაგებში რათ უნდა გამოგარჩიონ!

— ამიტომ მამილოჯან, რომ შენის მეცადინეობით უდროოდ დროს მეშვიდეში გადამიყვანეს, ჯერ-კი დრო არა მქონდა; მე მხოლოდ კლასიდან კლასში ან ოთახიდან ოთახში გადავდიოდი, მაგრამ რასაც ამ ოთახებში ასწავლიდნენ, ჩემს გულსა და გონებას სრულიად არ მიჰკარებია, და აი, მე დავრჩი უჩინოდ.

— განა ისეთი რა სასწავლებელია, მაგ შენ გიმნაზიაში, რომ ერთი წაკითხვით ვერ დაგისწავლია?

— რაღაცა გასაოხრებელი მატემატიკა არის, ღმერთმა დასწყევლოს!.. ეშმაკიც კი ვერ ისწავლის. ფიზიკა, ისტორიები, სხვა მრავალი ჯანაბები, განა იქნება გონებამ რომ დაიტეოს? და თუ ვინმე ისწავლის, დაჭლექდება და მოკვდება.

— მაშ ყველანი უსწავლელნი არიან, ვინც არ დაჭლექებულა და არ მომკვდარა?

— მაშ როგორ გგონია? ვისაცა ხედავთ ფრანტებსა, გარწმუნებ, სულ უსწავლელი ხალხია; მხოლოდ ტანისამოსში ჭკვიანები და განათლებულნი ჩანან. რომ ჰკითხო трижды два, რამდენიაო, გეტყვიან: ოთხიაო.

— მაშ, შენ რომ გიმნაზიაში ყოველ დღეს დაიარებოდი, არასა სწავლობდი?

— განა არა ვსწავლობდი. განა არ ვიცი, განა ყოველივე არ მეყურება; მაგრამ საფუძვლიანად, ღრმად ვერა ვისწავლე-რა, რომ არ გავგიჟებულიყავ ან არ დავჭლექებულიყავ.

— არა, შვილო, ღმერთმა დაგიფაროს, ძალიან კარგა გიქნია, რომ ღრმად არა გისწავლია-რა, ღმერთი მოწყალეა! შენ ნუ სწუხარ, შენი ამხანაგები შენზე წინ ვერ წავლენ, შენზე მსწავლულად ვერ გამოჩნდებიან და შენზე ადრე ჩინს ვერ მიიღებენ.

— მართლა, მამიჯან! დღეს ათი ყუთი სპიჩკა გავყიდე. მე ხომ არ გამოვჩენილვარ, პატარა ბიჭებს გავაყიდვინე, როგორც მარიგებდი.

— კარგი, შვილო! ამას იქით შენ აღარ გაჰყიდი სპიჩკასა, სულ სხვა კაცი, ჩინოვნიკი დადგები. გული გაიმხიარულე.

უსიამოვნო ლაპარაკი მოვსწყვიტე და წავიყვანე ისაკი ბაზარში, სადაც ვიყიდე მოხარშული ბოზბაში, დედალი, ქაბაბი, ღვინო და გავატანე შინ.

მოვიდა ჩემი მეუღლეცა. აქ არ ავწერ იმის ტანისამოსსა, — ქალზე უკეთესად არ ეცო. მაშინვე შევატყე, რომ ჩემი სოფიკო მოგებით უნდა მოსულიყო, ამიტომ რომ წმინდა საპნით სავსე პარკი წაიღო გასასყიდავად, დილით ადრე, და ცარიელი პარკი-ლა მოიტანა.

— აფერუმ, სოფიო-ჯან! მიყვარხარ! აბა, მაგისთანა დედა-კაცი უნდა, აი! — ვუთხარი მე მხიარულად.

როგორც თამარს, ეგრეთვე სოფიოს გაუკვირდა ჩემი ალერსი და სიმხიარულე, ნამეტნავად გაშლილი სუფრა. სავსე სხვადასხვა საჭმელებითა, რომელიცა აღდგომასაც არა ჰქონია. სოფიომ ხმა არ გამცა. სოფიო ცალის თვალით გადმომხედავდა ხოლმე... მუნჯსავით დაჯდა სკამზე, სჭამდა საჭმელსა ნაზად, თითქოს მტრისას იჯდა და მტრის წყალობას სჭამდა...

სადილის უკან დავიბარე ჩემი ნათლიმამა, ოჰანეზ. საკვირველი კარგი კაცია! ამ კაცს გამოვუცხადე ყოველი საიდუმლო (იმ დროს ცოლშვილი გარეთ გავგზავნე) და იმდღინდელი შემთხვეულობა, გამოვუცხადე ჩემი წყენა და დამდაბლება. ვკითხე რჩევა...

— დიდი შეცდომა მოგსვლია! დიდი უგუნურობა მოგსვლია, საყვარელო ძმაო, მეგობარო და ნათლია! ჭკვიანი კაცი მეგონე და ახლა-კი, მომიტევე, შენში ვერ ვპოვებ ჭკუასა, — მითხრა ოჰანეზამ. — მაგოდენა სიმდიდრის პატრონი ყოფილხარ და როგორ-ღა ექელვინებოდი ფეხქვეშ? როგორ თავი აქამომდე არ გამოიჩინე! ცოლ-შვილი კარგ გზაზე როგორ არ დააყენე! გამიგონე, ძმავო! სიმდიდრე კარგია, თუ მოიხმარებ, და თუ დაჰფლავ მიწაში, მდიდარი აღარა ხარ, შენზე უსაცოდავესი და უგლახაკესი აღარავინ იქნება.

— მირჩიე, ოჰანეზ-ჯან, მირჩიე რა უნდა-ვექნა! შენ სიტყვას მივიღებ, როგორც ანგელოზისას.

— ოჰ, ღმერთო! ვინ ამბობს, რომ ვისაც ბევრი ფული აქვსო, ჭკვიანი არისო! არა, ტყუილი უთქვამს. მე კი ვამტკიცებ, რომ ვისაც ბევრი ფული აქვს, იმას ჭკუა სრულიად გამოსცლია. რაო? გირჩიო, რა უნდა ქნა?! განა ეგეც არ იცი? — დატუქსვით მკითხა ოჰანეზამ.

— ნუ მტუქსავ, ნათლიმამ, ღმერთი გადღეგრძელებს.

— მე იმიტომ გტუქსავ, რომ მეთაკილება, მწყინს შენი ურიგო ყოფა-ქცევა, ურიგო ცხოვრება, რომ შენს ცოლ-შვილს მოაკელი აქობამდე კეთილდღეობა და კეთილცხოვრება. გკითხავ შენ, რა ეშმაკებისთვის გინდოდა ფული, თუ ცოლ-შვილსაც არ მოახმარებდი? მიხედე მოქალაქეებს, თუ არ გინდა მიბადო ჩინოვნიკობას და დიდკაცობას და ისე იცხოვრე.

— მაინც მინდა, რომ შენ დამაყენო გზაზე: გამოცდილი და ჭკვიანი კაცი ხარ. მე არ ვიცი, როგორ რა უნდა დავიწყო.

— სოლოლაკზე იყიდება დიდი და ჩინებული სასახლე სამი-ათას თუმნად. წადი ახლავ, მოურიგდი სასახლის პატრონსა, უთუოდ იყიდე.

— მერე?

— მერე მორთე კარგის მებელითა, ესე იგი სკამებითა, კრესლოებითა, სარკეებითა, სტოლებითა და სხვა. იყიდე ვერცხლეული, სტოლის და ჩაის იარაღი, სახლის ავეჯი! დაიჭირე მზარეული, მოახლე, მოჯამაგირე: გაიჩინე დროშკა; მოირთვე, მორთე შენი

ცოლ-შვილი, გამოიყვანე საზოგადოებაში; თვით შენ ჩაეწერე მოქალაქეობაში;
დაუმეგობრდი წარჩინებულ დიდ-კაცობას და მოქალაქეობას.

— ეგეები ხომ მეც ვიცოდი, მაგრამ...

— მაგრამ რა? ფული არ გემეტება!..

— ფული!.. როგორ... არ მემეტება!..

— სუ, სუ, სუ, ვერ მომატყუებ! ახლავე შეაფურთხე ეშმაკსა! გააგდე შენი გულიდგან
სატანა!

— გარწმუნებ, ეშმაკს ჩემთან ხელი არა აქვს, მაგრამ, იცი, რისა მეშინიან?

— რისა გეშინიან?

— არ დამიჭირონ-მეთქი, არა მკითხონ-მეთქი, ვინ მოგცაო მაგოდენი ფული!

— ჰა, ჰა, ჰა! გეტყობა ფულის მოგების მეტი არა გაგიგია-რა ქვეყანაზე. ვის შეუძლია
წამოგედავოს...

— მესმის, მესმის! ახლა-კი გულხსნილად გამოვალ ქვეყანაზე და ნახავ რომ
პირველთაგანი ვიყო ტფილისის ქალაქში. ოჰ, გამწკეპავიძე! გმადლობ, რომ შენის ერთი
დანახვით გამწკიპე და გონებაზე მომიყვანე!

.....

III

ოთხი თვის უკან, შემდეგ აღწერილის სცენისა, საღამოსჟამს, გამოველ შინიდან ეტლით,
ორიოდ-სამჯერ მოვატრიალებინე მეეტლესა მარჯვნივ და მარცხნივ ცხენი და
დავაყენებინე ერთს ორეტაჟიან სახლთან, კამენდატის ქუჩაში. ზარი დავაწკარუნე.
მსახურმა სწრაფად გამიღო კარი. წინა ოთახში დამიხვდა ჩემი გამწკეპავი გამწკეპავიძე.

— ოჰ, ჩემო სოსია! როგორა ხარ? ალექსანდრე შინ ბრძანდება? — ვკითხე მე
გამწკეპავიძესა.

გამწკეპავიძემ ვერ მიცნო და დამიწყო ყურება და შინჯვა.

— რას მშინჯავ, თითქოს დასანიშნავი ვაჟი ვიყო! ვერ მიცნობ?

— გიცნობ და ვერ გცნობ, სოლო...

— სწორედ, მე ვარ, შენი საყვარელი სოლომან.

— ახა, დიდება შენდა ღმერთო! ამას რასა ვხედავ! განა აგრე სწრაფად აღვისრულდა ჩემი
წინასწარმეტყველობა, რომ უცებ გამდიდრებულხარ? ძვირფასი ბრილიანტის ბეჭდები,
ოქროს საათი, ოქროს ძეწკვითა!..

— ნუ გიკვირს, ჩემო სოსია! ქვეყანაზე გასაკვირველი არა არის-რა!..

— დიდად მოხარული ვარ, შენს მზეს ვფიცავ, სოლომან!

— გმადლობ, გმადლობ! ვიცი, შენ ჩემი ბედნიერება არ გეწყინება! მაგრამ შინ არის
ალექსანდრე?

— შინ ბრძანდება.

ეს რა მითხრა, გამწკეპავიძე გამიძღვა წინ და შემიყვანა ოთახში.

თავადი ალექსანდრე რაინდივე კარებშივე მომეგება მოცინარის სახით. მან ჩამომართო
ხელი და ნაზის ხელმოჭერით მაგრძნობინა, რომ ჩემი ვიზიტი არ ეწყინა. სავარძელი
მითავაზა.

ეს ყმაწვილი კაცი იყო ტანადი, არც სუსტი, არც სქელი; შავი თმა ჰქონდა

გადავარცხნილი უკანასკნელ მოდაზე; შავი, დიდრონი თვალები, წარბები და კოკობი
ულვაშები უხატავდნენ იმას სუფთასა და მცირედ მკრთალ პირისახეს; თვალებიდან
გამოსჭვრეტოდა გონება; მაგრამ პრტყელ შუბლზედ დასჩენოდა კვალი ფიქრების;

გრძელი თითის ბრჩხილები, მრგვლად შემოჭრილები, უელავდნენ თეთრად; თეთრ ტილოს პერანგზე ეცო საზაფხულო პალტო. ოთახი, რომელშიაც ალექსანდრემ მიმიღო, თუმცა არ იყო მდიდრულად მორთული, მაგრამ იქ ყოფნა გესიამოვნებოდათ. პატარა დივანი, სტოლი, ორი სავარძელი და ათიოდე სკამი, დივანს ქვეშ გაშლილი ხალი და თეთრი ფარდები შეადგენდნენ იმის სასტუმრო ოთახის მორთულობასა.

სოლომონ ისაკიჩ! შენი სულისა, მამიტვეთ, რომ თვითონ ვერ გაიხელი და თქვენ გაგსაჯეთ, — მითხრა ალექსანდრემ. — დაგარწმუნებ თქვენ, რომ ჩემი შეუსაბამო ქცევით მევე ვიტანჯები. მაგრამ მეორე მხრით ესეც კი უნდა მოგახსენოთ, რომ მე არ ვიცოდი თქვენი სახლი.

— რას მიბრძანებთ, კნიაზო ალექსანდრე! ის კარგი მამა ნუ წაგიწყდებათ, ბოდიშს ნუ იხდით, მე და თქვენ შორის ამგვარი პოლიტიკა არ უნდა იყოს. მე თქვენ სახლში და თქვენ ჩემს სახლში ისე უნდა ვიყვნეთ, როგორათაც ვიყავი მე მამითქვენის სახლში. განა ახლა ვიცნობთ ერთმანეთს! განა ასე უნდა ვიყვნეთ ერთმანეთისაგან დაშორებული! მახსოვს, ძლიერ მახსოვს, თქვენი მზრუნველობა, რომელიც მოიღეთ ჩემზედა, თქვენი პურმარილი, თქვენი კარგი პირი და გული!

— გავათათ მაგ საგანზე ლაპარაკი, თქვენ ეს მიბრძანეთ, სოლომონ ისაკიჩ...

— უკაცრათ, სიტყვას ჩამოგართმევ, ალექსანდრეჯან! მიაბზეთ, როგორ მოიარეთ რუსეთი და რა წარმატება მიიღეთ!

— ღვთის მადლით და ხელმწიფის წყალობით, მე აღვიზარდე პრავოვედენიაში, დავასრულე კურსი, ვნახე — ზოგი თვალით, ზოგი აღწერით, მრავალი ქვეყნები. დაახლოებით ვიცან სხვადასხვა ქვეყნის ხალხი, და წამოველ ჩემს მშობელ საქართველოში.

— ახლა სამსახურს არ აპირებთ?

— დიად, რასაკვირველია! მე მქონდა აღთქმული ჩემის დიპლომის შესაბამი ადგილი, მაგრამ, მგონია, ეს ადგილი მიუციათ თქვენის შვილისათვის.

— დიად, დიად, ალექსანდრეჯან! ჩემმა ისაკმა მოიგდო ხელში კარგი ადგილი! ოჰ, ალექსანდრეჯან, ჩემი ისაკი რა კარგი შვილია! რა კარგი ნასწავლია! რა კარგი ჭკვიანია! მაგრამ საჭირო არ არის ჩემგან იმისი ქება, თქვენ, როდესაც გაიცნობთ, ნახავთ იმის ღირსებას!

— დიდად მოხარული ვარ, რომ საქართველოს შვილი აგეთი ჩინებული გამოსულა. თქვენც უნდა მისცეთ იმოდენი ღონისძიება და შემწეობა, რომ თქვენი ისაკი თანდათან წინ წავიდეს და უკან არ დარჩეს.

— თქვენგან არ მიკვირს, კნიაზო ალექსანდრე? როგორ დავიძინებ... ნიჭი, სწავლა და სამსახური უნაყოფოდ და უჯილდოდ არ უნდა დარჩნენ. ოჰ კნიაზო! რა კარგი გული გაქვთ! ყველასათვის კარგი გინდათ. — მაგრამ თქვენი ჩამომავლობა ეგეთია. არა ჰგევხართ სხვებსა! ოჰ, ღმერთო, რა მეშურნენი არიან სხვანი, რა ბოროტნი არიან! არავისთვის კეთილი არ უნდათ! შურთ, რომ ჩემი ისაკი გაბედნიერდა! აი, რას ამბობენ: “რა შეუძლიანო, რა იცისო, ჯერ ჩინიც არა აქვსო, საიდან ჩაიგდო ადგილი, ვინ არისო!” ახ, ღმერთო ჩემო, რა ენაღვლებათ, რომ ჩვენც ვიყვნეთ და ისინიცა ბედნიერნი! და თუ ისინი არ არიან ბედნიერნი, უნდა დააბრალონ თავიანთ ჭკუასა, რომლის რჩევაზე არ დადიან.

— ეე, ჩემო სოლომონ ისაკიჩ! შორს წასულხართ, ძლიერ შორს წასულხართ! კაცის

მიტემა-მოტემა არ უნდა აჰყვით. კარგსა იქმთ, გაგვიცხვენ, ცუდისათვის ხომ ჩამოგახრჩობენ. ფილოსოფოსურად იცხოვრეთ, ესე იგი ვინც რა უნდა თქვას თქვენზედა, გულს ნუ გაუღებთ, ნუ მისცემთ ადგილსა, ნამეტნავად პასუხს ნუ მისცემთ.

— რას მიბრძანებთ, ყმაწვილო! დავჭლექდები, თუ ჩემი დარდი და ნაღველი ენით არ გამოვთქვი და არ შევსჩივლე რომელსამე მართალ კაცსა. მე თქვენ გატყობთ, რომ თქვენ გაქვთ რაღაცა გულის დამაჩრჩილებელი ფიქრები, მაგრამ არ გინდათ გამოთქოთ, რადგანც ჰბამავთ ფილოსოფოსებსა. მართლაც-და, კნიაზ-ჯან, თქვენ გტანჯვენ ფიქრები. სახის მეტყველება გიმტკიცებს ამასა. ამიტომ საჭიროა გამოსთქვათ, რომ გული მთლიანად შაგრჩეთ.

— თქმით კარგა ვიცი, არა გამოვა რა. ამიტომ ვარჩიე არა ვთქორა, გულში მოვინელო მოუნელებელი დარდები.

— იმ მამი-თქვენის საფლავს გაფიცებ, მე როგორადაც თქვენის სახლის შვილსა და მეგობარსა, გამომიცხადეთ თქვენი მოუნელებელი დარდები.

— რახან დამაფიცეთ, მეც კმაყოფილ ვყოფ თქვენს სურვილსა: ოპეკუნებს, გაკეთების მაგიერ, ფეხ-ქვეშ გაუქელავთ. გაუნადგურებიათ ჩემი მამული. ყოველი გვარი სიპილწე, გარყვნილება და ბოროტი დაუთესავთ. თქვენ დამერწმუნებით, რომ თუ სახლს თავისი პატრონი არა ჰყავს, მოჯამაგირეები კეთილს არ დააყრიან. ეს მატკივებს მე გულსა... მაგრამ შევსწყვიტოთ უსიამოვნო ლაპარაკი; დრო არის ვიანგარიშოთ. ვექსილები თან გახლავსთ?

— ვექსილი-კი აქ გახლავს, მაგრამ, თუ თქვენი ნებაც არის, დარჩეს ისევ თქვენთან ფული.

— არა. მინდა ვალიდან ამოვიდე, რომ თავისუფალი ვიყო. უვალობისთანა ქვეყანაზედ კარგი არა არის-რა.

— თქვენი ნებაა! აი ვექსილი. ამ ვექსილით, რომელიც მოცემულია 1846 წელსა, ოქტომბრის 18 დღესა, გმართებთ თქვენ სამას ოთხმოცდა-ორი თუმანი და ორი მანეთი; ამის ოთხის წლის სარგებელი, როგორც გნებავთ, იანგარიშეთ, თუნდ ორშაურობაზე, თუნდ ექვს კაპეიკობაზე.

— როგორც გნებავდესთ, თქვენ იანგარიშეთ, — მითხრა ალექსანდრემ.

— ვიანგარიშოთ ექვს კაპეიკობაზე; შესდგება სარგებელი: ოთხმოცდათერთმეტი თუმანი, შვიდი მანეთი და ხუთ შაურ ნახევარი.

ალექსანდრემ იანგარიშა და გადმომითვალა ოთხასსამოცდაცამეტი თუმანი, ცხრა მანეთი და ხუთ შაურ ნახევარი. ვექსილი დავხიეთ.

ფულის მიღების შემდეგ, მე რაღაც მიუხვდომელ მდგომარეობაში შევედი: თითქოს მიხაროდა კიდევცა, თითქოს, მასთანვე სინდისი რაღაცას მაყვედრიდა, რომ გამოვსულიყავ ამ მდგომარეობიდან და მესიამოვნებია ალექსანდრესათვის, მე გავაგრძელე გაწყვეტილი ლაპარაკი და ვუთხარ ალექსანდრეს განუსჯელად, რაც პირველი მამივიდა ფიქრში.

— კნიაზო! ნუ გეწყინებათ, მაგრამ ერთი სიტყვა მინდა მოგახსენოთ!

— მიბრძანეთ, თქვენი ჭირიმე!

— ამას მოგახსენებთ, რომ ქართველები დაუდევნელები ხართ და არა ფიქრობთ ხვალისათვის. აი, მაგალითებრ: კურთხეულს მამათქვენს ოცდაათი თუმანი მაშინვე რომ გადაეხადა, ახლა იმისი შვილი ოთხასსამოცდაცამეტ თუმანსა, ცხრა მანეთსა და ხუთ

შაურ ნახევარსა არ გადაიხდიდა.

ესა ვთქვი და მაშინვე ვიგრძენ უგუნური წინდაუხედაობა ჩემი, მაგრამ რაღას გავაწყობდი!

— სარწმუნო ბრძანდებოდეთ, სოლომონ ისაკიჩ! — მითხრა ალექსანდრემ — მე ვალს არ ავიღებ. თუ ავიღებ როგორმე, ოცდაათ თუმანსა ხუთას თუმნამდინ არ ვაქცევ. ნუ გავკიცხავთ ჩვენ მამებსა, რომელთაც მცირედი ვალი ერთი ასად გარდაუქცევიათ; იმათ ჰქონდათ ათასი შესაწყნარებელი მიზეზები. მაგრამ მე გკითხავთ თქვენ: ქართველს სომხისაგან რათ განარჩევთ! განა არ არიან ქართველები ხელმოჭირებულნი და ხვალისთვის მზრუნველნი და სომხები გამბნევენი?!

ეს პასუხი მომცა ალექსანდრემ ასე გულდაწყნარებით, ლმობიერად და მოცინარის სახით, რომ თითქოს სიბრიყვე და უგნურობა ჩემის სიტყვის მიგებისა სრულიად ვერ იგრძნო. მე უადგილოდ შევედი სხვადასხვა გამომიებაში, რომელნიც იყვნენ საწყენნი; ალექსანდრემ კი სრულიად არ მაგრძნობინა ჩემი წინდაუხედაობა. სწყინდა, განა არა, ალექსანდრეს ყოველი ჩემი სიტყვა, მე ამას ვამტკიცებდი მით, რომ ყოველს ჩემს სიტყვაზე ტუჩებს კბილებით დაიკმუკნიდა ხოლმე ის და პასუხს მაძლევდა მოკლეთ და ცივად, თითქო არ უნდოდა ლაპარაკი, — მაგრამ ცდილობდა არ ეწყენინებინა რა ჩემთვის სიტყვით თუ საქმით. ცხადად დავინახე ჩემი უზრდელობა, შევინანე, მოვეხვიე ალექსანდრეს და ვუთხარი:

— კნიაზო, ალექსანდრე! მომიტევეთ ყოველივე, რაცა გაწყენინეთ ჩემის უზრდელობით. თქვენმა ზრდილობამ გონებას მომიყვანა, მომაგონა ზრდილობა, რომელიც მიმიღია ოდესმე ჩემს სიყმაწვილეში თქვენ სახლში. გაზრდილი და ნასწავლი თქვენ დედ-მამის ხელში და მერე განვითარებული ევროპაში, რად არ იქნებით კარგი! ერთი მიბრძანეთ, კნიაზო: ევროპა რად არის განათლებული და სხვა ქვეყნები სიბნელეში?

— გახსოვთ, ქრისტე რასა ბრძანებს სახარებაში? -. მომიგო ალექსანდრემ — “მე ვარო ნათელი სოფლისა”. — ნამდვილად ქრისტე განანათლებს ევროპასა და სხვა მხარეთაცა, სადაცა მისი სახარება არის ხელთმძღვანელი ყოვლის მოქმედებისა. ფრანცია მცირე ჟამს გადაუდგა ქრისტეს სახარებასა, ჩავარდა სიბნელეში, რომლის გამო მოხდა საშინელი არეულობა და, როდესაც ამის შემდგომ, ფრანცია ცხადად მოვიდა სახარებასა, ისევ განათლდა. მე ეს პასუხი მოგახსენეთ თქვენს კითხვაზე, ახლა თქვენ მიბრძანეთ: რა მიზეზია ქებისა, რომელიც მე შემომასხით?

— მიზეზი? მიზეზი ეს არის, რომ თქვენში ვხედავ ღირსებასა, რომელიც არ შემიძლიან არ გამოვთქო.

— რო სცდებოდეთ?

— მე არა ვცდები... მაგრამ, რა მაგ სიტყვის პასუხია, მოდი, კნიაზო, ხვალ დროება ერთად გავატაროთ ჩემთან ჩვენებურად, ქალაქურად.

— რა დროს?

— სადილად. თქვენმა სიცოცხლემ, ალექსანდრე, განგებ თქვენთვისა მაქვს წვეულება; მსურს დაგიახლოვო და გაგაცნო ჩემი სახლი და ცოლ-შვილი.

— დიდად გმადლობ, სიხარულით გაიხლები, მხოლოდ ნება მიბოძეთ ერთი რამ გკითხო!

— მიბრძანეთ, თქვენი ჭირიმე!

— თქვენ იცნობთ თავადს ამირან არაგვლიშვილსა და იმის სახლობასა?

— დიად, ვიცნობ, დაახლოვებით ვიცნობ. თუ გნებავს, იმათაც მოვიწვევ, თქვენმა სიცოცხლემ, ახლავე გაიხლები, დავპატიჟებ. რამდენი საათია ვნახო!.. შვიდია... მაშ იქაც მოვასწრობ, თეატრშიაცა.

— ამაღამ თქვენ იქნებით თეატრში?

— დიად.

— თქვენი სახლობაცა?

— დიად.

— მაშ იქ გავიცნობ თქვენ სახლობასა.

— დიდათ დამავალებთ.

— უთუოდ.

— მშვიდობით!

— მშვიდობით!

IV

დანიშნულ დროს, ესე იგი, რვა საათის ნახევარზე, მივედი თეატრში ჩემის ცოლ-შვილით. თეატრი იყო სავსე ხალხითა.

უნდა მოგახსენოთ, რომ მესამე ყოფნა იყო ჩვენი თეატრში და ასე დიდხანს არ დაგვიგვიანია, როგორათაც ახლა. მიზეზი ვიყავ მე, რადგან გვიან დავბრუნდი კნიაზ არაგვლიშვილის სახლიდან. (ჩემ ცოლ-შვილს, გარდა ისაკისა, რომელიც არ დასდევდა დედასა და დას, თეატრის გზა ჯერ კარგა ვერ დაესწავლათ, რომ უჩემოდ წასულიყვნენ). ამ მცირედი შეცდომისათვის მე გადამხდა სასტიკად: სოფიო და თამარ ერთი საათის წინ მომზადებულიყვნენ და მე მოუთმენლად მიმელოდნენ. რამდენიც დავიგვიანე, მოუთმენლობა თურმე გაუცხოველდათ: შერბოდნენ, გამორბოდნენ. მოსამსახურეები დაფანტეს ჩემს სამებნელად; ხან თურმე ერთის ფანჯრიდან იხედებოდნენ ქუჩაში, ხან მეორე ფანჯრიდან, რომ დავენახე იმათ მე მიმავალი. იმათ ჰგონებოდათ, ვითომც დრო გადასულიყო, ნახევარი წარმოდგენა გათავებულიყო. თამარს ეტირნა მრავალი, ასე რომ თვალეები დასწითლებოდა ცრემლისაგან. როდესაც მე შევედი შინ, უცებ მამცვივდნენ დედა და ქალი საშინელის წივილ-კივილით, თითქოს უბედურება რამ შემთხვეოდათ. უკანასკნელ, ძლივს-ძლივ მივხვდი, რომ მეუღლე და ასული, რომელთაც ციხისუბნის ქოხში არ შეეძლოთ პირდაპირ გაბედვით შემოეხედნათ ჩემთვის, მიწყრებოდნენ დავიანებისათვის. მე ჩემის მხრით ღიმილით და გულდამშვიდებით ვარწმუნებდი, რომ ჯერ არ იყო დრო წარმოდგენისა. მაგრამ არ იქნა, ვერ დავარწმუნე; ქალი ჯერ შემომწყრა, აღარ აპირებდა წასვლას თეატრში, მერე ისევ თვითონვე მოიბრუნა გული და პირველი გაექანა ფაეტონისკენ. აქედან ჩანს, რომ სიმდიდრე ჰბადავს ნებივრობასა და სილაღესა იმათში, რომელთაც თვითონ არ მოუგიათ.

სწორე უნდა მოგახსენოთ, მე თეატრი სრულიად არ მეპიტნავებოდა, რადგანაც არა გამეგებოდა-რა, არც იტალიური ოპერებისა, არც მუზიკისა, მე მხოლოდ დავიარებოდი თეატრში გასაცილებლად და პატრონად ჩემის ცოლვილისა, რომელთაც გაგიჟებით შეიყვარეს თეატრი და, ნამეტნავად, იმ ღამეს უთუოდ უნდა ვყოფილიყავ თეატრში, რადგანაც რაინდიმეც იქ იქნებოდა. მაგრამ ჩემ ცოლ-შვილს რა იზიდავდა თეატრში? დაგარწმუნებთ რომ სხვა არა-რა იზიდავდა, გარდა უგუნური ამპარტავნობისა. იმათ მხოლოდ ერთი აზრი ჰქონდათ: სჩვენებოდნენ საზოგადოებასა, რომ “ჩვენც აქა ვართო”. ის კი აღარ ახსოვდათ, რამდენი ხარჯი უნდება თეატრში წამსვლელსა. გამიგონია, თეატრი დიდი სასწავლებელი, თურმე, არისო; ყოველ პიესაში წარმოადგენენ, თურმე,

კაცის რომელსამე შეცდომებსა და ნაკლებობასა, კეთილსა და ბოროტ მხარესა, აქ უნდა გული და გონება ადევნოს მაყურებელმა და გაიგოს აზრი და მიზეზი მოქმედებისა. ნამეტნავად არ უნდა დაკარგოს არც ერთი ადგილი მღერისა და მუზიკისა, რომელიცა დაატკბობს გრძნობათა და დაარბილებს გულსა. გარდა ამისა, თვით საზოგადოება მაყურებელთა მრავალს რასმეს ასწავლის კაცსა! ახლა ვიფიქროთ ჩვენთვის, რაღა ხელი მაქვს მე თეატრში, თუ არას დავინახავ, არ გავიგებ, არ გავიგონებ და არ ვისწავლი! აგერ რამდენი წელიწადია, რაც ჩემი მეუღლე დაიარება თეატრში და მრავალჯერ უნახავს იმას ოპერა “Севильский Цирюльник” (სევილიელი დალაქი); ჰკითხეთ — თვითონაც დალაქის ქალია — რისათვის სევილიელი დალაქი მოხუცებულ კაცს, მოპარსვის მაგიერ, საპნით მოუთხუპნისთქო პირისახეს? დაგარწმუნებთ, პასუხს ვერ მოგცემს... მაგრამ მე ავცდი ჩემს საგანს.

ჩვენ გვეჭირა ლოჟა მახლობლად სამეფო ლოჟისა.

ჩემი თამარი სხვაზე გადამეტებულად იყო მორთული. ბრილიანტის ქინძისთავები ებნია ოქრომკედით ნაკერს ალისფერ ხავერდზე, თავსაკრავში. ყურები, ყელი, გული და მაჯები მოეკაზმა ძვირფასი ბრილიანტის საყურეებითა, ფორმუარითა, ქინძისთავებითა, ბრილიანტებითა, ოქროს მინანქრიანი საათითა და მარგალიტისა ძეწკვითა. ორივე ხელის თითებზე აესხა მრავალი ბრილიანტისა და ფირუზის ბეჭდები, რომელზეც ფერჩატკები ველარ ჩაეცო და ამის გამო შიშველი ხელები შავ გლასის კაბაზე უჩნდა შავად: ალისფერი ოქრომკედით ნაკერ ლენტის გულისპირი და სარტყელი, იმავე ფერის გლასის სახელოები უფრო დაამშვენებდნენ ჩემს თამარს, თუ რომ ბეჭდების მაგიერ სცმოდა თეთრი ზედგამოწყობილი ფერჩატკები. თამარი იჯდა უძრავად გაშემებული, მხოლოდ ხანდახან ხელებით გაისწორებდა ხოლმე კავებსა განგებ, მგონია რომ დაენახათ იმის ბრილიანტები.

იმ ღამეს თამაშობდნენ “ნორმა”-სა.

ხუთიოდე მინუტი ვისხედით ჩუმად და ვსინჯავდით ლოჟებში მსხდომარეთა. მერე მე შევსწყვიტე მდუმარება და სასიხარულო ახალ ამბად ვუთხარი ქალებს:

— იცით, ქალებო, ახალი ამბავი? ალექსანდრე რაინდიძე იქნება ამაღამ თეატრში. თამარს შეუბროწავდა ლოყები.

— აბა, რომელია თქვენი მოწონებული ალექსანდრე რაინდიძე? — მკითხა თამარმა მინაზებულის ხმით და ტუჩის აწევით.

— ჯერ არ მოსულა; მეც იმას ვათვალთვლებ. ისაკი-კი აქ არის.

— შენი ჭირიმე, სოლომონ ისაკიჩ-ჯან, გვიჩვენე ალექსანდრე რაინდიძე, როდესაც მოვიდეს, — მითხრა ჩემმა მეუღლემ.

— ბატონი ხარ, მაგრამ თვითონ ალექსანდრე გვნახავსთ აქ და გაგიცნობსთ.

მე გავიშეშე თვალები, რომ დახამხამებაში არ ამცდენიყო შემოსული რაინდიძე. ამ დროს მე შევნიშნე რამდენიმე ყმაწვილი კაცი, ჩვენებურები, რომელნიც ისხდნენ პირველი კრესლოების რიგობაზე და წამდა-დაუწუმ შერბოდნენ და გამორბოდნენ გარედ, და რას არიგებდნენ არ ვიცი, მე კი იმათმა ურიგო ქცევამ გული გამისივა ჯავრით...

ზარი დააწკარუნეს და რაინდიძეც შემოვიდა. მცირე ხანს შესდგა ის კარებში, თვალი გადაავლო ლოჟებსა, დააშტერდა განსაკუთრებით ერთ ლოჟასა, რომელშიაც ისხდნენ არაგვლიშვილის სახლობა, და მერე, როდესაც მეორედ დააწკარუნეს ზარი, დაჯდა

პირველ რიგობაში.

— აი, აი, რაინდიძე, ქალებო! — ვუთხარი მე ჩემს ცოლ-შვილსა.

— აბა, აბა, რომელია? — მკითხეს დედამ და ასულმა ერთის ხმით.

— აგერ, კარებში რო დგას.

— იფ-იფ-იფ! იფ-იფ-იფ, აბა! კარგი ყმაწვილი კაცი ეგა ყოფილა! — მითხრა სოფიომ. —

შენ ნუ მომიკვდები, სოლომან ისაკიჩ. მიკერებული არა აქვს რა რაინდიძეს. ეტყობა, კარგი გაზდილი უნდა იყოს. სოლომან ისაკიჩ-ჯან, შენს სახელს ვენაცვალე, ნუ დაივიწყებ შენს აღთქმასა, ჩემი თამარი შერთე, როგორც უნდა დაგიჯდეს.

თამარს გულმა ცემა დაუწყო.

— შენს მზეს ვფიცავ, სოფიო, ჩემი საფიქრებელი ეგ არის, უნდა ვეცადოთ, თუ ბედიც არის.

— ბედი! — წაიბუტბუტა თამარმა ტუჩ-აწვევით.

პირველ მოქმედებაში ერთს აქტრისას და ორს, მგონია, აქტიორს საზოგადოებამ ტაშის კვრით მოუწონა მღერა. მერე კიდევ აქტრისამ დაიწყო მღერა. მთელი საზოგადოება, — ასე გასინჯეთ რაიოკშიაც, — გაჩუმდა და დაუწყო ჭკრეტა საკუთრად აქტრისასა, ასე რომ არავინ მცირეოდენ გვერდზე არ მიიხედა. ეს ღრმა სიჩუმე მივიღე ნიშნად იმისა, რომ აქტრისა იმდეროდა სამაგალითოდ კარგა, და, რადგანაც მე იქამდე ტაში არ დამეკრა არავისთვის, უცებ — იმ დროს, როდესაც ყველას ყური უნდა დაეგდო — ავტებე ტაშისკვრა და თან ხმამალა შევღრიალე.

— ბრავო! ბრავო! ბრავო! ბისსს!..

ჯერ ისევ ვაბარტყუნებდი ხელებითა და ვღრიალებდი, რომ მთელმა საზოგადოებამ აქტრისას თავი დაანება, შემომხედა მე და მაჩუმებდა, ყველა მიბრძანებდა: “სუო”... არ შემიძლიან ავწერო, რაც მე იმ საათს დამემართა! მომივიდა სირცხვილის ღიმილი, თავპირი ამენტო, ოფლში გავიწურე, თავბრუ დამესხა, კინალამ დავეცი ის ღამე და საათი ჯერაც არ დამვიწყებია. ყველასი ჯავრი ამოვიყარე აქტრისაზე, რომელსაც ჩემს გულში მრავალი ცუდი ვკადრე. ღმერთო ჩემო! რა ცოდვის კითხვა იყო ჩემი, ერთი არავინ ამყვა, რომ ეგების დამმფაროდა უადგილო ყვირილი და ტაშისცემა! რამდენჯერ მომხდარა, რომ რაიოკში უკანასკნელს კინტუას აუტეხია, დროსა და უდროოს ტაშისკვრა და დაუსრულებია გენერალს; მე კი ყველამ მარტოდმარტო დამიტევა, გამაცრუა და შემარცხვინა!..

პირველი მოქმედება გათავდა. ამომეჭრა ჩემი ისაკ, რომელმაც გულმოსულმა მამხილა უადგილო ტაშისკვრა... მე რაღა სევდის გაცხოველება მეჭირებოდა!

ისაკიც დავითხოვე, სევდასაც დავსძლიე და მოვემზადე რაინდიძის მისაღებად, მაგრამ სად იყო რაინდიძე! არ ამოვიდა ჩვენთან. დავუწყე ლოყიდან თვალებით ძებნა, არც თავის ადგილას იყო; პირდაპირ გავიხედე, ერთიც ვნახოთ, ჩვენი ალექსანდრე ემუსაიფება არაგლიშვილის ქალსა!.. დასწყევლოს ღმერთმა ეშმაკი. ისე რად მეწყინა?! ჩემი სოფიო და ნამეტნავად თამარ ხომ დაიხოცნენ...

მეორე ანტრაქტში ჩვენ იმედი სრულიად აღარ გვქონდა ალექსანდრეს ამოსვლისა, ვისხედით ნაღვლიანად და პირდაკეტილნი. უცებ შემოვიდა რაინდიძე. ღვთის წყალობა თქვენ გაქვსთ, ჩვენ სიხარულით ავივსენით, აღდგომის დღე დაგვიდგა!

— აა, სოლომონ ისაკიჩ! მშვიდობა თქვენს ნახვას, — მითხრა რაინდიძემ და ხელი ჩამომართო.

არ ვიცი სიხარულისაგან მომივიდა, თუ ხალხში გამოუსვლელიაგან, ხელი კი ჩამოვართვი ალექსანდრეს, მაგრამ ხმა ველარ ამოვიღე, გავშეშდი, დავმუნჯდი და ვერც გავაცანი ჩემი ცოლ-შვილი.

— თქვენი სახლობანი ბრძანდებიან? — მკითხა ალექსანდრემ სწრაფად, თითქოს მიმიხვდა ჩემს მიუხდომლობას.

— დიად, გახლავთ!

— გახლავარ ალექსანდრე რაინდიმე, მსურდა თქვენი გაცნობა, ვემბდი შემთხვევას, და დიდად ვმადლობ სოლომონ ისაკიჩს, რომ ეს შემთხვევა მომცა, — უთხრა მცირედის და ნარნარის თავის მოდრეკით ალექსანდრემ ჩემ ცოლ-შვილსა.

სოფიო და თამარ ფეხზე იდგნენ გაშეშებულნი და მუნჯად. ბოლოს ალექსანდრეს თხოვნით დასხდნენ სკამზედ.

— ხომ მშვიდობით ბრძანდებით, კნიაზო? — უთხრა ჩემმა მეუღლემ ალექსანდრეს.

თავად ჩემის ურიგოს ქცევით, პირველ მოქმედებაში, გულში ვიყავ დაჭრილი, ახლა-და ჩემის მეუღლის უგუნურმა მოკითხვამ უფრო დამიწყლულა გული! რა დამემართა იმ დამეს! რაღა სვემ დამიწყო დევნა! რაღა ჩემზედ მოიცალა შეუბრალებელმა სვემ! ჩვენთვისა ვთქვათ, რა მოკითხვა არის: “ხომ მშვიდობით ბრძანდებით, კნიაზო”, რომელიცა ჯერ არსად არ ენახა და ის იყო გაიცნო სოფიომ. ამ გვარად უნდა მოიკითხონ მხოლოდ იგი, ვინცა ყოველთვის ავადმყოფობს, ანუ განთავისუფლებულა ავადმყოფობისაგან, ანუ აღშფოთებულ ცხოვრებაშია.

ალექსანდრემ მსუბუქად თავი დაუკრა და მაშინვე დაუწყო ლაპარაკი, რადგანაც ჩვენ ყველას ენა ჩაგვივარდა მუცელში.

— კარგი ოპერაა “ნორმა”, მუზიკა ხომ საუცხოვოა!

— მე არ მომწონს არც მუზიკა, არც “ნორმა” — თქვა სოფიომ.— ქალები გაჰკვივიან, რაც ძალი და ღონე აქვსთ, კაცები ღრიალებენ უმსგავსოდ. მუზიკისას ვერას გაიგებს კაცი, რას უკრავს. ხან ერთი უკრავს, ხან ორმოცნი, ხან სტვენენ, ხან აურევენ, — გული გააწყალეს! მე მომწონს მხოლოდ საზოგადოება, თვითან თეატრი, აქტიორებისა და აქტრისების ჩაცმა.

— ვაიმე, ეს რა ღმერთი გამიწყრა! — ვთქვი მე ჩემს გულში.

როდესაც სოფიომ ბოდვა დაიწყო. ხან თვალით, ხან წარბით ვანიშნე, რომ დაჩუმებულიყო, მაგრამ სოფიომ ენა ამოიღვა და აღარ დააყენა. იმოდენი არ იცოდა, რომ რახან ალექსანდრეს მოსწონდა ოპერაცა და მუზიკაცა, იმასაც აღარ უნდა დაეწუნებინა. მაგრამ ალექსანდრე არ შეკრთა და, რომ პირდაპირ წინააღმდეგის სიტყვის მიგებით არ ეწყენინებინა სოფიოსთვის, მიუბრუნდა თამარს კითხვით:

— თუ არც თქვენ მოგწონსთ “ნორმა” და მისი მუზიკა, მაშ დავეთანხმები თქვენს მშობელსა.

— მე მამწონს, — მიუგო თამარმა ხმით, თითქოს კატა კნავისო.

— ახ, ქართული სიმღერა რა დამატკობელია! — განაგრძო სოფიომ — რა სასიამოვნო არის!

— თანახმა ვარ. ქართული სიმღერა დიად სასიამოვნოა, მაგრამ ჩვენში უბედურება ეს არის, რომ იშვიათად ვინმე სწავლობს, — უპასუხა ალექსანდრემ.

ამ დროს რამდენიმე პირის თხოვნით მუზიკანტების უფროსმა — აი ყოველთვის ჯოხს რო იქნევს — დაუკრა სკრიპკაზე რაღაცა.

— ამას რაღას აზუილებენ? — წამოიყვირა სოფიომ კასკასით, რომელიც კარგა ხანს არ გაათავა. თამარიც აჰყვა დედასა.

— მშვენიერად უკრავს, სოლომონ ისაკიჩ, — მითხრა ალექსანდრემ. — გაგიგონიათ ბულბულის სტვენა? აბა, ყური დაუგდეთ! თითქოს ბულბული არ უსტვენს?! ალექსანდრემ თავი დალუნა, ყური დაუგდო და მაშინ აიხედა, როდესაც დაჩუმდა სკრიპკა.

ალექსანდრეს ჩაგონებით მე ყური დავუგდე. ალექსანდრე არა სტყუოდა...

V

სოლოლაკზე მე ვიყიდე დიდი ორეტაჟიანი სახლი, რომელიც საუცხოვოთ მოვაწყე და მოვრთე. ერთი ნახევარი ამ სახლისა — სამი ოთახი და ორი ზალა — გავმართე ევროპის გემოვნებაზე, მეორე ნახევარი ჩვენებურად — ქართულად. არა დავიშურე-რა, რომ სახლი ყოფილიყო დიად მდიდრულად შემკული. ძლიერი ფული დავლუპე.

ძლიერი ფული დავლუპე, მაგრამ, როგორადაც ცერცვი კედელზე, ჩემს გულს არ ეკარებოდა: არცა ძვირფასს მებელზე გადაკრული ხავერდი, ხავერდების ფარდები კარებზე და ფანჯრებზე, არცა უმრავლესი ვერცხლეული და სხვა მრავალი სამკაული, ამიტომ, მგონია, რომ სული არა მქონდა მომართული ისე, რომ ესურვა მას სიმშვენიერე სამკაულისა. ყოველივე, რაც იპოვებოდა ჩვენს სახლში, იყო ჩინებული და იშვიათი, მაგრამ მე მოვრთე სახლი არა ჩემის გემოვნებით, არამედ მიხედულობით და იმ აზრით, რომ სხვაზე მდიდრულად მქონებოდა სახლი მორთული. იქნება არაფერში არ იპოვებოდა გემოვნება, გარდა სიმდიდრისა. მე ვფიქრობდი, სიმშვენიერე წარმოსდგებოდა მხოლოდ ძვირფასი ნივთისაგან. რასაკვირველია, თვით ძვირფასი ნივთი იქნება გემოვნებით შემკული, მაგრამ ნივთმა რომ არ დაჰკარგოს თავისი სიმშვენიერე, კაცმა უნდა იცოდეს, სად დასდვას ისა და როგორ მოიხმაროს. სიტყვით, მე არ ვიყავ დაბადებული, რომ ტრფიალებით მესურვა ყოველივე მშვენიერება და ეს მშვენიერება ყოფილიყო სული ჩემის სიცოცხლისა. ნუ გიკვირთ. მართალია, გული კაცისა მიელტვის ყოველს მას, რაც-კი არის უდიდესი და დიდმშვენიერი. ეს ის არის, რომ კაცი მიელტვის თავის პირველ მდგომარეობასა — დიდებასა და ნეტარებასა — რომელიც მას დაუკარგავს. ეს მილტოლვა ტრიალებს გულში და, კაცთ უმეტეს ნაწილში, გარეგნად სრულიად არა სჩანს, დამარბულია, სხვადასხვა მიზეზების გამო, მაგრამ არიან გვამნი, რომელნიც ვერ დაიტევენ გულში ამ გრძნობასა, აღიძვრიან მისგან და მიელტვიან უკეთესობას, განცხრომას, დიდებას, ყოველს მშვენიერებას. ამის გამო დაიბადა გამშვენიერებული ხელოვნება და სწავლა, სიტყვიერება, გემოვნება, ზრდილობა და სხვ.

დასასრული იმათი მოქმედებისა ერთია — დიდება და ბედნიერება, მაგრამ ღონისძიებანი, არჩეული მიწვდომად ამ დასასრულისა, არიან სხვადასხვანი. ესრეთი გარჩევა, რასაკვირველია, წარმოსდგება იმათ სულის სხვადასხვა მდგომარეობისაგან.

ერთის გრძნობასა და მდგომარეობასა ძნელად თუ მიიღებს სრულის ძალით მეორე. შეიძლება შევიყვარო რომელიმე ჩინებული ქმნილება კაცისა, მაგრამ ამ კაცის გრძნობასა, იმის სულსა მე ვერ ჩავიდვამ. ვხედავ კაცსა, რომელიც ცხოვრობს და იცვამს გემოვნებით; მომწონს იმისი გემოვნება, შემიძლიან მივბამო კიდეცა, მაგრამ გულს არა აქვს მიზიდულება განავითაროს ჩემში გემოვნება. ერთს უყვარს დიდკაცობის დიდება და ელტვის მას, მზათ არის მოიხმაროს ყოველგვარი ღონისძიება, რომ გადიდვაცდეს; მაგრამ მე ამგვარი დიდება არც მიყვარს, არც მსურს. მე მსურს აი როგორი დიდება: რომ

ჩემზე მდიდარი ქვეყანაზე არავინ იყოს, მაგრამ მეორეს უკვირს ჩემი სურვილი. იქნება მკითხონ: თუ ჩემი გული ტრფიალებით არ ისურვებს ყოველს მშვენიერებას, მაშ, როგორ-ღა საუცხოვოთ მოვაწყე და მოვრთო სახლი ევროპის გემოვნებაზე?...

აი პასუხი: ევროპული გემოვნება მე მეყურება, ვისაც სახლი მომართული აქვს ისე, როგორათაც ევროპიელთ აქვთ სახლები მორთული, ესე იგი, კრესლოებითა, სკამებითა, დივნებითა, სტოლებითა, სარკეებითა და სხვა. სიტყვაცა საუცხოვო ვიხმარე ამიტომ, რომ როგორც ზევითა ვთქვი, ყოველივე ნივთი იყო ძვირფასი. ძვირფასი ნივთები განვითარებულმა გემოვნებამ კი არ ამარჩევინა, ჩემმა გულის მიზიდულებამ კი არ მომაწონა, ჩემი გულის სასიამოვნოდ კი არ ვიყიდე, არა, მე ვიყიდე ძვირფასი ნივთები ამიტომ, რომ ყველას ეთქო — ძვირფასიაო. ამიტომაც კიდეც, რომ ჩემმა ცოლმა და შვილებმა ძალა დამატანეს.

იქნება მკითხველმა ისურვოს ავუწერო, როგორის გემოვნებითაც მქონდა მე საუცხოვოდ მოწყობილი და მორთული სახლი ევროპის გემოვნებაზე. მომიტევეთ, ჩემო საყვარელო, მე თქვენს სურვილს ვერ აღვასრულებ, რადგანაც გემოვნებისა არა გამეგება-რა.

მაგრამ, უკაცრავად, მე თქვენ მოგახსენებთ ორს მაგალითს, შესახებ თქვენის კითხვისა, და იქნება მიხვდეთ, რასაც ეძებთ. პირველი — ევროპიულად მორთული ოთახები მე მქონდა დაკეტილი და არავისთვის არ გავაღებდი, მანამ მეჯლიში არ მექნებოდა.

მეორე დღეს, შემდეგ წინა თავში აღწერილის სცენისა, მე მქონდა წვეულება და ამიტომ დილით გავაღე ოთახები. სხვა ურიგობასთან, რომელსაც აქ არ ავწერ, ხავერდის ფარდებსა დასდებოდა მტვერი, რომელსაც არ მივაქციე ყურადღება, მანამ ერთმა სტუმარმა (ნათესავმა) არ მამხილა.

მეორე — წვეულების გამო ჩემი თამარი მოირთო. იმას ეცო მუქი პირისფერი გლასის კაბა, ყვითელი ლენტის ოქრომკედით ნაკერის გულისპირითა და სარტყელითა; ნაკერი ალისფერ ატლასზე თავსაკრავი შემოეკრა და ალისფერი კოპი ჩაედო. ისევ ის ბრილიანტები, მარგალიტი და ოქრო გაეკეთებინა, რომელნიც ჰქონდა თეატრში.

ხელებზე ჩაეცო თეთრი ფერჩატკები მოდიდრონი, ადვილად ჩასაცმელი და გასახდელი. რომ არ შევცოდო, ჩემის ქალის სამკაული, რომელიც ზედ ჰქონდა იმ დღეს, ღირდა ორას თუმნად, მაგრამ არაგვლიშვილის ცოლმა შენიშნა, რომ ჩემ თამარს ვერ შეეხამებინა ტანისამოსი.

განვაგრძელოთ ახლა ჩვენი ისტორია.

მოაწია სადილობის დრომ და მოწვეული სტუმრები შეიკრიბნენ, გარდა რაინდიძისა, რომელმაც დაიგვიანა. სტუმრების შემოსვლის დროს, მე შევნიშნე იმათ სახეზე პირმოთნეობა. ყველამ, გარდა არაგვლიშვილის ცოლ-შვილისა, უგემურად და თითქოს უნებურად შემომდრიჭა, მიალერსა, ზოგმა ქება შემასხა, ზოგმა დამლოცა. მაგრამ ცხადად ეტყობოდათ, რომ ამას იქმოდნენ დაბალსულობით.

ქალები, სტუმრები, ძლიერ იყვნენ დართულნი, ამათში ერჩევოდა არაგვლიშვილების თვრამეტის წლის ქალი, სახელი მისი ელენე. ელენე არ იყო, როგორც იტყვიან, კალმით ნახატი მშვენიერი, არ უბრჭყვიალებდნენ ბრილიანტები, მაგრამ ელენემ დასჩაგრა ყველანი. იმასთან ყველა დაბნელდა. პირველში უსიამოვნოდ შეიქმნენ ყველანი. ნახეს რა თავიანთი დამჩაგრავი. შემდგომ კი, როდესაც ნახეს ელენეში ზრდილობა,

თავისუფალი მიხვრამოხვრა, ტკბილი და ალერსიანი სიტყვა-პასუხი, კეთილი გული, ამასთან ქალი ფაქიზი, ლამაზი, თითქმის უნაკლულო და გემოვნებით ჩაცმული, ისე

შეიყვარეს, რომ ერთმა ქალთაგანმა მითხრა: “ეს ქალი (ელენე) რომ ჩაიყლაპებოდეს, შენს სადილს აღარ ვინდომებდი და მაგას ჩავყლაპავდი, ასე შემეყვარდაო”.

ჩემი სოფიო აიძრიზა და მრუდის თვალთ მიყურებდა ელენეს მოპატიჟებისათვის.

თამარ ხომ აილანდა და დაიკარგა ამიერ — სოფლიდან. ვერც ელენეს იმასთან

მუსაიფობამ, ვერც საზანდრებმა ვერ დაამშვიდეს საცოდავი თამარ.

მოვიდა რაინდიძეცა.

რაინდიძემ ჯერ ერთობრივ ყველას თავი დაუკრა. მერე ხელი ჩამოართო ჩემს მეუღლეს და ბოდში მოიხადა დაგვიანებისათვის. მერე მიუბრუნდა თამარს. ხელი ჩამოართო, მოიკითხა და მაშინ თავი დაანება, როდესაც მობეზრდა თამარის სიჩუმითა. უკანასკნელ მივიდა ელენესთან. ორივეს ლოყები შეუბროწავდათ.

— მე თქვენ გემდურით, — უთხრა ღიმილით ელენეს ალექსანდრემ.

— მეც თქვენ გემდურით, — უპასუხა ელენემ აგრეთვე ღიმილით.

— თქვენ რად მემდურით? — ჰკითხა ალექსანდრემ.

— ჯერ თქვენ მიბრძანეთ, რად მემდურით?

— მოგახსენებთ: ჩემს ვიზიტს არ მოუცადეთ, როგორც აღმითქვით.

— თქვენმა სიცოცხლემ, სამის ნახევრობამდის გელოდენით, ამაზედ მეტი ლოდინი აღარ შეიძლებოდა, ამიტომ რომ შევაწუხებდით სოლომონ ისაკიჩსა და იმის სტუმრებსა.

— ახლა თქვენი რიგია. მიბრძანეთ, რად მემდურით? — ჰკითხა ალექსანდრემ.

— ამიტომ, რომ თქვენ მე მემდურით: ნეტავი ჩემზედ ძვირი გული არავინ იქონიოს!

— მამიტევით, მამიტევით! მე ვარ თქვენთან დამნაშავე, შევრიგდეთ...

ალექსანდრე ეხუმრებოდა ელენეს და ეს ხუმრობა ყველას იამა, ყველას მოეწონა.

თამარ გაბუვდა, ამის შემდეგ ალექსანდრე ადგა და გვერდით მოუჯდა თამარსა. სოფიოს და თამარს, თვითონ მეც, სიამოვნება გამოგვებატა სახეზე.

— მოხარული ვარ, — უთხრა ალექსანდრემ თამარსა — მოხარული ვარ, რომ ევროპის განათლება გადმოვიდა საქართველოში, რომ ყველა ელტვის განათლებასა. ამასთან უფრო მოხარული ვარ, რომ ჩვენი ძველი დებულება და ჩვეულება, მაგალითებრ, ქართველი ქალის ჩაცმა-დახურვა მცირედ ვისმე გადუგდია. ამ მცირედის გარდა, სხვანი ამტკიცებენ, რომ იმათ აქვსთ მამა-პაპის თვითმდგომარე ხასიათი, აქვსთ ამპარტავნება დაიცვან თავიანთი საკუთარი ჩაცმა-დახურვა, რომ ქვეყანამ ყოველთვის გვიყუროს და იცოდეს: “ერთხელ ჩვენც ვიყავით და კიდევაცა ვართ!”

ალექსანდრე ელაპარაკებოდა თამარს დაბალის ხმით, ასე რომ სხვათ არ ესმოდათ.

საწყალმა თამარმა ტუჩები ძლივ გახსნა და ორიოდე სიტყვით გამოსთქო თავისი სიყვარული ქალის ქართული ტანისამოსისა. ცუდ მდგომარეობაში იყო ჩემი თამარ. თუ გაგრძელებულიყო იმათი ლაპარაკი, შენი მტერი, რაც დღე თამარს დაადგებოდა! მაგრამ დედამ უშველა.

— ხომ მშვიდობით ბრძანდებით, კნიაზო? — შეჰყვირა უცებ სოფიომ.

— რას მიბრძანებთ, თქვენი ჭირიმე, — ჰკითხა ალექსანდრემ სოფიოს.

— თქვენ მოგახსენებთ, ხომ მშვიდობით ბრძანდებით? — მიუგო სოფიომ...

— “აი, აი, აი!” — ვთქვი თითქოს მეხ-დაცემულმა და გამოველ მეორე ოთახში, რომ აღარ გამეგონა სოფიოს მესამე მოკითხვა, გონებას რომ მოვედი, შემეშინდა, სოფიოს უგუნური ლაპარაკი არ გაეგრძელებინა და მივიწვიე სტუმრები სტოლზე.

ალექსანდრემ მაშინვე უთავაზა თავისი მარჯვენა მკლავი თამარსა, მარცხენა ელენეს და

მკლავი-მკლავში გაყრილნი შეიყვანა ზალაში, სადაც იდგა სტოლი, დაჯდა და აქეთ-იქით შემოისხა. ქალები დასხდნენ ერთ მხარეს, ვაჟ-კაცნი მეორე მხარეს, ალექსანდრე სუფრაზედ ემსახურებოდა და დროს ატარებინებდა ორსავე თავის ქალს— ელენესა და თამარს.

— კნიაზ-ჯან — უთხრა ალექსანდრეს ერთმა სტუმართაგანმა არაქელ ნიკიტჩიმა — კნიაზ-ჯან, ეგ რა ჰქენ, რომ შენ ორი გვრიტი აქეთ-იქით შემოისხი, ჩვენ კი ცალკე ობლებსავით დაგვსხი; განა ჩვენ კი არ გვეამება გვრიტებში ჯდომა და იმათი ღულუნი?! — აქ თავისუფლება და თანასწორობა უნდა იყოს! — უპასუხა ალექსანდრემ — ვინ დაგიშალათ გვრიტებთან ჯდომა?

— მაშ, კნიაზ-ჯან! რახან თავისუფლება და თანასწორობა უნდა იყოს აქა, მოდი ერთი, შენი ჭირიმე, ქეიფი გავწიოთ. ის რომელი ფილოსოფოსი იყო, ქეიფი და განცხრომა რომ ჰყვარებია?

— ეპიკური.

— აი, ნამდვილი ბრძენი ის ყოფილა. მაგრამ არც თქვენ ბრძანებულხართ ნაკლები... “ეი, ნოე ნუნუას მიუჯდა, წყალი პირუტყვს მიანება”, — მღერით თქო არაქელ ნიკიტჩიმა და თან დაასხა სამ სტაქანზედ ღვინო, თეფშზე დააწყო და შეჰყვირა:

— ყმაწვილებო! სმენა იყოს და გაგონება: ყველანი, ქალების გარდა, განიმეორებენ არაქელ ნიკიტჩის სიტყვებს:

ზა ზდაროვიე,

ზა ზდაროვიე,

ნაშემუ,

ნაშემუ,

კნიაზუ

კნიაზუ

ალექსანდრუ,

ურაააა!!!

ზა ზდაროვიე,

ზა ზდაროვიე,

ნაშემუ,

ზა ზდაროვიე,

ზა ზდაროვიე,

ნაშემუ,

ნაშემუ,

კნიაზუ

კნიაზუ

ალექსანდრუ,

ურაააა!!!

ზა ზდაროვიე,

ზა ზდაროვიე,

ნაშემუ,

კნეიჟნუ,

ხოროშომუ კნეიჟნუ,
ელენუ,
ელენუ,
ელენუ, ურააა!!!
ზა ზდაროვიე,
ნაშემუ,
ნაშემუ,
ნაშემუ,
თამარუ სოლომონიჩუ
ურააა!!! ურაა!!!
კნეიჟნუ,
ხოროშემუ კნეიჟნუ,
ელენუ,
ელენუ,
ელენუ, ურააა!!!
ზა ზდაროვიე,
ნაშემუ,
ნაშემუ,
ნაშემუ,
თამარუ სოლომონიჩუ
ურააა!!! ურააა!!!

— კნიაზო ალექსანდრე, კნეიჟნა ელენე, თამარ სოლომონიჩ! სამნივე კარგი გვრიტები შეყრილხართ, ღმერთმა გადღეგრძელოსთ. — თქვა არაქელ ნიკიტიჩმა და სამი სტაქანი დალია — იმის მაგალითს შეუდგნენ დანაშთენნი ვაჟკაცნიც.

— კნიაზჯან (სიმღერით თქვა არაქელ ნიკიტიჩი), “ოდეს ვარდს ბულბული შეტრფოდეს და გრძნობით ეუბნებოდეს — მიყვარხარ”... ახ, შენი კი ჭირიმე, კნიაზო ალექსანდრე!

— არაქელ ნიკიტიჩ! ნება მიბოძე დაგიკოცნო ეგ დაშაქრული ტუჩები, — უთხრა ალექსანდრემ.

— შენი კი ჭირიმე! მზად გახლავარ სამსახურში!

ალექსანდრემ და არაქელ ნიკიტიჩმა დაჰკოცნეს ერთმანეთი.

ელენე შეწითლდა.

თამარ ფიქრში იყო წასული, სტუმრები გამხიარულდნენ; მესაზანდრენი გახელდნენ,

აღარ ზოგავდნენ ნიჰსა და ცოდნასა, მოვიდნენ გრძნობაში და იმათგან გრძნობით

გამოთქმული სიტყვები აგიჟებდნენ ყველასა, ნამეტნავად ქალებსა. ელენე და

ალექსანდრე ხომ აენტნენ, იწოდნენ... მხოლოდ თამარ ვერ გამხიარულდა, თუ

ალექსანდრე ელაპარაკებოდა, მაშინ კიდევ გადიყრიდა ნაღველსა, და როდესაც

ალექსანდრე დაელაპარაკებოდა ელენეს, თამარ ოხრავდა. მებრალეობდა საცოდავი!

სოფიო იყო ნამეტნავად გულმოსული ელენეზე და ჩემზე. ელენეზე — იმიტომ, რომ ეჭვი

ჰქონდა, არ დაანებებდა ის ალექსანდრეს თამარსა. ჩემზე — ამიტომ რომ, იმის ფიქრით,

მე რომ ელენე არ მომეპატიჟნა, ალექსანდრეს მოეწონებოდა თამარ და მაშინ სადღა

წაგვივიდოდა. მაგრამ უსაფუძვლო იყო ესა!

მოთმინებიდან გამოვიდა დალაქის ქალი, იმას სწყინდა ალექსანდრე და ელენე ერთად

რად ისხდნენ: მოინდომა იმათი ერთმანეთთან გაშორება. იმისი რჩევით, მე ვთხოვე არაქელ ნიკიტჩისა, გადაეპატიჟებინა მცირედ ხანს თავისთან ალექსანდრე. არაქელ ნიკიტჩმა აასრულა ჩემი თხოვნა. ალექსანდრემ — არაქელ ნიკიტჩისა. მე დავიჭირე ალექსანდრეს ადგილი სუფრის აღებამდის.

სოფიო გამხიარულდა, თამარ ეგრეთვე, ელენე დაიჭრა გულში. შხამად შეერგო სადილი და სიამოვნება...

VI

...კაცი უნდა დაბერდეს და არ იცოდეს, რა არის მისი სასარგებლო, რა არის სავნებელი! რად მინდა ჭკუა, თუ წინად არას მოვიფიქრებ, რად მინდა თვალები, თუ არა-რას დავინახავ, არ გავარჩევ. რა ჭკუაში მოგივიდა ელენეს მოპატიჟება, თამართან ახლო მოსმა. აბა, თქვენი ჭირიმე, თამარ ელენესთან რა გამოჩნდებოდა! სილამაზე იქით გადავსდოთ, მაინც კიდევ ელენე ზრდილობით, სიტყვა-პასუხით ძლიერ მაღლა იდგა თამარზე. ელენე გამოსულია საზოგადოებაში, ნასწავლია, ნაკითხია. ელენეს მრავალი მასწავლებელი ჰყოლია, მრავალ კავალერთან დრო გაუტარებია, ახლა არაისგან არ შეკრთება, ენას ნერწყვი ვერ დაუბამს, გავლაში მუხლები არ მოეკვეთება და მრადი-მრუდედ არ გაივლის. თამარი-ლა? რომელს სასწავლებელში გაზარდე, რომელს საზოგადოებაში გამოიყვანე? თექვსმეტი წლისა ციხის უბნის ქოხში, ემმაკების სადგომში არ მოჰყარე?..

— რა გინდა, დედა-კაცო, ჩემგან?

— როგორ თუ რა მინდა! ის დრო წავიდა, როდესაც გასაოცარს მოთმინებაში გყვანდი! როგორ მოვიფიქრებდი, რომ სოლომან მეჯღანუაშვილი, გაქონილი, მიგლეჯილ-მოგლეჯილი, იყო მილიონის პატრონი! როგორ წარმოვიდგენდი, რომ შენ გქონდა მიწაში დამარხული მილიონი, მაშინ, როდესაც მე შენი სიყვარულით და ხათრით დავეთრევიოდი ცისმარა დღეს, — სიცხეში, სიცივეში, ავდარში, — სავაჭროს ვყიდულობდი, ვყიდდი და პურს გაჭმევდი.

— რას იქმობდი?

— არ მოვიტმენდი, შენმა მზემ, ენით გამოუთქმელს მწუხარებასა. მაშინ მეგონე შენ უკანასკნელი გლახაკი და, რომ სიგლახაკის გამო ვნება არა შეგმთხვევიყო-რა, მე ვითმენდი, გემონებოდი, არაფერში არ გაწუხებდი, მაგრამ მე ძველს ვალს არ გთხოვ, მე გთხოვ, უპატრონე შენს ქალს, რომელიც წუხელის მთელ ღამეს ოხრავდა და ტიროდა. როგორც თავი აშაღე, ბოლოც ისე გაადევნე. ჩვენ არც ვიცნობდით რაინდიძესა, არც ფიქრში მოგვსვლია იმასთან დამოყვრება. ნულარ იგვიანებ, ახლავ შეუდეგ საქმესა!

— ეჰე, ეჰ! აგრე სწრაფად ვინ მოგცა ჩემზე უფლება, ქალბატონო! მომილოცავს, თეიმურაზ პოლიცმეისტრობა!

— რად მაშფოთებ! შენმა მზემ, ღვთის მზეს ვფიცავ, თამარს მისცემ რაინდიძესა!

— ჰა, ჰა, ჰა! როგორ ხარ დამტკიცებული მაგ შენს აზრზე?

— როგორა? ფულით ავუხვევ თვალებს. ფული ძლიერია.

— მართალია, მაგრამ ძლიერსა და თვითმდგომარე ხასიათსა ფული ვერ აუხვევს თვალებსა.

— როგორ იცი, რომ რაინდიძე თვითმდგომარე ხასიათისა არის? როგორ იცი, რომ იმას დღეს ფული არ უჭირს? როგორ იცი, რომ ფული იმას არ დაუბრმავებს თვალებსა?

— არ ვიცი, მაგრამ ასე უნდა ვიფიქროთ.

— მაშ, ხომ უნდა გამოვცადოთ, ვეცადნეთ!

— დიად, დიად, ჩემო, მაგრამ რომ არ მოხდეს, რასაც ჩვენ განვიგულებთ?
— შეუძლებელია! დარწმუნებული ვარ!
— მაინც გკითხავ, რომ არ მოხდეს?
— მოხდება, თუ ეცდები!
— მე ვეცდები, ისე ვეცდები, როგორც სხვა არავინ ცდილა, მაგრამ მე მინდა ვიცოდე, რასა იქ, რომ არ მოხდეს?
— განა აგრე უიმედოცა ხარ? ცხადია, ფულს ვერ გამოიმეტებ.
— გარწმუნებ, დიდძალ ფულს გამოვიმეტებ, მაგრამ რომ არ მოხდეს?
— უნდა მოხდეს, უთუოდ უნდა მოხდეს, გეყურება? მე ხომ უკანონო შვილზე არას გეუბნები, შენს სჯულიერს შვილზე გელაპარაკები.
— ვთქვათ, სოფიო — ნუ კი ანჩხლობ, გული დაიმშვიდე — ჩვენი საცხოვრებელი მივეცით თამარს მზითვად. კეთილი, ახლა ესეც წარმოვიდგინოთ, რომ რაინდიმეს უყვარდეს სხვა ქალი და ჩვენი საცხოვრებლის გამო თავის არჩეულ საყვარელს არ გადუდგეს, მაშინ რა უნდა ვქნათ, ამას გკითხავ.
— შენ რა გაქვს გულში?
— მოგახსენებ. მე ყოველს ღონისძიებას მივიღებ, რომ თამარ შევრთო ალექსანდრეს და, თუ ვინიცოხაა ვერ მივწვდი ჩემს საწადელსა, მაშინ შორს და მშვიდობით! სხვას მოვძებნი! ცოტანი არიან ყმაწვილი კაცები, განათლებული და კარგი ოჯახის შვილნი!
— ისინი თქვენ შეირთეთ! — წამოიძახა თამარმა.
ამის გამგონი რაღას ვიქმოდით! გაველ მეორე ოთახში.
მკითხველი, რასაკვირველია, მიხვდება, რომ ეს ლაპარაკი იყო მე და ჩემს მეუღლეს შორის.
ამ შფოთისა და უსიამოვნებისა, მეორეს მხრით, მე ვიყავი მიზეზი. პირველშივე რა წამს დავინახე რაინდიმე, მაშინვე ეს ყმაწვილი კაცი მე გავიგულე ჩემს სასიძოდ. აკი ღმერთი გამიწყრა და გამოუცხადე ეს აზრი, ჩემს სამწუხაროდ, ცოლსა და ქალსა! ამათაც გულში დაინერგეს და... მკითხველმა ნახა, რაც შედგომილება ჰქონდა ამას. არ უნდა გამომეცხადნა წინათ ჩემი განზრახვა!
“ცდა ბედის მონახევრეაო”, — ნათქვამია. ამ ანდაზაზედ დამყარებულმა, მე უნებლიედ, ერთის მხრით, და ჩემის სურვილითაც, მეორეს მხრით, დავაპირე წასვლა მაკრინე ტუჩმოხეულიშვილისას.
თუ გნებავს, მკითხველო, გაიცნათ მაკრინე ტუჩმოხეულიშვილისა მოისმინეთ: მაკრინე დღესაც სუფევს. ის იყო ქალი... და მეუღლე... მაგრამ დარჩეს საიდუმლოდ. აგერ დიდიხანია, რაც დაქვრივდა და ქ. ტფილისს ვერ შორდება, თუმცა ტფილისი მისგან მობეზრებულია. რომელს სახლშიაც შეხვალთ, ის იქ დაგიხვდებათ. რომელ ეკლესიაშიც მიხვალთ, ისიც იქ დაგიხვდებათ, მაგრამ, ვაი თქვენი ყურების ბრალი, თუ შეხვდით იმას სადმე! საგანი იმისი ტუჩმოხეულობისა არის განკიცხვა თქვენი, ჩემი, იმათი, ქვეყნისა. მაგრამ მეორე მხრით დაუფასებელი სასარგებლო დედაკაციც არის. როგორ? თუ დაგჭირდეთ ფული, მიჰმართეთ მაკრინესა და ორ საათზე მზად იქნება: თუ მოგწონთ რომელიმე ქალი და გსურთ მისი შერთვა, ბევრს თავს ნუ იტკენთ, მიბრძანდით მაკრინესთან, გამოუცხადეთ თქვენი სურვილი და, გარწმუნებთ, მესამე დღეს დაგაკვირვინებთ თქვენ ძვირფას საყვარელთან.
მაკრინე ტუჩმოხეულიშვილისას მე დაახლოვებით ვიცნობდი. თუმცა ყურები მქონდა

მისგან დახეული, მაგრამ ამ ჟამად უთუოდ უნდა მიმემართა იმის მჭევრმეტყველებისათვის.

— ფაეტონი მზად არის. სად მიხვალ სოლომან ისაკიჩ? — მკითხა სოფიომ; რომელიც უცებ შემოვიდა ჩემს ოთახში მორთული, ფერჩატკებ-ჩაცმული და მანტილაში გახვეული.

— მე მივალ მაკრინე ტუჩმოხეულიშვილისას, რომელიც მინდა მიუგზავნო შუამავლად ალექსანდრეს. იმაზედ უკეთესს ვილას მიუგზავნით! შენ სადღა მიდიხარ?

— კარგი გიფიქრია, სოლომან ისაკიჩ! მაგრამ, რაც უნდა იყოს, შენ იმდენი არ შეგიძლიან ამ საქმეში, როგორათაც მე. ამასთან სად ერთის თქმა, და სად ორისა. სად ერთის ჭკუა, და სად ორისა!

— შენც აპირებ წამოსვლასა?

— სწორეთ.

— გირჩევ, არ წამოხვიდე.

— რატომ?

— დამიშლი.

— ნუ სწუხარ.

— ჩვენ მაგიერ მამაშენი რო ყოფილიყო, აღარასფერი საწუხარი არ მექნებოდა, მაგრამ შენ...

— მე მამაჩემის შვილი ვარ. მენდე.

— ბევრს კისრულობ, შენი ნება იყოს!

— სოლომან ისაკიჩ! — სოლომან ისაკიჩ! მოგვილოცავს!

— მოგვილოცავს, სოლომან ისაკიჩ!

— გაგიბედნიეროს!

— ბედნიერი იყოს!

ამ ღალადით შემომეხვივნენ მრავალნი მცნობნი, როდესაც ჩამოვიარე ჩემის მეუღლით თეატრის წინ.

ფაეტონი დავაყენებინე.

— რას მილოცავთ, ყმაწვილებო? — ვკითხე მე.

— ღმერთმა გაგიბედნიეროს, სოლომან ისაკიჩ! მოხარულნი ვართ ჭეშმარიტად! — მითხრეს მცნობთა.

— რას მიბრძანებთ, ყმაწვილებო?! რას მილოცავთ, გამომიცხადეთ!

— ქალის დანიშვნასა.

— ვიზედ? როდის? — განკვირვებით ვკითხე მე მცნობებს და პირჯვარი დავიწერე.

— გუშინ დაგინიშნავსთ რაინდიძეზე.

— სიცრუე მოგხსენებიათ, თქვენმა სიცოცხლემ! ვინ მოგახსენათ?

— მთელი ქალაქია და ეს ამბავი!

— მართლა მიბრძანებთ?

— ეს არის, ახლა ამზად გვითხრა ალექსი კერპაძემ!

— იმისაგან როგორ რა დაიჯერება! განა არ იცნობთ კერპაძეს რა კაცია!..

ეს ჭორი ასე გვეწყინა მე და ჩემს მეუღლესა, რომ მკვდრებს თურმე დავემსგავსენით.

რადგანაც კერპაძე უცებ შემოვიდა მოქმედ პირად ამ ჩვენს ამბავში, ამიტომ მეც მოგახსენებთ იმის ვინაობას.

კერპამე რა გვარის კაცი იყო, ან რა ხარისხისა, არ ვიცი, პირველში ეჩვენებოდა ხალხს დარბაისელ კაცად: ამიტომ ყველამ კარი გაუღო. მაგრამ სწრაფად გამოიჩინა მოუთმენელი და შეუსაბამო ხასიათები, სხვა საქმე არა ჰქონდა, გარდა ორისა: დილით ადრე დაჰბადავდა რაიმე სიცრუევსა, ანუ ცილსა რომელიმე ოჯახში უამბობდა ახალ ამბად განგებ, ეგები სადილად დარჩენილიყო. ამიტომაც იმას დაარქვეს მეტი სახელი: “მუცელღმერთა”, “მუჭატყულია”. გინდა სწყენოდა ვისმე იმისი ახალი ამბავი, იგი არ შეირცხვენდა. ზოგნი ითმენდნენ იმის ლირფობას, ზოგნი-და ითხოვდნენ სახლიდან, მაგრამ იმას, როგორათაც კედელსა, არ ესმოდა. იყო კერპი; ძალით ალებდა კარებსა და შედიოდა იმ სახლში, სადაცა არავის იამებოდა.

ვანქის უბანში, ვიწრო და დახვლანჯულ ქუჩებში, იდგა ახლად აშენებული ორ-ეტაჟიანი სახლი, ზემო ეტაჟში ვილაცა უცხო მოსამსახურე ავიდა დაბეჭდილის წიგნით. ამ მსახურს ავეყვით ციცაბ და ვიწრო კიბეზე მე და სოფიო.

— მაკრინე შინ ბრძანდება? — შევყვირე მე.

— შინ გახლავარ, შემობრძანდით... აა! თქვენა ხართ, სოლომან ისაკიჩ! აჰ, ჩემო საყვარელო, დაო სოფიო! როგორ! სიდგან? რას მივაჩემო!..

— დაბრძანდით, თქვენი ჭირიმე! ეს არის, ახლა მივდიოდი კნეინა ბარბარესთან! დილას მოეწერა წიგნი, მთხოვს, დღეს ერთად გავატაროთო დრო. აღარ არის მოსვენება, თქვენმა სიცოცხლემ, დიდკაცობისაგან, ყოველ დღე, ხან ერთი მეპატიჟება ხან მეორე... ნეტავი კვირაში ერთ დღეს მამცენ თავისუფლება!.. უკაცრავათ თქვენი ჭირიმე! წიგნი მამივიდა, ვნახოთ რასა მწერენ.

მაკრინემ სათვალეები გაიკეთა და წაიკითხა შემდეგი:

“მაკრინე!

— შენი ნათესავი, შენი საქებარი და საყვარელი ალექსანდრე რაინდიმე, რომლითაც თავს იქებ, დანიშნულა სოლომან ისაკიჩ მეჯღანუაშვილის ქალზედ.

მამილოცავს. ხა, ხა, ხა!

ალექსი კერპამე”.

— ქა! ნიშნობა გქონიათ, ჩემი ნათესავი ყმაწვილი კაცი ალექსანდრე დაგინიშნავთ თამარზე და მე კი არ დამპატიჟეთ?! თქვენ ნუ დამეხოცებით, გადაგახდევინებთ!.. მომილოცავს. დიდათ მიამა, თქვენმა მზემ! დაიცადოს იმ სამაგელმა ალექსანდრემ. მე იმას ვუჩვენებ თამაშას.

— სიცრუეა, ბატონო! ნუ დაიჯერებთ! ვინა გწერთ მაგ წიგნსა? — ვკითხე მე.

— ალექსი კერპამე.

— სწორედ იმისი დაბადებულია ეგ ჭორი.

— რას მიბრძანებ! განა დანიშვნა ტყუილია?

— ტყუილი გახლავს, თქვენმა მზემ!

— მაშ რას მიქარავს სულელი კერპამე. იჰ, შეარცხვინა ღმერთმა! მეჭორაობისაგან ხელი არ აიღო!

— ეგ კი იქნება ტყუილი გახლავს, მაგრამ ეგ საგანი ჩვენ გულთან ახლოა. კერპამეს ენამ უყვილა, იქნება მოხდეს?! — უთხრა სოფიომ მაკრინეს.

— რას მიბრძანებ, თქვენი ჭირიმე? — ჰკითხა მაკრინემ სოფიოს.

— მე მოგახსენებ, ნეტავი მოხდეს, რომ ალექსანდრემ, თქვენი შემწეობით, შეირთოს ჩემი თამარ!

...მაკრინე დაფიქრდა.

— თქვენ მოგმართეთ იმიტომ უფრო, რომ თქვენი ნათესავია ალექსანდრე, პატივი გბევსთ.

— ნათესავი როგორ არ არის! იმისი დედის ბებია და მამიდა ჩემი ბიძაშვილები ყოფილან... ბატონი ბრძანდებით! მაგრამ ცოტა ეჭვშიცა ვარ. იმას, მგონია, თვალი უჭირავს ერთ ქალზედ!.. მაგრამ ეს არაფერია. ალექსანდრეს ყურს დავუჭერ და საითაც მინდა, იქით წავიყვან. მზითევი რა აქვს ქალსა?

— ხუთასის თუმნიდან დაიწყეთ, ათას თუმნამდის ადით, ხუთასის თუმნისასაც მივსცემ სამკაულსა და სხვა, — მივუგე მე.

— მე სწორედ მოგახსენებ, მაკრინე, — უთხრა სოფიომ, — სამი ათასი თუმანი ფულად, ათასი თუმნისა მზითევი, თქვენი გასამრჯელოც ასი თუმანი.

— არა, როგორც მოგახსენე, ხუთასი თუმნიდან დაიწყეთ, ადით, ათას თუმნამდის.

— მაგ მზითვით ალექსანდრე არ შეირთავს.

— ხუთასიც სხვა დაამატეთ.

— ამას (ჩემზე უჩვენა) ყურს ნუ უგდებთ, — სთქვა სოფიომ, — სამი ათასი თუმანი, ასი თუმანიც თქვენთვის, — გადაწყვეტილია.

— ჰო, სოლომან ისაკიჩ, — მითხრა მაკრინემ. — გამოიმეტეთ!

— მეც ცოდვა ვარ!

— ნუ სტირი, შე დალოცვილო! მილიონის პატრონი ხარ! სამი და ოთხი ათასი თუმანი თქვენთვის რა ფულია?!

გული მომდიოდა სოფიოზე, მაგრამ რაღას ვიქმოდი, თანახმა შევიქენი.

— იმედი მაქვს, ამ ერთ კვირაზე გავარიგო საქმე.

— თქვენი ჭირიმე, რაღას გეხვეწოთ! — ვუთხარით მე და სოფიომ ერთი ხმით.

— ვეცდები, უთუოდ ვეცდები.

— საიდუმლოდ იყოს ეს საქმე! — ვუთხარი მე მაკრინეს დაღრეჯით.

— რასაკვირველია!

— ამასთან, თქვენი მხრით ურჩიეთ ალექსანდრეს, ჩვენ ვითომ არა ვიცით-რა, ნუ გამოგვაჩენთ.

— აბა, რასაკვირველია, ეგ ხომ ეგრე იქნება!

— პასუხს როდის შევიტყობთ? — ჰკითხა სოფიომ მაკრინეს.

— მე შეგატყობინებთ... მშვიდობით!

— რაზე დამღუპე და დამანელე! — ვუთხარი მე მრისხანებით სოფიოს, როდესაც ჩავსხედით ფაეტონში, — მაგისტვის წამოხვედი?

— სწორედ მაგისტვის წამოვედი! ალექსანდრეს თვალეები აეხვევა მხოლოდ ფულით, ბლომა ფულით.

— ნეტავი თამარ გაბედნიერდებოდეს-და! ეჰ, შვილს ხომ ვერ ვუღალატებ! მითამ ოთხი ათასი თუმანი არა მქონია!..

VII

იმ დღის საღამოს, როდესაც კერპაძემ ურცხვად მოჰფინა ჭორი მთელს ქალაქში რაინდიძის დანიშვნაზე, თავად არაგვლიშვილის ცოლსა და ქალსა (თვითონ ამირან არაგვლიშვილი იყო იმ დროს დაღისტანში, სამსახურის გამო) სტუმრად სწვეოდნენ: კნენა ეფემია №, კნენა სალომე № და კნენა ხორეშან №. ეს სამნი და მეუღლე არაგვლიშვილისა — ქეთევან, იარალაშს თამაშობდნენ. ელენე იჯდა საშუალ ქეთევანისა

და ხორეშანისა, სტოლის კუთხისკენ, მაგრამ ვერ იყო დამშვიდებული, თითქოს ვიღაცას მოელოდა, მოუთმენლობით ხშირად ადგებოდა ხოლმე და დაჯდებოდა, ხან გაივლიდა და გამოივლიდა. მცირედ რისამე გაფაჩუნებაზე უცებ წამოხტებოდა და თვალი კარებისკენ დარჩებოდა, და თუ ქუჩის კარებს დაარახუნებდა ვინმე, ელენე მაშინვე უბრძანებდა მოსამსახურეს, კარი გაეღო. ელენეს მოუთმენლობას მიხვდა დედა, სხვები-კი ვერას მიხვდნენ, რადგანაც იყვნენ ქალაქში გართულნი.

— თქვენმა სიცოცხლემ, ქეთევან, ვერ გამოხვედი კარგა, — უთხრა ხორეშანმა. — ჩემი მასტი რაკი გამოგიტარე, პიკს უნდა ჩამოსულიყავით.

— არა, თქვენმა სიცოცხლემ, — უპასუხა ქეთევანმა, — მე პიკი ძალიან მძაგს და გამოვდივარ რომელი მასტიც უფრო მიყვარს — ბუბნსა.

— რა პასუხია, თქვენი ჭირიმე! სიყვარულით ხომ არ არის მასტის არჩევა! გარწმუნებთ, ვერ მოვიგებთ.

— როგორ ბრძანდებით დარწმუნებული, რომ ამ საათს წითელი არ აჯობებს შავსა?

— გარწმუნებთ, სრულიად არ გცოდნიათ თამაშობა. მოგვიგებენ!.. მოგვიგებენ!..

— გარწმუნებ, ვერ მოიგებენ!

— ქალო, რას მიბრძანებთ! ოთხი ლევი კიდევ აიყვანეს; მაიორებიც ამათ ექნებათ, როგორც ვხედავ, ერთის გარდა, რომელიც მე მაქვს.

— ოთხზე მეტს ვეღარ აიღებენ, ოთხივე ტუზებიც ჩვენია; აი, თუ არა გჯერათ! ეს ერთი ბუბნი, ეს მეორე, მესამე. ბოლომდის სულ ბუბნი!

ხორეშანს ეთაკილა, რომ ვერ მიუხვდა ქეთევანსა და, თუმცა მეორეს მხრით იამა მოგებაცა, მაგრამ მაინც კიდევ საჭიროდ დაინახა ლაპარაკი გადაეტანა სხვა საგანზე.

— დღეს ერთი ახალი ამბავი გავიგე, თქვენც ხომ არ მოგხსენებიათ, ქალებო?

— რომელი ამბავი? — ჰკითხეს ერთად ქალებმა.

— ჩვენი რაინდიმე რომ დანიშნულა.

— ეგ მეც შევიტყვე, — სთქვა ეფემიამ ცივად.

— მე დილასვე შევიტყვე! — წამოიძახა სალომემ და მოიჭმუხვნა პირისახე.

— ვინ მოგახსენათ, ქალო ეფემია? — ჰკითხა ხორეშანმა.

— კერპადემ.

— მეც კერპადემ მითხრა, — სთქვა ხორეშანმა და თავი გაიქნია, თითქოს ეზიზღა რაღაცაო.

— მეც, შენ ნუ მომიკვდები! — უთხრა სალომემ ხორეშანსა.

— ეს კერპადე ძალიან კაცი გამოვიდა! — სთქვა ეფემიამ, — რასაც-კი წაიკითხავს, ან გაიგონებს, შეუძლიან ერთ საათს სულ მოჰფინოს მთელ ქალაქში! მე იმისთვის დამირქმევია — ტელეგრაფი.

— სახელს ნუ უკეთებთ, დედაშვილობას! — უპასუხა ხორეშანმა. — რაც დაერქო, დაერქო! “მუჭა-ტყულია”, “მუცელ-ღმერთა”, ზედ გამოჭრილია ეს სახელები...

როდესაც ეს სამი ქალი ასე გულგრილად ლაპარაკობდნენ რაინდიძის დანიშვნაზე, ქეთევანის და ელენეს გულში აიგზნო ცეცხლი ამ ახალ ამბის გამო. დედა და ქალი გახდნენ, როგორათაც ტყვიით გულში დაჭრილი კაცი! ამათი კიდევ ბედი, რომ სტუმრები იყვნენ გართულნი ლაპარაკში და ვერ შენიშნეს იმათ საცოდაობა ქეთევანისა და, ნამეტნავად ელენესი, რომელსაც თავბრუ დაესხა და გულმა ღონება დაუწყო. ამ მდგომარეობაში იყვნენ რამდენიმე წამსა და, თუ გავრცელებულიყო ეს მდგომარეობა

ერთს ან ორ წამს, სტუმრები მიხვდებოდნენ და ახლა დაიჭრებოდა იმათი თავის მოყვარეობა!

თავის მოყვარეობამ უშველა იმათ: გამხნევდნენ და გონებას მოვიდნენ. ქეთევანმა, ხელების კანკალით, ქალაღდი დაარიგა, ელენემ ხველა განგებ აიტეხა. ხელსახოცი პირზედ მიიფარა და გავიდა სხვა ოთახში, რომელიც შიგნიდან ჩაიკეტა.

როდესაც ელენე გავიდა, ქეთევანს ეწვივნენ ყმაწვილები: ლუარსაბ... თეიმურაზ... სიმონ... ელიზბარ... თონიკე... და რევაზ...

— ჩემს ბიძაშვილს, ხორეშანს ვახლავარ! — უთხრა ლუარსაბმა ირონით ხორეშანსა — ცოტად მობერდი, მაგრამ ისევ ლამაზებსა სჯობიხარ. ქეთევან, მშვენიერთა ხელმწიფაო! შენ თუნდა დაბერდე, ისევ ეგ იქნები! აჰ! ჩემო სალომე! დღეს მურაბა გამოგეგზავნა, იმაზედ კიდევ უტკბოესი იქნებოდი, რომ... ახ, ჩემო ეფემია, რამ დაგბადა აგეთი?

სხვანი-ღა ყმაწვილები, თუმცა ცდილობდნენ, რომ ჩვენებოდნენ მხიარულად, მაგრამ რაღაცა უცივებდა იმათ ტუჩებზე ღიმილსა და ვერ იყვნენ ჩვეულებრივ თამამნი.

— კიდევ და კიდევ ცელქი ხარ, ლუარსაბ? — უთხრა ხორეშანმა — იქნება, ყმაწვილო, უცხოსთანაც აგეთი ცელქი იყო!

— აზნაურთან აზნაური ვარ, დარბაისელ გლებთან დარბაისელი გლები ვარ, უცხოსთან ბრძენი ვარ, შინაურებთან — როგორც თქვენთან — თამამი ვარ, სიტყვით და საქმით არავის ვაწყენ. ასე ვარ დაბადებული! უცხო ადგილს რო გნახო, სარწმუნო უნდა ბრძანდებოდეთ, იქ შენს სილამაზეს არ ვაქებ.

— შენ ნუ მამიკვდები, ლუარსაბ! თუ ნამდვილად აგეთი ხარ, წმინდა მამა იქნები, — უთხრა სალომემ.

— რა მაგ სიტყვის პასუხია-და, სად არის ჩემი ლამაზი ელენე? — იკითხა ლუარსაბმა.

— ეს არის ეხლა გავიდა. — უპასუხა ქეთევანმა უგულოდ.

— მართლა, გაიგეთ, ქალებო, ახალი ამბავი?

— ვიცით, ვიცით, ნუ შეწუხდებით, ვიცით! — წამოიძახა ხორეშანმა დიდგულად. ქეთევანს ფერმა გადაჰკრა.

— რაინდიძის დანიშვნა?

— დიად, დიად! დილასვე გავიგე.

— რა სიტუტუცე მოსვლია ალექსანდრეს! მზითვევი არ ვიცი რა მიუციათ, ქალი-კი ცუდი რამ არის, თქვენმა სიცოცხლემ! და იმ სულელმა, როგორ უნდა გარიოს თქვენში იმისთანა უმსგავსი.

— უი, ჩემს სიცოცხლეს! ეგ რა მითხარი! განა მართლა ცუდია? — ჰკითხა ხორეშანმა.

— ბატონი ხარ, აგიწერ; მაგრამ რაღა აგიწერო! შენის თვალით მალე ნახავ.

— ნუ, ნუ, ნუ! პიკს ნუ ჩახვალ! — უთხრა ლუარსაბმა ხორეშანს. — გადადი ჩერვსა... აბა, კნეინა ქეთევან, — ჩერვები სულ თქვენია!.. ბაშლადუნუმ, ქეთევანს!.. ჩერვები სულ თქვენია!

— ამელამ რა დამართებიათ ქალაღდებს! მე სულ პიკები მამდის, ქეთევანს-კი ბუბნები და ჩერვები, — თქვა ხორეშანმა.

— ლუარსაბ! დრო გაატარე ჩემს მაგიერ! — სთხოვა ქეთევანმა.

— ბატონი ბრძანდებით!

ქეთევან გავიდა ქალთან. ქეთევან იყო ძლიერ მოწყენილი.

— მე გატყობთ, ყმაწვილებო, დღეს ექვსივენი ერთად ყოფილხართ. სად იყავით? —

ჰკითხა ხორეშანმა და გადახედა ყმაწვილებსა გამომცდელის თვალით.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! ამ ქალებისთანა... თუ ყველა არ გაიგეს, თუ ახალი ამბავი წამდაწამს არ შეიტყვეს, ვინ იცის, რა დაემართებათ! საიდან წარმოსდგება ეს სულმოკლეობა იცი, ბებრუცუნა? — უსაქმობისაგან! ოჯახისაგან ხელი აგიღია და ქალაქში იარალაშს თამაშობ. უსაქმო კაცი ღობე-ყორეს ედება.

— რა არის, ლუარსაბ-ჯან! ჩვენც ადამიანის შვილები ვართ.

გვინდა ვიცოცხლოთ ქვეყანათაზედ, გვინდა ვიცოდეთ, სად რა მოხდება, ვინ როგორ არის!

— რახან გსურს, მოგახსენებ: დღეს კარგი ჭკუა მოუვიდა ამ ყმაწვილებსა. ამიტყდნენ და წამიყვანეს კლუბში. ყველამ ვითამაშეთ ქალაქი და, აი მოიხსენეთ, თუ თქვენს ყურებს ეკლად არ მოხვდება: ამ შენმა ძმისწულმა თონიკემ წააგო სტოსში სამოცდაათი თუმანი, რომელიც პრიკაზისთვის ჩამოიტანა და ცარიელი დაბმანდა. თეიმურაზმა წააგო ლანცკენტში ოცდათხუთმეტი თუმანი და, მგონია, ხვალ აპირებს წასვლას სოფელში, რომ კიდევ ჩამოიტანოს. სიმონმა ითამაშა ნარდი და წააგო ოცდა-ათი თუმანი, პრიკაზისთვის ჩამოტანილი. ელიზბარმა წააგო სტოსში ორმოცდაათი თუმანი. რევაზმა მოიპატიჟა ჩვენ გარდა ათიოდე სხვა მუქთა-ხორა კაცი და ათი თუმანი გადიხადა.

— შენ რაღა წააგე? — ჰკითხა ლუარსაბს ხორეშანმა.

— მე მოვიგე ოთხი მანათი და შვიდი შაური იარალაშში. მე ძნელათ თუ წავაგო ფული ქალაქში, და თუ წავაგე ხუთ მანათზე ზევით, პრაშჩაი!..

— შენ, ჩემო თავო! რა სახით მეწყინა! — აქ მო, თონიკე-ჯან, გაკოცო!.. გულში ხომ დარდად არა გაქვს?! დიად, აგრე თონიკე-ჯან, ფიქრშიაც ნუ გაიტარებ! — უთხრა ხორეშანმა თონიკეს ასეთის ალერსით და სიტკბოებით, რომ თითქოს ეუბნებოდა, წადი და კიდევ ითამაშეო.

ქალები მაინც უფრო ნარნარის გულისანი არიან! გული ატყობინებს იმათ, რომ შტრიალით და მხეცებრივის ტუქსვით ყმაწვილკაცს არ უნდა ამხილონ შეცდომა, არც მისცენ დარიგება. გამოცდილებით ვიცით, რამდენსაც დასტუქსავ, სდევნი, ყმაწვილ-კაცსა, რომ მოაშლევინო ურიგო ყოფა-ქცევა, უფრო და უფრო შეუყვარდება და შეემჭვალება მას, რასაც უშლი, მინამ თვითან არ შეიგნებს და არ დაინახავს თვის ყოფაქცევის ურიგობასა. შეიძლება დარიგება გადაკვრით, იგავით, დაცინვით, ანუ ხორეშანის მსგავსად. ამიტომ ვერ გავამტყუნებ ხორეშანსა, რომ ასე ალერსიანად მოექცა თონიკესა: იმისი ერთი მოხვევა, ამასთანა ამოოხვრა, ჩემის აზრით, უფრო ძლიერია ყოველს დარიგებაზე და დატუქსვაზე. იქნება იმ ჟამად თონიკემ ვერ იგრძნო ანუ არ უნდოდა ეგრძნო მამიდის ბრძნული დარიგება, მაგრამ შეუძლებელია მისი გულმტკივნული ოხვრა და ალერსი ოდესმე არ მოაგონდეს და, ვინ იცის, იქნება მაშინ თვალებიც გაახილოს.

ქეთევან დაბრუნდა დაღონებული და ფერ-მიხდილი. არ იქნებოდა არ გამოსულიყო, რადგანაც სტუმრები უიმისოდ მარტონი იყვნენ. ყველანი მისცვივდნენ ქეთევანს, ჰკითხეს მიზეზი ფერ-მიხდილობისა და ელენეს გამოუსვლელიობისა. ქეთევანმა დაარწმუნა სტუმრები, რომ სურდოთი იყვნენ უქეიფოთ და სხვა მიზეზი არა ჰქონდათ-რა. თვით საქმით-კი დედაცა და ქალიც იყვნენ ავად ელდისაგან.

მართლაც ცუდ მდგომარეობაში იყო ელენე. პირველ თხუთმეტ მინუტამდის იყო დივანზედ გადასვენებული, ძლივს-ღა ფეთქამდა, გული ძლივ-ძლივ უცემდა,

სულთმობრძავსა გვანდა. მაგრამ ენერგიამ არ უღალატა ქალსა, მსწრაფლ მოიყვანა ის გრძნობაში. ელენე წამოჯდა, მას გადმოცვივდა მდუღარე, მსხვილი ცრემლები და კარგა ხანს აბნია ცრემლები, სანამ გული არ შეუმსუბუქდა: გამოხატულება უხატავდა გონებაში, რომ ალექსანდრე იყო სხვისა; გული ეუბნებოდა დავობლდიო. ალექსანდრეს სიყვარული აღარ მაცოცხლებსო. ქალიც აპყვა გამოხატულებასა და გულსა, ოხრავდა, გმინავდა — კინაღამ გაგიჟდა! უთუოდ გაგიჟდებოდა, თუ მრავალი ცრემლი არ დაეღვარა.

— “ოჰ, მხსნელო! — შესტირა მაცხოვრის ხატსა ელენემ. — ოჰ, მხსნელო! რა მწარეა ეს საათი ჩემთვის! განა ამ საათისთვის დავიბადე! მაგრამ, მომიტევე ჩემი უგნური დრტვინვა, უფალო! ახ, ალექსანდრე, ალექსანდრე! ვინ, ან რამ მოგხიბლა, რამ წაგართო გონება! ფულებმა?.. შენ ახლა გიხარიათ, მე ვტირი! შენ ილხენ, მე გული ამეგზნო ჯოჯოხეთის ცეცხლით; შენ შესტრფი ისეთ ქალს, რომელიც არცა გყვარებია და არც გიყვარს ჯერ, მე-კი შენ მოგეტრფოდი და აღარ მყავს სხვა სატრფო. ალექსანდრე! შე უწყალო, რას მემართლებოდი?! გული რად გამიღე და სიყვარულს რად მიჩვენებდი?! გული მე რად გამიღე და სიყვარულის ცეცხლით რად ამეგზნე! ოჰ, რა სახით მეზიზღები! ნეტავი ერთი თვალთ დაგინახო, რომ დაგხანჯლო, რკინის ხანჯლით კი არა, — რკინა რა საჭიროა — მე დაგხანჯლავ ზიზღის თვალთ, რომელიც შენ მოგკლავს, თუ კიდევ გაქვს გრძნობა და კეთილშობილება!”

ამ დროს მეორე ოთახში, სადაც იყვნენ სტუმრები, ატყდა რაღაც ყვირილი. ელენემ ყური დაუგდო. ყვირილი ესმოდა, სიტყვები-კი ვერ გაიგონა, ელენეს ელდა ეცა: ეგონა ქეთევანს გული შეუწუხდაო. გაგიჟდა ქალი, ხან აქეთ კარებს მივარდა, ხან იქით კარებსა, მაგრამ, როდესაც დაფიქრდა და ნახა, რომ ცრემლისაგან ჰქონდა თვალები დაწითლებული და ლოყები დამწვარი, აღარ გავიდა.

ყვირილის მიზეზი იყო ალექსანდრე რაინდიძე.

რა წამს შეაღო კარები რაინდიძემ, ყმაწვილებმა აიტაცეს ვინ ქუდი, ვინ დივნის ბალიში და მიაყარეს ყვირილით:

— მოგვილოცავს! მოგვილოცავს! მოგვილოცავს!

მერე მისცვივდნენ, დაჰკოცნეს, აიყვანეს და ჰაერში შეაგდეს ყვირილით:

— მოგვილოცავს! მოგვილოცავს! მოგვილოცავს!

ქალებიც აპყვნენ ვაჟებსა და იმათ მსგავსად ჯერ დაჰკოცნეს ალექსანდრე, მერე ტაშის კვრით გაიმეორეს:

— მოგვილოცავს! მოგვილოცავს! მოგვილოცავს!

ქეთევანს ეწყინა ალექსანდრეს მისვლა, ეწყინა ისიც, რომ მიულოცეს. ქეთევანმა მრუდის თვალთ შეხედა და არ მიულოცა, არც იკადრა ფეხზე წამოდგომა.

ალექსანდრე გაშტერდა და არ იცოდა, რას ულოცავდნენ ასე გულმხურვალედ; ამიტომაც ჰკითხა იმათ:

— ყმაწვილებო! მადლობას მაშინ მოგახსენებთ მოლოცვისათვის, როდესაც გამაგებინებთ, რას მილოცავთ.

— ვითომც არ იცის, რასაც ვულოცავთ! ძმაო, რას გვიმალავ! ნიშნობა ხომ უჩვენოდ შექამე, ქორწილიც უნდა აგრე შექამო? ჩვენკი — ბანს უკან და კარს უკან. ახ, ტი, მაშენიკ!

— უთხრა ლუარსაბმა.

— ყმაწვილებო! თქვენმა სიცოცხლემ, არ მესმის, რას მეუბნებით! რის ნიშნობა, რის

ქორწილი, რის ფლავი და ჩლავი!

— თუ არ გესმის, მე გაგაგონებ, აქ მო... (ყურში ჩაჰყვირა ლუარსაბმა). შენ დანიშნულხარ, ამას გილოცავთ.

— ღმერთო, დამიფარე ჭორისაგან! ეს რა მესმის? ვისზედ დავინიშნე? როდის დავინიშნე? ვინ გითხრათ?

— ჰა, ჰა, ჰა! — შეჰყვირა ლუარსაბმა. — მთელი ქალაქი ღაღადებს! ვის ატყუებ?!

— შევრცხვე, თუ გატყუებთ! შემატყობინეთ მაინცა, ვისზედ დავინიშნე?

— სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილის ქალზე, — უთხრეს ერთობრივ ყმაწვილებმა.

— თქვენმა სიცოცხლემ, ყმაწვილებო! გეფიცებით, როგორადაც პატიოსანი კაცი, რომ ეგ ცილია და განგებ არის ჩემზე შემოწამებული, რომ მომიკლან ეს საცოდავი გული. ვინ გითხრათ ეგ ჭორი?

— კერპადემ.

— “ვერიდებოდი ღოლოსაო, დამხვდა ბაღის ბოლოსაო”. სულ ვერიდებოდი იმ კაცსა, მაგრამ არ იქნა, ვერაფრით ვერ მოვრჩი. წარმოიდგინეთ, სხვას ვის შეეძლო დაეზადა მაგისტანა ტყუილი, თუ არ კერპადესა! ჰო, კერპადე, კერპადე! საზოგადოება ხედავს შენში გველსა, მაგრამ კიდევაცა გილოლიებს მაშინ, როდესაც შეუძლიან გაგისრისოს თავი და დაშხამული ენა.

— მამა ნუ წაგიწყდება, ალექსანდრე, მართალს ამბობ, რომ არ დანიშნულხარ? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— მამაც არ წამიწყდება, დედაცა, ნამდვილ მართალსა ვამბობ.

ყველანი დარჩნენ რაღაცა განუსაზღვრელ მდგომარეობაში, გაჩუმდნენ და მუნჯად შეჰყურებდნენ ალექსანდრეს, თითქოს კიდევ ეწყინათ, თითქოს კიდევ იამათ, რომ გამტყუნდა ალექსანდრეს დანიშვნა.

ქეთევანმა მოიმხიარულა, მაგრამ იმისი სიხარული ჯერ არ იყო კიდევ სრული, კიდევ ჰქონდა ეჭვი: რასაც ძნელად მოელი, იმას ადვილად ვერ დაიჯერებ.

— რას გავშემდით და ხმა ვეღარ ამოგვიღია! — წამოიყვირა ბოლოს ლუარსაბმა. — დავსხდეთ, ქალებო, განვაგრძოთ იარალაში! საკვირველია, საიდან დაბადა კერპადემ ეს სიცრუვე? რად დაბადა?! ჭემმარიტად, სახლში არ არის შესაშვები!..

ქალები და ლუარსაბი დასხდნენ და განაგრძეს იარალაში. სიმონ, თეიმურაზ, ელიზბარ, თონიკე და რევაზ გვერდით მოუსხდნენ ქალებს, რომელთაც შეაქცევდნენ ზოგი სიმღერით, ზოგი თარით.

ქეთევან ვერ მოშორდა ალექსანდრეს, ვერ გავიდა ქალთან ეხარებინა სიცრუვე ალექსანდრეს დანიშვნისა, თითქოს ეშინოდა, რომ იმის გასვლის შემდგომ, რაინდიძეს საიდუმლოდ არ ეთქო სტუმრებისათვის, რომ ნამდვილად იყო დანიშნული, და რომ ეს დაუძალა იმან მხოლოდ ქეთევანსა და ელენესა. ქეთევანს უნდოდა გადაეყარა მტანჯველი ეჭვი და ამიტომაც ის უყურებდა პატიოსნებით სავსე ალექსანდრეს გამომცდელის თვალთ. სურვილი ქეთევანისა სწრაფად აღსრულდა. ალექსანდრემ გაიხმო ქეთევანი ცალკე, იკითხა ელენე და გაიკვირვა, რომ ელენე ჩვეულებრივ არ მიეგება იმას პირველი კარებში. ქეთევანმა დაარწმუნა ალექსანდრე, ვითომც ელენე იყო სურდოსგან უქეიფოდ. ყმაწვილი კაცი შეწუხდა და მაშინვე გავიდა ქეთევანის ნებადართვით, ელენეს სანახავად. ქეთევან დარჩა სტუმრებთან.

რაინდიძემ წყნარა დაარაკუნა ოთახის კარი, რომელშიაც იყო ელენე, კარი გაიღო. ელენემ

შეხედა ყმაწვილ კაცს ისეთი თვალით, თითქოს, ეზიზდა იმისი დანახვა, ალექსანდრე შეწუხდა, შემფოთდა, დარჩა გამტერებული შუა ოთახში, ველარც წინ წადგა ფეხი, ველარც კარზე გავიდა. მოთმინებიდან რო გამოვიდა, ალექსანდრემ უთხრა ელენეს: — ელენე! ველარ მიცვნიხარ! განა აგრე შეგძულდი! განა თქვენგან ეგ იმედი მქონდა! რად მომიძულეთ? რა დავაშავე ისეთი რომ ღირსი ვიყო მაგისთანა სიძულვილისა! რადა სტირით? შემატყობინეთ მიზეზი თქვენის მწუხარებისა.

ელენემ ხმა არ გასცა.

— ელენე! ელენე, ხელი მიბოძეთ.

ელენემ ხელი არ მისცა, ამოიოხრა და ხელი გულზე დაიკრიბა.

— ელენე! კარგი, მამა და დედა ნუ დაგეხოცებათ, პასუხი მომეცით.

ალექსანდრემ გამოსთქვა ეს სიტყვები ისეთის ტრფიალებით, ისეთის გულწრფელობით და შესაბრალისის სახის მეტყველებით, რომ ელენე გამოვიდა ბნელი აზრებიდან. ელენემ დაუწყო თვალგამტერებით ყურება ალექსანდრეს. გეგონებოდათ ეუბნებოდა: “სხვაზე დანიშნული აგეთის გრძნობით ველარ მოხვიდოდი ჩემთან. არა, შენ დანიშნული არა ხარ”. დიახ, ელენე ცხადად დარწმუნდა, რომ რაინდიმეს არ გაექრო სიყვარული, რომელიც აუგზნო იმან; ელენეს გულმა იგრძნო ალექსანდრეს გული, და ელენეს მიეცა შვება. ამ საკვირველმა ქალმა იგრძნო თავისი ურიგო ქცევა, რომ ცუდის თვალის შეხედვით აწყინა თავის სატრფო ყმაწვილ-კაცსა, შეწუხდა, შეინანა და დააპირა ბოდიში მოეხადა, მაგრამ სწრაფლ შედგა, ველარ აასრულა სურვილი. ქალმა იფიქრა, რომ თვალეები ატყუებდნენ იმას, რომ რაინდიმე ნამდვილად იყო დანიშნული თამარზე. ეს ბნელი აზრი გადაეფარა ელენეს გონების თვალებს და იმან ველარ იცნა ხელმეორედ ალექსანდრეში თავისი ალექსანდრე. მაშინ ყმაწვილმა ქალმა გადმოყარა ცრემლები და გული ველარ დაიჭირა. ალექსანდრემ არ იცოდა, რა ექნა, ასე შეუვიწროვდა მწუხარებით გული.

— ელენე! ჩემო ტრედო! გულს რად მიწყლულეხთ! შემატყობინეთ თქვენი მწუხარება, იქნება შევიძლო გადაგიყარო, რაცა გტანჯავს.

— ოჰ, ალექსანდრე! — უთხრა ელენემ, — მე ასეთი ცეცხლი ამეგზნო გულში, რომ თქვენ აღარ შევიძლიანთ გაანელოთ.

— როგორ თუ ცეცხლი აგეგზნოთ გულში?! ეგ რა მიბრძანეთ, თქვენი ჭირიმე! რა ცეცხლი უნდა იყოს, რომ არ შეიძლებოდეს განელება!

— ნუ გიკვირთ! ნამდვილს და მწარე ჭეშმარიტებას მოგახსენებ...

— ვაიმე! — თქვა ალექსანდრემ და შუბლში ხელი შემოიკრა. ელენე გაცეცხლებული დარჩა და თითქოს გამოფხიზლდა.

— თავში რად შემოიკარით, ყმაწვილო? ეგ რას ნიშნავს?! — ჰკითხა განცვიფრებით ელენემ.

— რას მიბრძანებთ, ქალო? რაღად მინდა სიცოცხლე, თუ თქვენ აგიტყდებათ რამე!

— რადა? ჩემის გულისთვის რად გინდათ გაიუბედუროთ თავი, რად გინდათ გააუბედუროთ თქვენი დანიშნული?!

რაინდიმემ ენაზე კბილი დაიდგა, მიხვდა ელენეს მწუხარებას და დაიმშვიდა გული.

— ვინ არის ჩემი დანიშნული? — ჰკითხა ალექსანდრემ.

— თქვენ უკეთ გეცოდინებათ.

— არა, მე არ ვიცი.

— როგორ თუ არ იცით! თქვენს დანიშნულს თქვენ ვერ იცნობთ?
 — არ ვიცნობ! თქვენ სიცოცხლესა ვფიცავ, არ ვიცნობ!
 — საკვირველია!
 — არა არის-რა საკვირველი, ამიტომ მე რო ვიყო დანიშნული, მეცოდინება კიდევაც ჩემი დანიშნული.
 — მართალსა მიბრძანებთ მაგასა? არა ხართ დანიშნული?
 — ვისზე? ვინ მოგახსენათ?
 — მე გავიგე.
 — ეგ ტყუილი მოგხსენებიათ, მაგრამ ახლა-კი აღარ შემძლიან არ მოგახსენო მართალი: მე ვარ დანიშნული ჩემს გულში ერთ ქალზედ. სხვა, იმის გარდა, ვინც უნდა იყოს, თუნდ ჰქონდეს მილიონები, ფიქრშიაც არ გამივლია და არც გამივლის.
 — მაშ სოლომან ისაკიჩის ქალზე არა ხართ დანიშნული?
 — დავიღალე ელენე-ჯან, ამდენის ფიცით! მიბრძანეთ, რახან გსურთ ჩემი ტანჯვა, როგორ გნებავთ დავიფიცო, რომ მე არას დროს გულში არ გამივლია სხვისი შერთვა, თქვენს გარდა. მამიტევით, თუ თქვენი წინააღმდეგია ეს ჩემი სურვილი...
 — ალექსანდრე! — სთქვა ელენემ ასეთის გრძობით, ასეთის ტკბილის ხმით, რომ საჭირო აღარ იყო დაემატებინა იმას დანაშთენი სიტყვებიც: “მიყვარხარ, თანახმა ვარ!”
 — ოჰ, ელენე-ჯან! რა ბედნიერი ვარ!
 — ალექსანდრე! ახლა გავცოცხლდი! — უთხრა ელენემ და მისცა ხელი ალექსანდრეს. ალექსანდრემ დაუკოცნა ელენეს ხელები. ამათ სიხარულს არა ჰქონდა საზღვარი. ამ ყმაწვილმა კაცმა და ყმაწვილმა ქალმა მისცეს ერთმანეთს ბეჭდები და ხელი-ხელს მოკიდებული გავიდნენ სტუმრებთან.
 — ქალებო! ყმაწვილებო! წედან ტყუილად მომილოცეთ (ანუ ის მილოცვა ამას მოასწავებდა!), ახლა-კი მე ნამდვილადა დავინიშნე კნიაჟნა ელენეზე. მომილოცეთ.
 — შენ კი გენაცვალოს ქეთევან, ალექსანდრე-ჯან! — შეჰკვივლა ქეთევანმა და სიძე და ქალი დაკოცნა. — კნეინა ხორეშან! ჩემი ბუბნები აბა ამას მასწავებდნენ, თქვენი პიკები-კი წედანდელს ამბავსა, რომელმაც გული მომიკლა.

VIII

.....

.....

IX

ექვსი თვის შემდეგ მე და სოფიო დაღონებულები, გვერდით ვუსხედით ავადმყოფ თამარსა.

— კარგა ვერ მოგვიხდა, სოლომან ისაკიჩ-ჯან, ეს სახლი! იჰ, ნეტავი იმ დღეს, როდესაც ჩემი თამარ კარგა მყვანდა! — მითხრა სოფიომ და ღრმად ამოიოხრა.

— ნუ სწუხარ, დედიჯან! მე კარგა ვიქნები, — უპასუხა ავადმყოფმა თამარმა დედას. — აქიმა და მარწმუნა, ამ ერთ კვირას ლოგინიდან ადგებიო.

სოფიომ ნუგეში სცა ავადმყოფსა, ლოგინი გაუსწორა და მერე, თამარმა რომ ჩაიძინა, განაგრძო:

— მე სულ იმაზე ვფიქრობდი, რომ ეს სახლი ვერ მოგვიხდა კარგა. რაც აქ შემოვედით, თითქმის ყოველდღე მწუხარებაში ვართ; ავადმყოფი არ გამოგველია! ჯერ ისაკი გვყვანდა და კინალამ ხელიდან გამოგვეცალა! ახლა თამარია და, ღმერთმა იცის, რა მოგვივა! საკვირველია! ციხისუბნის ქოხში ერთობრივ მთლიანად ვიყავით; არც სიცივე

და სიცხე, არც სიშიშვლე და ნოტიო სახლი, არც სიმშლილი და მწყურვალეა არას გვავენება. აქ-კი ღვთის-წყალობით ყოველივე უხვადა გვაქვს: სახლი ასე არის მორთული და შემკობილი, რომ ხელმწიფეს ედგომილება; ჰაერი უკეთესია; ნებიერება, სიამოვნება, სტუმარი, საზანდარი არ გვაკლია; მოსამსახურეები სულ თავს გვევლებიან. სულიერ მამათაგან კურთხევა ხშირად მოგვეცემა ხოლმე; წყევა არავისაგან არა გვექონია, მაგრამ ვეღარ ვიხეირეთ! აი მეცა, მგონია, დავსნეულდი; შენც სოლომან ისაკიჩ, ვეღარ ხარ უწინდულად მხიარული.

— ნება ღვთისა ასრულდეს!

— ვენაცვალე ღმერთსა! მაგრამ მე ვფიქრობ, რომ ჩვენ მტრებიც გვეყვანან.

— რაზე ამბობ მაგას, სოფიო? მტრები რას დაგვაკლებენ?

— შენგან არ მიკვირს, სოლომან ისაკიჩ! მაგას როგორ ამბობ! — მტერი ბევრს ვნებს მოგვეცემს.

— მე-კი ვერა ვხედავ მტერსა-და, თუ შენ ხედავ, ეგ არ ვიცი.

— გამოცხადებულ მტერს ვერც მე ვხედავ, მაგრამ განა არ არიან მტერნი, რომელნიც დაფარულად გვითხრიან ორმოსა?

ამ სიტყვაზე მომაგონდა ჩემი დაფარული მტრობა, რომლითაც მოვკალ

სარქისბეგაშვილი, და მე შევიგენ ეს ბოროტი. ამ ბოროტის სისამაგლისგან გული

დამიწყლულდა, შევშფოთდი. მეორე მხრით, ფიქრშიაც შევედი, რომ სამაგიერო არ

გადამხდოდა. შიშისაგან კანკალი დამაწყებინა, ცოტას გაწყდა, ჭკუიდან არ შევიშალე.

ამ დროს თამარმა ამოიკვნესა. თამარის კვნესა მოხვდა ჩემს საცოდავს გულს, მეც

ამოვიკვნესე და ვიგრძენ, რომ კვნესა იყო შედგომილება იმ ბოროტისა და საცოდაობისა,

რომელშიაც ჩავაგდე უბედური სარქისბეგაშვილი. მე ვცდილობდი, გამედევნა ეს ბნელი

და მავნებელი ფიქრები, მაგრამ სვინიდისი მდევნიდა, მამხილებდა ცოდვასა, ერთსა და

იმავე დროს გულს მიქენჯნიდა სვინიდისი, გონება-ლა ჩემი დაეძებდა დაფარულ

მტრებსა. უეჭველია, ვიფიქრე, რომ მტრობისათვის მტრობა არ გადამხდეს.

წარმოვიდგინე თავი ჩემი სარქისბეგაშვილისავით გაკოტრებული, დავრდომილი,

უმოწყალო ავადმყოფი ციხისუბნის ქოხში და ელდამ გამიგმირა გული. ვაიმე! — ვთქვი

კვნესით.

სოფიოს ეგონა, რომ თამარისთვის ამოვიკვნესე და იმანაც ამოიოხრა. მე კი ასეთი შიში

ჩამივარდა გულში, რომ დაფარულ მტრებზე ვფიქრობდი.

— სოფიო-ჯან, მტრებზე რად ჩამოაგდე სიტყვა? — ვკითხე მე. — ხომ არავინა

გვმტრობს?

— შეუძლებელია, რომ კაცს მტერი არა ჰყავდეს, მაგრამ მე არ ვიცი, ვინ უნდა იყოს ჩვენი მტერი.

— გვყავს კი მტერი?

— გვყავს.

— ვინ არის?

— დაფარულია!

— ოჰ, სოფიო! ას გამოცხადებულ მტრებზე ერთი დაფარული მტერი უფრო საშიშია,

მაგრამ შენ როგორ იცი, რომ ჩვენ გვყავს დაფარული მტერი?

— მკითხავმა მითხრა.

— მკითხავმა რა გითხრა? როგორ გითხრა? როგორ შეიტყო?

— მკითხავმა მითხრა, რომ ამ სახლში ჯადოები არის ჩაფლულიო სხვადასხვა ადგილას და ამიტომაც მშვიდობა არ გექნებათო.

— აი, მაგისი კი არ მეშინიან! ჯადო არ არის ქვეყანაზე, ასე გამიგონია, ასე ვარ დარწმუნებული, და თუ ვინმე ატყუებს ხალხს, რასაკვირველია, სარგებლობისათვის. წარმოიდგინე, მკითხავზე უსაცოდავესი არავინ არის; თუ შეეძლოთ რამ, პირველად თავიანთ თავს უშველიან. გადაყარე ეს ფიქრები.

— მაშ რას მივაჩემოთ ჩვენი დაუსრულებელი უბედურება? რას მივაჩემო, უცებ რომ დაღონდები ღვინში?

სოფიომ არ იცოდა რომ ჩვენ გვდევნიდა საცოდავობა სარქისბეგაშვილისა და სხვათა, რომელთაც შევამთხვებე მე ბოროტი. და ამიტომ ჩვენის უბედურების მიზეზად ხდიდა იგი ჯადოსა. არა, მე მდევნიდა ცოდვა, ჩემი მტერი იყო ცოდვა. სხვა მტერი მე არა მყვანდა.

— ოჰ! — ვთქვი მე გულში,—ნეტავი მწყემსად გავზრდილიყავ, სიმდიდრე, პატივი და დიდება არ მქონოდა და ჩემს გულს არა ჰყოლოდა მტერი — ცოდვა!..

X

ჩვენი ლაპარაკი მოსწყვიტა ექიმმა, რომელიც სწამლობდა თამარსა. მრგვალი ექვსი თვე ეს უ. ექიმი სწამლობდა თამარსა, ყოველდღე სხვადასხვა წამლებს სწერდა, ყოველ-დღე თითო თუმანი მიჰქონდა. თამარს იმის წამლობით არა ეშველა-რა და იმ დღესაც ისეთი გულ-ხსნილი და პირ-მოღიმარი შამოვიდა, თითქოს პირველი მოსვლა იყო იმის ჩვენს ავადმყოფთან, თითქოს იმედი ჰქონდა ავადმყოფის მორჩენისა.

ჩვეულებრივ ექიმმა მაჯა უნახა ავადმყოფსა, მერე გვკითხა:

— გუშინდელზე დღეს როგორ არის?

— სიცხე აქვს გაუნელელებელი, ფერდს იტკივებს, ახველებს.

— წუხელის როგორ ეძინა?

— როგორც კვლავ.

და ექიმმა აიღო ქაღალდი, შეკეცა, გარდახია და დააპირა რეცეპტის დაწერა.

— ნუ სწერთ რეცეპტს! — ვუთხარ ექიმსა. — საკმაო წამალი დალია საწყალმა ავადმყოფმა და უკეთესობა არ შეეტყო, თან-და-თან სწეულება უძლიერდება. მე ვხედავ, ორიოდღე დღე-ღა დარჩენია საცოდავსა. ამ ორიოდღე დღეს მაინც ნულარ დავტანჯავთ წამლებითა!

ექიმმა კალამი დააგდო და მითხრა:

— მე მადლობელი ვარ, რომ, რაც მე უნდა მეთქო თქვენთვის, თვითონ თქვენა სთქვით.

მე ვერა ვბედავდი გამომეცხადებინა, რომ თქვენი ქალი არ მორჩება. მე დიდი ხანია ვიცი: თქვენი ქალი ჭლექია.

— ექვსი თვის წინ არ იყო ჭლექი?

— იყო. მე უფრო ვიცი.

— მაშ, თუ იცოდით, თქვე დალოცვილო, ქინაქინას როგორ-ღა აძლევდით? ქინაქინა რო არ გეძლიათ, უთუოდ მორჩებოდა!

— მართალია, პირველში არ უჩნდა სიჭლექე, ჩუმი ციება მეგონა, ამიტომაც ვაძლევდი ქინაქინას.

— ხუთი თვე ქინაქინა აძლიეთ?!

— მაინც არ მორჩებოდა თქვენი ქალი, რომელიც დაჭლექებულია წყენისაგან.

— მით უმეტეს, იმას არ უნდოდა ქინაქინა, არც წამლობა, გართობის მეტი, რად

დამღუპეთ, ახლა როგორ-და აღვადგინო შვილი!

იმდენი ხარჯი რად მომეცით?!

— საექიმო კანონით, ჩვენ ხელსა ვსდებთ ავადმყოფსა სანუგეშოდ, წამალს ვაძლევთ სანუგეშოდ, და არა იმიტომ, რომ უთუოდ მოვარჩინოთ.

— ვერაფერი ნუგეში გახლავს, როდესაც სიცხის გამოკაფვის მაგიერ, სიცხის გასაძლიერებელს წამალს აძლევთ.

— მე ახლა საჭირო აღარ ვარ, მშვიდობით!

— მშვიდობით!

და ექიმი გავიდა ისეთის დამშვიდებულის გულით, თითქოს იმის ხელით არავის არა ვნებოდა-რა, თითქოს ასოთხმოცი თუმანი ჩემგან არ გაეტანა, თითქოს ვალდებული არ ყოფილიყო შემწე საცოდავის კაცობრიობისა!

XI

— იჰ, ნეტავი მია მოს რამე! — სთქვა თამარმა, როდესაც გამოიღვიძა.

— აბა, თამარ-ჯან, რა გიამება! გვითხარი, შვილო, და ვეცდებით აგისრულოთ! — უთხრა სოფიომ დედობრივის გულმტკივნეულობით.

— ნეტავი იყოს ვინმე უცხო ადამიანი!

— ვინ უფრო გეამება?

— მაკრინე კარგი დედაკაცია. ძალიან მიყვარს.

— ახლავე გავუგზავნი, შვილო, მაკრინეს ფაეტონსა, — ვუთხარ მე და გავედი ბრძანების მისაცემად.

ამ დროს შემომესმა ხმა დროშკისა, რომელიც დადგა ჩემს სახლთან, და არ გაიარა ორმა წამმა, რომ დროშკიდან გადმოხტა თვითან მაკრინე ტუჩმოხეული შვილისა, რომელიც მოვიდა თამარის სანახავად. მაკრინეს ნახვა დიდად მიამა, რადგანაც თამარს სწრაფად აუსრულდა ნატვრა.

— ეს არის, მაკრინე, თქვენთან მინდოდა მეახლებინა ფაეტონი.

— რა ანზავია? — მკითხა განცვიფრებით მაკრინემ.

— თამარმა ისურვა თქვენი ნახვა.

— მაშ, კარგა შემიტყვია: მეც იმის სანახავად მოვდივარ.

— მობრძანდით! თქვენი ჭირიმე!

თამარს დიდად იამა მაკრინეს ნახვა, ასე იამა, რომ ტუჩებზე სიამოვნების ღიმილი გამოეხატა.

— რასა იქ, თამარ-ჯან? როგორა ხარ? გამხნევდი! როგორ გეკადრება!.. ყმაწვილი ქალი ხარ, სნეულებას აგრე როგორ უნდა დაუვარდე! წამალს კიდევ სომ? — ჰკითხა მაკრინემ ტრფიალებით.

— გუშინ და დღეს არ დამილევია და ვგრძნობ უკეთესობას, ოჰ, რა მიამა თქვენი ნახვა!

— შენმა სიცოცხლემ, ქალო, გული გაქვს დახურული! შენი წამალი არის სიამოვნება, გართობა. აფთიაქის წამლები რა კეთილს დაგაყრის!

— აფთიაქის წამლებს ნულარ მომაგონებთ, თქვენ სახელს ვენაცვალე! ექვსი თვეა დამტანჯეს, მომკლეს, გული აღარა მაქვს.

— არა, შვილო, აღარას გეტყვი, რაც არ გესიამოვნება!

— აბა, თამარ-ჯან, მითხარ, მითხარ, რაზე გელაპარაკო? რა უფრო გესიამოვნება?

— თქვენი ჭახჭახით ლაპარაკი მიყვარს. მიბრძანე, თქვენი ჭირიმე, რაც თქვენ გნებავთ. ახალი ამბავი გეცოდინებათ.

— ახალი ამბავი ათასი ვიცი, მაგრამ არც ერთი ისეთი არ არის-რა, რომ გაართობდეს შენს გულსა. უმეტესი ნაწილი ჭორია, მოგონილი კერპადისაგან.

— ოჰ, თქვენ სახელს ვენაცვალე, მაგ სახელს ნულარ გამაგონებთ! საშინლად მძაგს. იმ დღემ მომკლა, როდესაც იმ უღვთომ ხმა დამიგდო მთელ ქალაქში ჩემის ალექსანდრეზე დანიშვნისა. მართლა, თქვენ ხომ გეცოდინებათ ალექსანდრეს ამბავი?

— გუშინ მივიღე იმისი წიგნი.

— თან გახლავსთ?

— დიად, გესიამოვნება წაგიკითხო?

— დიად.

გული მომიკვდა, მაკრინემ რომ ამოიღო ალექსანდრე რაინდიძის წიგნი. აბა, თამარს ორის დღის სიცოცხლე აღარა ჰქონდა და როგორ-ღა უნდა გაეხსენებიათ იმასთან ალექსანდრეს სახელი, ნამეტნავად როგორ-ღა უნდა წაეკითხა იმისი წიგნი, მაგრამ თამარს ასეთის სიამოვნებით და მოუთმენლობით სურდა წიგნის გაგონება, რომ მე ველარა გავაწყე-რა

მაკრინემ წაიკითხა შემდეგი:

“ჩემო უძვირფასესო, დეიდა მაკრინე!

“მე მივიღე თქვენი თორმეტი წიგნი და, აი, ახლა გწერ პასუხს.

“თქვენ მემდურით, რომ დავინიშნე და ჯვარი დავიწერე თქვენ შეუტყობლივ.

მემდურით, რომ თქვენს შუამავლობას პატივი არ ვეცი, მემდურით, რომ ჩემს ამბავს, ჩემს ყოფაცხოვრებას არ გატყობინებ; მემდურით, რომ არც ერთს წიგნზე პასუხს არა გწერ.

“მე მქონდა შესაწყნარებელი მიზეზი, რომ დავრჩი თქვენთან ყოველს დროს უკაცრავად: უმიზეზოდ არა იქნება-რა. იმედი მაქვს, შეიტყობთ რა ამ მიზეზს, აღარ გამკიცხავთ, აღარ დამემდურებით.

“მომისმინეთ:

“თქვენ მაშინ მობრძანდით ჩემთან შუამავლად, როდესაც მე ვიყავ კიდეც დანიშნული კნიაჟნა ელენეზე. მაგრამ ადრეც რომ მობრძანებულებიყავით ჩემთან შუამავლად, მაინც კიდეც ვერ შევირთავდი სოლომონ ისაკიჩის ქალსა: იმიტომ რომ მე მიყვარდა ელენე, თვალი მეჭირა ელენეზე და მის გარდა სხვას არავის შევირთავდი. თამარ, დიად ჩინებული ქალია, ღირსია ჩემზედ უკეთესის ქმრისა, მაგრამ მე და თამარ არ ვიყავით ერთმანეთისათვის დაბადებული.

“ქორწილში ვერ მოგიწვიე იმიტომ, რომ ქორწილი ჩემი მოხდა სწრაფად ორ-სამ დღეს — ისიც სოფელში და არა ტფილისში. მე დავიწერე ჯვარი სოფ. წითლიანს. ჩემს მამა-პაპის სალოცავ ეკლესიაში; ქორწილი გადავიხადე ჩემს მამა-პაპის სახლში.

“ოჰ, მაკრინე, აღარა მენატრება-რა, სრული ბედნიერი ვარ! ელენე განხორციელებული ანგელოზია!

“დიახ, მე ვარ ბედნიერი, მომეტებულს აღარას ვნატრობ! ასე გასინჯეთ, ბუნებაც-კი ჩემთან იშვებს. წარმოიდგინეთ მაღალი კორდი, ამ კორდზე დგას ჩემი სახლი, რომელიც დაჰყურებს ერთის მხრით მდინარესა საშუალ ჭალაკის მორბინავსა, მეორე მხრით ტყიან ღელესა და ამას იქით სოფ. წითლიანსა; წინ აღმოსავლეთით, მწვანეთ შემოსილ ვრცელს მინდორსა, რომელზედაც ჩვენს ახლო აქა-იქ ხარობენ დიდი კაკლის ხეები და სხვადასხვა ხეხილი, დასავლეთით ზვარსა, მშვენივრად შემუშავებულსა. დილით ადრე,

უმზეოდ, წამოდგებით და ასი ათას სხვადასხვა ფრინველთა საკვირველის გალობით დატკბებით. წმინდა ცხოველი ჰაერი ჩაგიდგამთ ძარღვებში ყვავილებიდან შეკრებილს სურნელებას და ძალასა; მდინარე გამოგაფხიზლებსთ, გაგაცოცხლებსთ, გაგაყმაწვილებსთ; ტყე, მინდორი, მწვანე ვენახები დაგიტკბობენ, დაამშვიდებენ ყოველს თქვენს გრძნობასა. აქ მდინარის ხმიანობა და ფოთოლთ შრიალი, იქ ხბოსა და ძროხების ბლავილი, იქ მწყემსის სალამურის სტვენა აამებს თქვენს სმენას. რა შეედრება ბუნების მშვენიერებას! სად ვიპოვით იმის მსგავსებას ქალაქში?!

“ჩვენ არ გვძინავს, როდესაც ბუნება ხარობს სიცოცხლით: არა გვძინავს, რომ ბუნებამ მარტო თვითან, უჩვენოთ არ იხაროს, მარტო თვითან არ ადიდოს დამბადებელი.

“ელენეს ქცევა მაკვირვებს. მე სრულიად იმედი არა მქონდა, რომ ელენეს ნებივრობა არ დაეწყო. მაგრამ არა. ელენემ მოაწყო, მოკაზმა სახლი ისე კარგა, რომ უკეთესად მორთვა საჭირო აღარ არის. ელენემ მიიღო გამგეობა სახლისა და დაუზარებლივ აძლევს იგი სახლში განკარგულებასა. თქვენ ნახავთ სახლში სამაგალითო სისუფთავესა, მოსამსახურეებს წმინდად ჩაცმულსა. თქვენ ნახავთ ყოვლის სიკეთით სავსეს სახლსა. თქვენ ნახავთ წესსა, მშვიდობასა, სიხარულსა, ბედნიერებასა. თქვენ ნახავთ როგორადაც მოსამსახურენი დაუზარებლივ, სიხარულით, ერთგულად აღასრულებენ თავიანთ თანამდებობასა! ვერ გაიგონებთ ორგულობასა, წინააღმდეგობასა, დრტვინვასა, საჩივარსა, ლანძღვასა და სხვა ურიგობასა. ყოვლის ამ სიკეთისა არის მიზეზი ელენე. ოო! ელენეს არ სძინავს! ელენეში ვერ იპოვი გამბნევსა, დაუდევნელსა და გამფუჭებელს ქალს! ელენეში ვერ იპოვნით უგუნურ ამპარტავნობასა, მედიდურობასა, თავის თავის მოარშიყესა და დაუდგომელ ქალსა.

“მე მივიღე გამგეობა ყმისა და მამულისა. ყოველსავე მივეცი წესი, ყოველივე დავაყენე სწორე გზაზე. ყოველივე ჩემ თვალ-წინ კეთდება და მე არც მეთაკილება, არც მეზარება. რასაც ხუთი კაცი ხუთ დღეს აკეთებდა, ახლა იმასავე უნდება ორი კაცი ორ დღესა. ამ მცირე ხანს საცა გუთანს არ გაევილო, გაიარა; საცა ბარი არ მოხვედროდა, მოხვდა; საცა ვაზი არ იყო, ვაზით გაივსო; საცა წისქვილი არ იყო, გაკეთდა, მრავალი გავაკეთე, გავამშვენიერე: ყოველივე აყვავდა. ყმას შეუმსუბუქდა ერთი ნახევართი სამსახური და მადლობელნი არიან ჩემი გლეხ-კაცები. შრომა არ მიფუჭდება. ბუნება უხვად მეწევა; ამიტომ გლეხ-კაცი მუშაობს გულმონდომით, სიტკბოებით, ერთგულად. ჩემი შემოსავალი გავრცელდა, და ამ შემოსავალსა სარწმუნო ბრძანდებოდესთ, ქალაქში არ წავაგებ ანუ არ გავაბნევ სათამაშო ნივთზე.

“მაგრამ არ გეგონოსთ, რომ მოკლებულნი ვიყვნეთ ჩვენ ყოველ სიამოვნებასა. არა, თქვენ გაქვთ თეატრი, ჩვენი თეატრი ბუნებაა, და ჩვენი თეატრი სჯობია თქვენსასა. თქვენი თეატრი არის დახატული, მაგრამ ბუნებასთანა მშვენიერი რად იქნება! თქვენ ორკესტრზე ათ, ას, ათასწილ უკეთესად და მშვენიერად გალობენ, კონცერტს უკრავენ ასი ათასი ფრინველნი, რომელნიც გულს ატკბობენ, სულს ახარებენ. თქვენი დეკორაციები დახატულია, ჩვენი ნამდვილია. მგონია მილიონჯერ ნამდვილი სჯობდეს მოთხუპნულ ტილოებსა! ჩვენ კიდევ მით გჯობივართ, რომ ყოველ დღე უფასოდ ვსიამოვნებთ ჩვენს თეატრში.

“დილით ადრე ვსჭვრეტთ, ვიგემებთ და ვძლებით საკვირველის ბუნების მშვენიერებით. დღე საქმეს ვაკეთებთ, საღამოს ხან ფეხით, ხან ცხენებით, ხან ფაიტონით ვსეირნობთ. ღამე ვსჭვრეტთ ცის საკვირველებას, შევხარით, გვიკვირს და ვადიდებთ ღმერთსა.

სტუმარი არ გვაკლია. ხშირად, თითქმის ყოველ დამე, თქვენი გამოჯავრებული შევექცევით იარალაშსა, ხან ნარდსა, ხან ასონასსა, ხან წიგნებსა ვკითხულობთ. თქვენ ქალაქში მხოლოდ იარალაშს თამაშობთ, წიგნების კითხვის ხალისი-კი ღმერთს არ მოუცია თქვენთვის! სხვა რითიღა მოგწონთ ქალაქი? აქიმებიტა? აფთიაქებიტა? ღმერთმა მოგცეს თქვენ უხვად აქიმებიცა და აფთიაქებიცა, ჩვენ-კი დაგვიფაროს იმათგან.

“ხედავთ, მაკრინე, როგორ ყოველ საათსა ვართ გართული. ეს არის მიზეზი, რომ თქვენს თორმეტ წიგნზე ამ ერთ პასუხს ძლივს გიგზავნით, მომიტყევთ.

თქვენი უსიამოვნო ალექსანდრე რაინდიძე”.

— ახ, ნეტავი თქვენ, ალექსანდრე და ელენე! კარგა რომ ვყოფილვყავ, შემშურდებოდა თქვენი ბედნიერება, ახლა-კი იჰ, რა მიამა თქვენი ბედნიერება! ღმერთმა

გაგაბედნიეროსთ ბოლომდის! — სთქვა გრძნობით თამარმა.

მაგრამ თამარს თვალები მაშინვე მოერღვია და ცხადად შეეტყო, რომ ის სწუხდა თავის უბედობასა...

ძმავო და ნათლიმამა, ოჰანეზ! აქ ვათავებ ჩემს ისტორიასა. შენის თხოვნით ავსწერე ჩემი ცხოვრება და შენ გიძღვნი ამ ქმნილებას.

დანაშთენი ჩემი ცხოვრება არა ვცან საჭიროდ ამეწერა, ამიტომ რომ არა მომხდარა-რა ჩემში ღირსი შენიშვნისა და აწერისა. მართალია, ბოლომდის მე ვიყავ სავსე მდიდარი, პატივცემული, მხიარულად ვეჩვენებოდი ხალხს და მრავალნი დამნატროდნენ, მაგრამ იმ დღიდან, როდესაც დავიწყე დიდებით ცხოვრება, ჩემს გულს ჰქენჯნიდა რაღაცა განუსაზღვრელი ჭმუნვა და მე აღარ მესიამოვნებოდა-რა ქვეყანათაზე. ამ ჭმუნვის მიზეზი იყო ჩემში, ჩემს გარეთ არა ყოფილა.

ამ ჩემს აღსარებას განდობ შენ.

შენი სოლომონ მეჯღანუაშვილი.

VIII თავი დედანშიაც ასეა გამოტოვებული.